

Eesti keel emakeelena ainekava

1.-9. klass

Tartu Annelinna Gümnaasium pakub soovijatel õppida eesti keelt emakeelena. Eesti keel emakeelena ainekava lähtub riiklikest suunistest ja valdkonna põhimõtetest.

I kooliaste - eesti keel

Õppeaine kirjeldus

1.–4. klassis on eesti keel kirjandusega lõimitud õppeaine, milles taotletakse nii keele- kui ka kirjandusõpetuse eesmärgi. I kooliastmes loeb õpilane vähemalt kümme, 4. klassis vähemalt neli tervikteksti eesti või maailma lastekirjandusest. Alates 5. klassist on eesti keel ja kirjandus eraldi, kuid tugevasti lõimitud õppeained, mille kaudu arendatakse sihipärase lugemise, suulise keelekasutuse ja kirjutamisoskust.

I kooliastmes keskendutakse õpilaste teadmiste ja oskuste kujundamisel nii suulisele kui ka kirjalikule keelele. Kuulamine, kuuldust arusaamine ja kõnelemine on tihedalt seotud lugemis- ja kirjutamisoskuse arendamisega. Esmase kirjutamisoskuse kujundamisest sõltub edasise kirjaliku eneseväljendusoskuse tõhusus. Suuline keelekasutus hõlmab siin eneseväljendust tavaolukorras ning eakohase suulise teksti mõistmist ja edastamist.

Lugemise õpetamisel arendatakse lugemistehnilist vilumust ja kujundatakse oskust loetud tekstiga jõukohaste juhiste järgi eesmärgistatult töötada. Kirjutamise õpetamisel viimistletakse kirjatehnikat, kujundatakse õigekirjaoskust õpitud keelendite piires ning arendatakse suutlikkust väljendada end loovalt ja eesmärgipäraselt. Loetav käekiri on alus kirjalikule eneseväljendusele viisil, kus ka teised kirjapandust aru saaksid. Esimeses kooliastmes on oluline saavutada sihipärane kirjutamisoskus, samuti oskus oma mõtteid kirjalikult väljendada.

Ilukirjanduse terviktekste valib õpilane õpetaja soovitusel lugemiseks nii eesti kui ka välisautoritelt, arendades oskust loetud teost tutvustada, selle põhjal jutustada ja küsimuste toel arutleda. Tähtis on kujundada lugemisharjumus, soodustada positiivset lugemiskogemust ja pakkuda lugemisrõõmu.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) mõistab rahvapärimust ja kultuuri mitmekesisust;
- 2) väärtustab eesti keelt;
- 3) omandab eesti keele lugemistehnika;
- 4) loeb eesmärgistatult eri allikatest ja keskkondadest;
- 5) kirjutab eesmärgistatult eri liiki tekste käsikirjaliselt ja arvutil eri keskkondades;
- 6) väljendab end selgelt ja asjakohaselt suuliselt ning kirjalikult;
- 7) analüüsib individuaalsete võimete piires eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;

Kooliastme õpitulemused

- Õpilane:
- 1) osaleb aktiivselt ja mõtestatult õppeprotsessis;
 - 2) kuulab eesmärgistatult, väljendab oma mõtteid;
 - 3) kasutab suhtlemisel eakohast ja sobivat kõne- ja kirjakeelt, arvestab suhtlemisel partneriga;

- 4) eristab helisid, hääli ja häälikuid;
- 5) omandab lugemistehnilise vilumuse ja teadliku lugemisoskuse;
- 6) sooritab kirja eelharjutusi, arvestab etteantud juhendi ja juhendamiseiga;
- 7) tunneb joonis- ja kirjatähti, kasutab õigeid tähekujusid, kirjutab loetava käekirjaga;
- 8) loeb ja eristab eri liiki tekste, analüüsib teksti ülesehitust, keelekasutust ja sisu, avaldab selle kohta arvamust;
- 9) sõnastab teksti kohta küsimusi ja esitab vastuväiteid, teeb teksti põhjal märkmeid, võrdleb tekste omavahel;
- 10) jutustab kuuldust, nähtust ja loetust, vajaduse korral kasutab juhendi abi;
- 11) kirjutab mõtestatud lauseid, jutustavaid ja kirjeldavaid tekste;
- 12) kirjutab õpitud keelendite ja keelereeglite piires õigesti ning loetava käekirjaga, vormistab kirjaliku töö korrektselt;
- 13) vormistab lihtsama kirjaliku töö arvutis, järgib õpitud keelereegleid;
- 14) valib ja loeb sobivaid tervikteoseid nii eesti kui ka maailma lastekirjandusest, kasutab raamatukogude infosüsteemi;
- 15) kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;
- 16) rikastab lugemise kaudu oma sõnavara, kasutab sõnaraamatuid ja leiab sõnaartiklist vajalikku teavet.

Õppesisu I kooliastmes

Kuulamisoskus. Õpetaja, kaaslaste ja tehnilise vahendiga esitatud teksti kuulamine, suulise juhendi järgi toimimine. Õpetaja ja kaaslaste ettelugemise kuulamine. Kuuldu ja nähtu kommenteerimine, analüüsimine, põhjendamine.

Suhtlemisoskus. Sobivate kõnetuste (palumine, küsimine, keeldumine, vabandamine, tänamine) ja viisakusväljendite valik suhtlemisel. Eri teemadel vestlemine, arutamine paaris ja rühmas: oma suhtumise väljendamine, nõustumine ja mittenõustumine, ühiste seisukohtade otsimine, kaaslaste arvamuse küsimine.

Helide, häälte ja häälikute eristamine. Trükitähtede tundmaõppimine. Tähtedest sõnade ja sõnadest lausete lugemine. Silpidest sõnade moodustamine. Helide ja häälte ning häälikute eristamine (asukoht ja järjekord sõnas). Hääliku pikkuse eristamine. Täis- ja kaashäälikud. Selge hääldamine, lugemistehnika arendamine, sobiva hääletugevuse kasutamine.

Lugemisoskus. Lugemistehnika arendamine õpetaja juhendite järgi (õige hääldus, ladusus, pausid, intonatsioon, tempo; oma lugemisvea parandamine, kui sellele tähelepanu juhitakse). Käsikirjalise teksti lugemine tahvlilt ja vihikust. Jutustava ja kirjeldava teksti ning teabeteksti (õpilaspäevik, kutse, õnnitus, teade, tööjuhend, raamatu sisukord) lugemine, info leidmine ja lugemine erinevatest allikatest (arvuti, televiisor, nutiseade). Sümbolite, skeemide, kaartide ja tabelite lugemine õppekirjandusest, lasteraamatutest ja -ajakirjadest ning igapäevaelust. Sõna, lause ja teksti lugemine ning sisu mõistmine. Tekstis küsimuse, palve, käsu ja keelu äratundmine. Teksti sisu ennustamine pealkirja, piltide ja üksiksõnade järgi.

Tekstiloomine. Lausete moodustamine, laiendamine ja sidumine tekstiks. Jutule alguse ja lõpu kirjutamine. Ümberjutustuse kirjutamine. Jutu kirjutamine pildi täiendusena (pildiallkiri, tegelaskõne). Loovtöö kirjutamine (jutt pildi, pildiseeria, küsimuste, skeemi, kaardi või kava põhjal, fantaasiajutt).

Jutustamis- ja kirjeldamisoskus, suuline väljendusoskus. Loole alguse ja lõpu mõtlemine. Jutustamine kuuldu, nähtu, läbielatu, loetu, pildi, pildiseeria ja etteantud teema põhjal. Kuuldud jutu (muinasjutt, lühijutt) ümberjutustamine. Aheljutustamine. Sündmuse, isiku,

looma, eseme jm kirjeldamine tugisõnade, skeemi ning tabeli abil. Tegelaste iseloomustamine. Eneseväljendus dramatiseeringus ja rollimängus. Tuttava luuletuse ja dialoogi peast esitamine. Jutustavate luuletuste ja proosateksti mõtestatud esitamine.

Lugemiskogemus. Vabalugemiseks sobivate teoste leidmine eesti ja maailma lastekirjandusest. Autorite, nende elulugude ning loominguga tutvumine nii trüki- kui ka veebitekstide kaudu.

Eri laadis ja žanris tekstid. Ilukirjandus- ja rahvaluuletekstide tundmine ning eristamine: piltjutt, jutustus, muinasjutt, muistend, mõistatus, vanasõna, luuletus, liisusalm, kahekõne, näidend, sõnamänguline tekst. Tarbe- ja teabetekstide tundmine ning eristamine: kiri, teade, tööjuhend, eeskiri, retsept, saatekava, sõnastik, sisukord, õpikutekst, teatmetekst, ajalehe- ja ajakirja- ning muu meediatekst.

Teksti analüüsimine. Oma mõtete väljendamine. Loetud raamatust jutustamine, loetule põhjendatud hinnangu andmine. Mõtete väljendamine terviklausetena. Küsimuste esitamine ja neile vastamine. Teksti ülesehitus ja sisu. Pealkiri, lõigud, jutu ülesehitus: alustus, loo arendus, lõpetus. Teksti jagamine osadeks, tekstiosade pealkirjastamine. Loetu põhjal teemakohastele küsimustele vastamine. Loetu kohta küsimuste, kava, skeemi, kaardi koostamine.

Kirjatehnika. Kirja eelharjutused. Joonistähtede kirjutamine. Väikeste ja suurte kirjatähtede õppimine, õiged tähekujud, ühtlane kirjarida. Sõna ja lause kirjutamine.

Kirjalik väljendusoskus. Töö vormistamine paberil loetavas käekirjas ja arvutis. Teksti ära kiri tahvlilt ja õpikust. Kirjutatu kontrollimine õpikust ja sõnastikust. Oma kirjavea parandamine. Tarbeteksti (kutse, õnnitlus) kirjutamine näidise järgi.

Keelereeglid. Hääliku pikkuse ning häälikuühendi märkimine kirjas. Tähtede i ja j õigekiri (v.a võõrsõnad ning tegijanimi); h-täht sõna alguses; sulghäälik oma- ja võõrsõnade alguses; k, p, t s- ja h-tähe kõrval. Suur algustäht lause alguses, inimese- ja loomanimeses ning tuntumates kohanimedes. Väike algustäht õppeainete, kuude, nädalapäevade ja ilmakaarte nimetuses. Silbitamise ja poolitamise alused. Liitsõna.

Häälik, silp, sõna, lause, tekst. Täis- ja kaashäälikud. Tähed ja tähestik, tähestikjärjestus. Nimi-, omadus- ja tegusõna. Ainsus ja mitmus. Sõnavormide moodustamine küsimuste alusel. Mitmuse nimetava ning sse-lõpulise sisseütleva, kaasaütleva ja ilmaütleva käände lõpu õigekirjutus. Olevik ja minevik. Pöördelõppude ja da-vormi õigekirjutus. Erandliku õigekirjaga ase- ja küsisõnad (*ma, sa, ta, me, te, nad, kes, kas, kus*). Väit- (jutustav), küsi- ja hüüdlause. Lause lõpumärgid. Koma loetelus. Koma *et, sest, aga, kuid, siis* puhul. Sidesõnad, mis ei nõua koma.

Sõnavara arendamine. Sõna tähendus(t)e selgitamine ja täpsustamine, aktiivse sõnavara laiendamine, lähedase ja vastandtähendusega sõna leidmine. Riimuvate sõnade leidmine.

Õpitulemuste saavutamine esimeses kooliastmes

1. Õpilane osaleb aktiivselt ja mõtestatult õppeprotsessis.

Mõisted:

klassireeglid ja kokkulepped, rühmatöö

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

Aktiivne osalemine õppeprotsessis sõltub õpetaja valitud meetoditest ja õpitulemuse omandamine on oluline kogu I kooliastme vältel. Materjal ja tegevused peavad varieeruma, oluline on diferentseerimine, aktiivõppemeetodite kasutamine, samas tööharjumuse ja klassireeglite omandamine, heade käitumistavade järgmine õppimisel ja koostööl jne.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

On üldpädevus ja oluline arvestada jooksvalt kõikides ainetundides ja vabaõppes.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel

Aktiivõppemeetodid e-õppes, <https://sisu.ut.ee/aktiivope/avaleht>

Buehl, D. (2001). *Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis*. Tallinn: OK Arenduskeskus.

Hein, I. (2010). *Aktiivõppemeetodid ja kirjandusõpetus*,

<https://oppekava.ee/aktiivõppemeetodid-ja-kirjandusopetus/>

Mehisto, P., Marsh, D., Martin, M. J. F. (2010). *Lõimitud aine- ja keeleõpe*, https://integratsioon.ee/sites/default/files/216_LAK_raamat.pdf

Salumaa, T., Talvik, M., & Saarniit, A. (2004). *Aktiivõppe meetodid*. Tallinn Merlecons ja Ko OÜ.

Kontroll ja hindamine

Kasulikke aspekte hinnangu andmiseks aktiivsele ja mõtestatud osalemisele on palju:

Kas tal on laual ainult vajalikud asjad? Kas tal on ebavajalikud asjad käest ära pandud? Kas ta jälgib rääkija miimikat ja žeste? Kas ta laseb teistel rahulikult kuulata? Kas ta on uudishimulik? Kas ta suudab segajat eirata? Kas ta kuulab avatud meelel? Kas ta kuulab lõpuni, enne kui otsustab? Kas ta on pühendunud kuulaja? Kas ta saab aru kuulamisesõnade eesmärgist? Kas ta saab aru, kui suurt keskendumist kuulatav materjal nõuab? Kas ta kuulab kõigepealt olulist ja siis detaile? Kas ta teeb kuulamise ajal märkmeid? Kas ta küsib vajadusel asjakohaseid küsimusi, et kuulatavast paremini aru saada?

Õpetaja ülesanne on jälgida, et kõik õpilased osalevad rühmatöös ja teistes tegevustes, mõistavad õpitavat, arvestavad kaasõppijatega, saavad aru, milleks midagi õpitakse jne. Eraldi ei hinnata.

2. Õpilane kuulab eesmärgistatult, väljendab oma mõtteid.

Mõisted

kuulamisülesanne, kuulamine ja kuulmine, monoloog, dialoog, vestlus, (põhjendatud) arvamus, jutustamine, kommenteerimine

Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused

Kuulamisoskus on üks olulisemaid oskusi teiste keelelise suhtluse osaoskuste omandamisel, eriti vajalik on see õigekirja õppimisel. Seega tuleb kuulamisoskust arendada sama suure tähelepanuga kui teisi osaoskusi ning jälgida ja hinnata kuulamisoskuse arengut.

Kuulamisoskust saab arendada järgmiste tegevuste kaudu: õpetaja ja kaaslaste kuulamine ning suulise juhendi järgi toimimine; õpetaja ja kaaslaste ettelugemise kuulamine; kuuldu ja nähtu kommenteerimine. Tähtis on õpilastega kuulamise ja oma mõtete väljendamise reeglid kokku

leppida. Ülesandeid saab anda enne kuulamist, kuulamise ajal ja pärast kuulamist. Kasutada võib erinevad aktiivõppe meetodeid. Kuulamis- ja vestlusoskust tuleb arendada igapäevastes vestlustes nii tundides kui ka vabaõppes. Õpilasi tuleb julgustada oma arvamust ja mõtteid väljendama nii tunnis kui ka õppekäikudel (muuseumis, teatris, näitustel jne).

Oluline on tingimuste loomine kuulamise õppimiseks. Ülesanneteks sobivad filmide, etenduste, saadete jm salvestised; helifailid harjutustega; helindid veebis, nt lindude jm loodushäälte tutvustuseks; video heli kuulamine ilma pilti nägemata, et mõistatada teose sisu; lastekirjanduse salvestused nii ERRi portaalis, audioraamatutena kui ka mujal; mobiili või diktofoniga salvestatud laste endi kõne ja esitused; ka äpid, nt Raadioteater, Vocaroo jms.

Kui klassis on muu emakeelega lapsi, tuleb arvestada, et kuulamisoskus on võõrkeeles kõige keerulisem keeleline osaoskus. Esmalt peab õpetaja tuvastama, kui palju laps eesti keelt mõistab, ja seejärel tuleb valida sobivad kuulamistekstid, mis on lapsele jõukohased. Samuti peab õpetaja arvestama tunnis rääkides, et muu emakeelega lapsed ei pruugi kõigest aru saada. Seetõttu peab õpetaja jälgima oma kõne tempot ja sõnavara, vajadusel toetama oma kõnet žestide ja piltidega. Õpetaja võiks tutvuda ka "Lõimitud aine- ja keeleõppe" raamatuga, kust leiab palju häid soovitusi.

Kõnelemise ja hääldamise õpetamisel on väga oluline pöörata tähelepanu selgele ja õigele hääldusele kõnelemisel ja teksti esitamisel, mis on lugema ja kirjutama õppimise üheks eelduseks; hääle kohandamisele vastavalt olukorrale (vastamine kohalt, klassi ees, paaris- ja rühmatöös), iste- ja seisuasendile, rühile, kuna õige hingamine tagab piisava õhuvaru selgeks ja ilmekaks esituseks, harjutusruumi õhule – intensiivse kõnelemise puhul täitub ruum ruttu väljahingatava õhuga ja vajab tuulutamist.

Rääkimisoskuse arendamiseks tuleb klassis luua pingevaba õhkkond, et iga laps julgeks sõna võtta. Kõigil lastel peab olema võimalus tunnis aktiivselt osaleda, et nad harjuksid klassiga suhtlema ja teaksid, kuidas luua silmsidet, kuidas kasutada õigesti oma häält (artikulatsioon, intonatsioon, tugevus, pausid), miimikat ja kehakeelt, kuidas väljendada oma suhtumist, anda hinnanguid ja rääkida kogemustest. Nii kasvab esinemisjulgus, mis aitab ära hoida passiivsuse tekkimist, kui lapsed ei taha sõna võtta, on arglikud või pole huvitatud.

Rääkimist võiks esmalt harjutada paaris või väikeses rühmas, seejärel võib paluda õpilasel esineda üksi kogu klassile (nt seletada mängu või tööjuhendit; jutustada kuuldust, nähtust, läbielatud või loetust; jutustada edasi kaaslaselt kuuldu lugu; arutleda kuuldu põhjal; kirjeldada eset, tegelast vms; mõelda välja telefonikõne; koostada kahekõne; intervjuuerida kedagi).

Arutelu ja arvamuste avaldamine eeldab klassis kõnelemise reeglite loomist, nt räägib üks inimene korraga, peetakse kinni eelnevalt kokkulepitud kõnejärjekorrast, kõnejärjekorra tähistajana võib kasutada mingit eset või mänguasja.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Kuulamisülesande alustekst võib tugineda nii üldpädevustele, läbivatele teemadele kui ka teistele õppeainetele. Nt läbiva teema „Keskkond ja jätkusuutlik areng“ puhul saab kuulata mõnda taskuhäälingut või sarja „Osoon“ saateid ja pärast vastata küsimustele ning arutada selle üle, mida kuuldi. Oluline on tundi tuua aktuaalseid teemasid, nt „Tervise ja ohutuse“ teema puhul saab kuulata mõnda saadet või taskuhäälingut, kus räägitakse nt hiljuti juhtunud loodusõnnetusest vms.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Tähelepanelik kuulamine (tekstid ja ülesanded):

www.kool.ee/algopetus/1-1.TAHELEPANELIK.rtf

Kuulamisülesanne “Hääled”, <https://www.youtube.com/watch?v=qtjRpfk2k>

Mängud erinevate osaoskuste arendamiseks, <https://0cn.de/ww94>

Õpetajale lugemiseks:

Lugemist õpetajale: <https://merikerand.wordpress.com/7-jutustamisoskus/>

Mehisto, P., Marsh, D., Frigols, M. J. (2010). *Lõimitud aine- ja keeleõpe*. Integratsiooni ja Migratsiooni

Sihtasutus. https://www.integratsioon.ee/sites/default/files/216_LAK_raamat.pdf

Puksand, H., Haav, K., & Klettenberg, E. (2023). Teksti mõistmine lugedes ja kuulates 4. klassi õpilastel. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 19*, 159–173. DOI: 10.5128/ERYa19.10.

Kontroll ja hindamine

Peamine kuulamis- ja rääkimisoskuse hindamise eesmärk on õpilase arengu jälgimine, mille puhul hinnete panemine ei ole oluline. Kasutada võib kujundavat hindamist.

Õpetaja peab leidma võimalusi kuulamise jälgimiseks erinevate tegevuste käigus, nagu näiteks mingi töö kavandamine, ettekannete esitamine, häälega ettelugemine, teadete edastamine jne.

Õpetaja saab anda hinnangu õpilaste kuulamisoskusele, kui jälgib neid erinevates olukordades, et leida vastuseid mitmele küsimusele. Kas õpilane suudab järgida juhendeid? Kas ta leiab kuulatava loo peamõtte, toetavad detailid ja/või sündmuste järjekorra? Kas ta teeb vahet fantaasial ja reaalsusel, arvamusel ja faktil, väitel ja küsimusel? Kas ta kuulab tähelepanelikult ja sekkumata? Kas ta avaldab oma arvamust kuulatava kohta? Kas ta kuulab midagi oma lõbuks ja selleks, et nautida (muusikat, etteloetavat juttu, luuletust jne)? Eelnev kinnitab ühtlasi, et kuulamisoskust tuleb ja saab järjepidevalt arendada ka kõikide teiste ainete ja teemadega seondult.

Eesmärgistatud kuulamise kontrollimiseks ja hindamiseks võib koostada töölehti, esitada avatud küsimusi, pakkuda valikvastuseid, õige-vale ülesandeid (ka õige-vale vastuse esitamine), vestelda, samuti kuulatud teksti uuesti kuulamine või helifailis esitatud õigete vastuste kontrollimine jne.

Rääkimisoskuse hindamiseks tuleb õpilaste suulise suhtluse jälgimisel pöörata tähelepanu keelesüsteemi valdamisele, s.o lausestusele, fonoloogiale ja sõnavarale. Samuti on oluline jälgida õpilaste teadlikkust erinevatest suhtlusolukordadest: kas ja kuivõrd õpilased teavad ja tajuvad, et keelt kasutatakse erinevalt sõltuvalt suhtlusolukorrast ja/või -partnerist, nt rääkides samal eesmärgil ema, sõbra või õpetajaga on keelekasutus erinev.

Õpilaste suulist keelekasutust tulebki jälgida eri olukordades ja eri suhtluseesmärkide puhul: mängus, õppetegevuses ja erineva stsenaariumiga suulistes keelekasutusolukordades. Õpilasi tuleks jälgida nii paaristöö, rühmatöö, üleklassitöö kui ka õpetajaga omavahel suhtlemise olukorras. Õpilaste keelekasutuse hindamisel võiks õpetaja lähtuda järgmistest küsimustest: Kas õpilane räägib selgelt ning kasutab oma mõtete väljendamisel asjakohaseid lauseid ja konkreetse suhtlusolukorda sobivat sõnavara? Kas õpilane oskab oma mõtet asja- ja eakohaselt ümber sõnastada, kui tema mõttest aru ei saada? Kas õpilane saab teistest aru või tekitab teiste juttu temas segadust? Kui tundub, et õpilane ei saa teistest aru, siis kas ta ikka tegelikult kuulab? Kas õpilane arvestab teiste tunnete ja ideedega? Kas õpilane osaleb

rühmatöös vabalt? Kas ta pöörab teiste ütlustele tähelepanu? Kas ta järgib rühmatöös kokkulepitud reegleid? Kas õpilane kasutab lugemise ja erinevate keelekasutusolukordade ajal omandatud uusi keelestruktuure ja sõnavara?

3. Õpilane kasutab suhtlemisel eakohast ja sobivat kõne- ja kirjakeelt, arvestab suhtlemisel partneriga.

Mõisted

kõne- ja kirjakeel, sobiv suhtluskeel, põhjendatud arvamus, vestluskaaslane ehk vestluspartner

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Koolis kasutatakse nii suhtlemisel kui ka õppimisel kirjakeelt. Kirjakeele tundmine on oluline, et kõik saaksid õpitavast ühtmoodi aru. Seepärast tuleb kirjakeele olulisust õpilastele teadvustada juba esimesest klassist peale. Õpilastele tuleb tutvustada erinevaid suhtlusolukordi (nt ametlik suhtlus, suhtlus sõbraga, vanematega) ja nendes kasutatava keele erinevusi.

erinevad suhtlusolukorrad võib klassis läbi mängida. Esmatähtis on pingevaba ja võimalikult tegelik suhtlemiskeskond. Kui vahetatakse mõtteid, hinnanguid, kogemusi, tuleb kaasata kõiki õpilasi. Toetav ja rahulik keskkond aitab end julgelt väljendada nii tagaishoidlikumal kui ka muukeelsel lapsel. Sõltuvalt klassist ja õpilaste eripäradest tuleb läbi mõelda metoodika: tugisõnade esitamine tahvlil, pildid või pildiseeriad, lause algused, küsimused jne. Aktiivseid vestlusi võib alustada paaris/rühmas ja edaspidi üle terve klassi ning hiljem harjutada klassi ees esinemist.

Arutelu ja arvamuste avaldamine eeldab kindlasti klassis kõnelemise reeglite loomist: näiteks käe tõstmine rääkimiseks, üks kõneleja korraga, eelnevalt kokkulepitud kõnejärjekorrast kinni pidamine või ese – mänguasi vm tähenduslik ese – kõnejärjekorra tähistajana.

Suhtlemisioskust arendavad nt paarilisele mängu või tööjuhendi seletamine; jutustamine kuuldust, nähtust, läbielatust või loetust; kuuldu loo edasi jutustamine; arutelu kuuldu põhjal; eseme, tegelase vms kirjeldamine; telefonikõne matkimine; kahekõne koostamine; kellegi intervjuerimine. Muukeelsete õpilaste puhul aitavad esialgu lihtsamate õpitekstide, sh dialoogide lugemine ja päheõppimine, kuni sõnavara kinnistub.

Igapäevase suhtlemise, nii suulise kui ka kirjaliku, harjutamine, heade tavade selgitamine, probleemide lahendamine igapäevaselt, õpilast ise rääkima julgustamine – need kõik aitavad kaasa suhtlemisoscuse arenemisele nii eakaaslaste kui ka täiskasvanutega. Tundides tuleb võtta aega jutustamiseks, ettekanneteks, pildiseeria järgi jutustamiseks või loo kirjutamiseks.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Lõiminguks on siinkohal palju võimalusi erinevates ainetes, kus tuleb kõva häälega ette lugeda, suhelda, rääkida, arvamust avaldada, selgitada, jutustada, koostööd rühmatöös teha, ülevaadet oma tegemistest anda või lühemat uurimust tutvustada.

Näiteks läbiva teema “Kultuuriline identiteet” käsitlemiseks on oluline tutvustada nii oma kui ka võõraid kultuurikeskkondi. Kui klassis on eri päritoluga lapsi, siis võiks valida just selle klassi õpilaste kultuuri ja tavade, mida õpilased saavad üksteisele tutvustada. Õpilased peaks jõudma mõistmiseni, et erinevates kultuurides suheldakse erinevalt ning järgitakse erinevaid tavasid ja kombeid.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Vestluse hulka kuuluvad ka sõnumid ja e-kirjad: <https://www.targaltinternetis.ee/>

või <https://suurimjulgus.ee/> või <https://www.lasteabi.ee/et/artiklid/mis-kuberkiusamine>

Ikka ja jälle jutustamisoskusest – midagi õpetajale: <https://opleht.ee/2023/09/ikka-ja-jalle-jutustamisoskusest-midagi-opetajale/>

Häälikanalüüs

(Vikipeedia), <https://et.wikipedia.org/wiki/Kasutaja:Marilika/H%C3%A4%C3%A4likanal%C3%BC%C3%BCs>

Mänge häälkanalüüsiks, <https://merikerand.files.wordpress.com/2019/09/mxnge-hxxlikanalyyiks.pdf>

Käemängud:

http://eestikeel-mari.blogspot.com/p/kaemangud_26.htm

Pildiseeriad erinevatel teemadel:

<http://www.hev.edu.ee/?id=132>

Liisusalmid:

<http://lastega.ee/index.php/et/luuletused/liisu>

<https://katrinnaidend.wordpress.com/kone-arendamine/liisusalmid/>

Kõnekäänud ja vanasõnad suhtlemise kohta, nende üle arutlemine, nt rääkimine hõbe, vaikimine kuld; kuidas koer külale, nõnda küla koerale; kaks kõva kivi head jahu ei jahvata või kes tuult külvab, see tormi lõikab jne.

Suhtlemisoskus paraneb igapäevases koostöös klassi ja õpetajatega, samuti teistes tundides, eriti inimeseõpetuses, loodusõpetuses jne.

Kontroll ja hindamine

Õpetaja ülesanne on jälgida, et kõik õpilased osalevad rühmatöodes ja erinevates vestlustes, väljendavad oma arvamust. Klassijuhataja jälgib laste suhteid ja dünaamikat klassis, vajadusel sekkub, selgitab, õpetab, on eeskujuks. Eraldi ei hinnata.

4. Õpilane eristab helisid, hääli ja häälikuid.

Mõisted

häälik, täht, hääli, kuulamine, kuulmine, hääliku pikkus

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Kõnetehnika arendamiseks soovitatakse erinevaid hääldusharjutusi, sh häälikupikkuste võrdlemine, tugeva ja nõrga sulghääliku eristamine jne.

Väga oluline on õpetaja enda selge ja korrektne hääldus, sest lapsed õpivad õigesti hääldama eelkõige täiskasvanu kõnet kuulates ja jäljendades.

Igasse eesti keele tundi on soovitatav valida üks hääldusharjutus. Selge ja täpse häälduse harjutamiseks sobivad rütmisalmid, kiirkõneharjutused ja intonatsiooniharjutused. Harjutusi

saab lugeda paaris, ringis, ravis koos rütmilise liikumisega, erineva kiiruse, hääletugevuse või -tooniga, kasutades žeste, miimikat ja liigutusi, mis matkivad mõnd tegelast, tegevust, situatsiooni või meeleolu. Lugeda võib paaris, ringis, ravis liikudes jne. Etteütluste eelharjutuseks on soovitatav neid lühitekste pähe õppida. Hääldusharjutusi ei anta kodus pähe õppida. Seda tööd tehakse klassis.

Hääldusharjutusi leiab õpetaja vastava klassi õppekirjandusest. Toredaid salme leiab luulekogudest.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Lugemist õpetajale: <https://merikerand.wordpress.com/5-oigekirjaprobleemid/>

<https://merikerand.wordpress.com/6-haalik-ja-foneemanaluus/>

<https://merikerand.wordpress.com/7-jutustamisoskus/>

Kontroll ja hindamine

Häälikupikkuste määramine ja märkimine lünkades. Etteütlus.

5. Õpilane omandab lugemistehnilise vilumuse ja teadliku lugemisoskuse.

Mõisted

Lugemine, lugemispala, lugemistehnika, lugemisoskus, jutt, muinasjutt, luuletus, mõistatus, liisusalm, piltjutt, vanasõna, jutustus, näidend.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Lugemisoskuse arendamisel peab õpetaja meeles pidama, et iga laps areneb ja seepärast on oluline alal hoida rõõmsameelset, toetavat suhet ja uskuda lapse edusse. Samuti on tähtis süsteemne töö igal kõneühiku tasandil (häälik, täht, sõna, lause, terviktekst), st iga päev tehakse tundides mitmesuguseid harjutusi, et kinnistada juba kujunevaid oskusi.

Lugemisvead tekivad eri põhjustel, kuid tihti piisab õigeks lugemiseks, kui lapsel paluda veaga kohta uuesti lugeda. Kui laps eksib mingis sõnas korduvalt, võib õpetaja selle endale üles märkida ja kasutada seda sõna pärast lugemist või hoopis järgmises tunnis, nt koostada selle sõnaga lauseid, lasta sõna seletada, harjutada lugemist.

Õpetaja peab jälgima, et teksti raskusaste vastab õpilase tasemele. Nõrgemate lugejate jaoks tuleks teksti lihtsustada. Muukeelsete ja erivajadustega laste puhul tuleb arvestada ka laste sõnavaraga, et leida jõukohased tekstid.

Vastavalt klassi õpilaste tasemele rakendada eri võtteid lugemistehnika arendamiseks:

- õpitava teksti raskemate sõnade harjutamine, nende väljakirjutamine, lugemise harjutamine;
- sõnade kirja piltide võrdlemine – sama tüvega, samade algustähtedega, sama lõpuga sõnad vms,
- sõnade mõistatamine analoogiliselt “Poomise” mängule – A _ _ _ S.

Kuna klassis on erineva lugemisviisiga lapsi, siis võiks lugemise harjutamine iga teksti puhul alata sellega, et igaüks saab otsida tekstist neid elemente, mida ta oskab lugeda, mis tulevad tuttavad ette. Ka vähesema kogemusega lapsed peavad saama igas tunnis eduelamuse.

Olulised on lugemist ettevalmistavad tegevused, nt häälestamine jutu teemale, teksti või pildi vaatlus, teksti sisu ja sündmustiku ennustamine vms.

Lugemistegevusteks võiks olla sisult tundmatute sõnade selgitamine lause koosseisus, lugemistehniliselt raskete sõnade lugema õppimine, lihtsalt teksti lugemise harjutamine, sh lugemistehnika ning ilmeka lugemise arendamine. Lugemise harjutamiseks on mitmeid võimalusi: juhendatud vaikne lugemine, kui anda ette mõni küsimus või ülesanne, et lugemisel oleks eesmärk. Kui laste lugemisoskus on ebaühtlane, siis tuleks tööd diferentseerida, st aeglasemaid aidata ning kiirematele anda lisaülesandeid, nt jutule alguse, lõpu mõtlemine vms. Kui teksti puhul on kasuks korduvlugemine, siis on võimalus lugeda lause või lõikude kaupa, ahellugemine, osalistega lugemine, samuti paaris, rühmas, klassis lugemine, lugemine ajavormi muutmisega, mina-vormis lugemine või valiklugemine – küsimustele vastamine tekstis oleva lause ette lugemisel või keeleõpetusliku teemaga, tegelastega lausete lugemine jne.

Kasutada võiks ka nn stopplugemist, st pala loetakse lõikude kaupa, tehes lõikude vahel pause, mil arutletakse sündmuste üle, ennustatakse, antakse hinnang vms. Lastele võib huvi pakkuda korrektuurlugemine, kus jälgitakse õpetaja ettelugemist ning kui õpetaja teeb tahtlikult vea või muudatuse, siis õpilased saavad teda parandada või nt üks õpilane loeb ja samal ajal kõnnib kaasõpilase juurde, annab järje üle ning istub ning edasi loeb õpilane, kes liigub järgmise juurde jne.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Lugemistehnilise vilumuse ning teadliku lugemisvilumuse tekkimiseks on olulised kõik teised ainetunnid, kus tuleb õpilasel tööjuhendeid lugeda, loetut mõista jne.

Lugemistekstidena saab kasutada erinevaid tekste, mis kajastavad läbivaid teemasid.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Lugemismängude kirjeldusi:

Lugemist õpetajale: <https://merikerand.wordpress.com/leht-2/>

Lugemismängud, <https://lugemisyhing.ee/mangud-ja-materjalid/lugemismangud/>

<http://www.lugemisyhing.ee/index.php?page=267>

Sõnamängud: i-harjutused (sõnade ühendamise teemad: lilled, loomad, marjad, puud, Eesti lastekirjanikud, jõulud, mereröövliid, naljaküsimused).

Artikkel lugemisest ja lugemaõppimise meetoditest:

<https://jmadisson.wordpress.com/2009/06/17/lugemine-ja-lugema-oppimise-meetodid/>

Riimuvad sõnad (i-harjutus memoriini põhimõttel):

<http://matchthememory.com/KairiRiimid>

Juku mängud: Juku sõnamäng (sõnade mõistatamine tähthaaval), Püüa märki (lõimingu liiklusteemaga), Tähti täis (antud sõna tähtede leidmine täheruudust), Trükkimismäng (üksiksõnade ära kiri):

<http://lastekas.ee/?go=mang>

Õppemängud: sõnade otsimise mängud (koolitarbed, sulghäälik sõna algul, nädalapäevad), sõnamängud (Eesti lastekirjanikud, muinasjutud, vastandsõnad, liitsõnad, asesõnad, võõrsõnad), emakeel (vanasõnad, elukutsed, muinasjutud, tähed tähestikus, jne), memoriin (muinasjututegelased, raamatutegelased), kaardimängud, ristsõnad).

Mõistatused (i-harjutus):

http://www.solnet.ee/ee/sol/m_000.html

Digiharjutusi muukeelsetele:

<https://kirjatark.ee/portfolio/digiharjutused-3-klass/>

Kontroll ja hindamine

Lugemise puhul peaks õpilane saama võimalikult sageli positiivset tagasisidet, et ta mõistaks, et lugemine on seotud paljude tegevustega, nt info otsimise, lauamängude mängimise, võistluste korraldamisega.

Tuleks märgata lugemisvigu ja lugemistehnika arengut, sh mõtestatud ja ilmeka lugemise omandamist. Lugemise ilmekus ja kiirus on seotud suulise kõne omadustega, nii et õpilasel, kes kõneleb üldse aeglasemalt ja monotoonselt, et saa nõuda elavat ja ilmekat lugemist. Pigem tuleks tema puhul tõsta esile neid omadusi, mis just tema kõnet ilmestavad – selge hääldus, rahulik lugemine, oma vea märkamine.

Kuna lugemist kasutatakse õppetegevuses väga palju, siis võib tunnustada õpilase tublidust tekstiga toimetulekul, nt kirjalik tööjuhendi lugemisel saab hinnata, kas õpilane on lugemisel tööjuhendist õigesti aru saanud ja tegutseb vastavalt.

6. Õpilane sooritab kirja eelharjutusi, arvestab etteantud juhendi ja juhendamisega.

7. Õpilane tunneb joonis- ja kirjatähti, kasutab õigeid tähekujusid, kirjutab loetava käekirjaga.

Mõisted

joonistäht, väike ja suur kirjatäht, tähekuju

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Kirjatehnika õpetamise peamised eesmärgid on kirjutamiskiiruse tõstmine ning hästi loetava ja sujuva käekirja väljaarendamine. Selleks tuleb lastele õpetada õiget kehahoidu kirjutamisel, kirjutamisvahendite õiget käsitlemist, õigeid tähekujusid ja nende seostamist sõnaks, võtteid kirjutamiskiiruse tõstmiseks, kirjalike tööde vormistamist.

Kirjatehnika õppimine on eesti keele tunni üks osa. Kirjatehnikale tervet tundi ei pühendata. Kirjutamise tehnika aluseks on õige istumisasend ja pliiatsihoid. Sellele tuleb pidevalt tähelepanu pöörata.

Kirjutamise õppimine nõuab kogu keha väga head koordineerimist, keskendumist ning intellektuaalset pingutust. Seetõttu peaks kirjutamistegevus last huvitama, võimaldama loomingulisust ja mängulisust. Seda saab tagada näiteks koos lõbusalt kirjutatava sõna, lause, loo väljamõtlemise abil. On loomingulisem ise sõnu, lauseid, nn etteütlisti välja mõelda.

Põhiliseks kirjutusvahendiks on harilik pliiats, millel on märg HB või B. Värvimisel ja kirja eelharjutusi tehes kasutatakse ka värvipliiatseid, õlipastelle või vahakriite.

Kirja eelharjutusi on soovitatav enne harjutada suurtel A3 formaati paberitel õlipastellidega. Nii harjutavad lapsed kirjaliigutust enne suurel pinnal, joonistamisel töösse haaratud sõrme-, käe- ja õlavarrelihased saavad vabalt liikuda. Samuti võib horisontaalpaigutusega A4 lehele laps tõmmata kaks joont ning poolitada selle lühikeste joontega, seejärel saab laps joonte vahele teha kirja eelharjutusi, mida on soovitatav saata rütmisalmidega, et õpilane ei mõtleks joone liikumisele, vaid keskenduks hoogsale ja vabale pliiatsiliikumisele.

Kõik joonistähed on soovitatav 1. klassis enne kirjatähtede õppimist läbi korrata. See on vajalik nii tähekujude meeldetuletamiseks kui ka käe õige liikumissuuna kordamiseks, sest suurte kirjatähtede õppimine toetub joonistähtede kirjutamisele. Joonistähtede kirjutamise harjutamisel tuleb lisaks töövihikule kasutada 16-joonega vihikut, et sinna sõnu, lauseid, esimesi reegleid ja harjutusi vormistada.

Väikeste kirjatähtede õpetust tasub alustada 1. klassi II poolaastast ning korrata 2. klassis ja 3. klassi alguseski. Iga tähe õppimine toimub kolmes etapis ehk kirja eelharjutus, tähe kirjutama õppimine üksikult ja sõna koosseisus ning kirjutamise harjutamine.

Õpetamisel tuleks silmas pidada, et tähekuju jääb parmini meelde, kui selle välimust ja õiget kirja pilti n-ö illustreerida lühiloo või humoorika kirjeldusega. Oluline, et õpetaja näeks tahvlil või vihikus iga õpilase käe liikumist, et teda vajadusel individuaalselt juhendada. Õpetaja peab iga sõna tahvlile ette kirjutama ja käe liikumise suunda kommenteerima, et laps pööraks tähelepanu tähtede seostamisele, õigele proportsioonile ja näeks, kuidas sõna tervikuna kirjutada. Lapsele tuleb ettenäitamise käigus öelda, millal kätt tõsta tohib ja millal mitte. Tähelepanu tuleb pöörata ka üksiktähe ja üksiksõna vahedele, et tähed ei läheks liiga üksteise otsa ega oleks kirjutatud liiga laialt. Õpetaja peab joonistama klassitahvlile alati sama joonestiku, mis on töövihikus. Kirjutada võib järjest 10 minutit. Käelihaste lõdvestamiseks tuleb teha näpumänge, käe harjutusi muusikaga, rütmiga.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Kätt aitavad kirjutamiseks ette valmistada mitmesugused tegevused erinevate õppeainete tundides, mis arendavad üldist koordineerimist ja peenmotoorikat, käe, silma ja kõne koostööd, kirja rütmi ja liikumise suunda ning liigutusmälu. Sellised tegevused on näiteks kunstiõpetuse tunnis: kirja eelharjutused õlipastellide ja värviliste pliiatsitega suurtel paberitel, mustrite joonistamine, šabloonide järgi joonistamine, vaba joonistamine; või tööõpetuse tunnis: voolimine, rebimine, lõikamine, meisterdamine jms; või liikumistunnis tähe kujude läbi kõndimine, tähtede kujutamine kehaga, žongleerimine šifoonrätikute ja tangainetega täidetud kotikestega, ronimine, palli mängimine jms; või muusikatunnis: muusika rütmis liikumine, tantsimine, näpu- ja laulumängud, sörmelaulud, laulud koos liigutustega, kirja eelharjutused muusika ja rütmifraaside saatel jne.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Kirja eelharjutused:

https://lambrine.files.wordpress.com/2015/02/lambrine_montessori_kirja_eelharjutused1.pdf

<http://www.donnayoung.org/penmanship/redines.htm>

Joonistähtede kirjutamine:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLSO0Q8IpUOD1egVXmVSnh0itADaGAT5Aa>

Töö tähtedega, silpidest sõnade moodustamine, liitsõnade moodustamine (i-harjutused):

<http://margeklass1.weebly.com/eesti-keel1.html>

Ideid tähtede kirjutama õppimise töölehtede koostamiseks:

<http://www.kidslearningstation.com/preschool/alphabet-worksheets.asp>

<http://www.kidzone.ws/kindergarten/learning-letters/books.htm>

Väikeste kirjatähtede kirjutamine:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLSO0Q8IpUOD0Ys8WdYT8j0aqqCcxPtIQZ>

Suurte kirjatähtede kirjutamine:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLSO0Q8IpUOD2ZkRD8nbdUJ1CG8quvpsKU>

Väikesed kirjatähed (i-harjutus):

<http://www.purposegames.com/game/d6e57eda27>

Tähestik (esitlus, helilised ja helitud häälikud):

<http://www.storyjumper.com/book/index/19662378/T%C3%A4hestik#page/6>

Kuldvillak (tähestikuline järjekord, täishääliku pikkus, täishäälikuühend, lauselõpumärk):

<https://jeopardylabs.com/play/1klassi-kuldvillak>

Tähestikuline järjekord.

<https://opetaja.edu.ee/toolehed/XXXIInadal/tahestikjE.doc>

Täishäälikuühend:

<https://www.purposegames.com/game/a60a2e91f7>

Näpumängud:

<http://www.lasteaed.net/2009/06/08/napumangud/>

<https://kerlikuuse.wordpress.com/2012/02/22/kae-ja-napumangud/>

<https://jmadisson.wordpress.com/2012/09/04/napumangud/>

Õpetajale lugemiseks:

Kula, P. (2008). *Õpilaste vasakukäelisusest tulenevad toimetuleku iseärasused koolis*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.

<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/507ce9f5-3f83-47ab-8a71-e73f215155d7/content>

Kõve, I.-M. (1994). *Tarkus tunneb rõõmu inimestest*. Haridustöötajate Koolituskeskus. (kirjatehnika arendamise peatükid)

Kontroll ja hindamine

Kõige olulisem on suunata laps ise oma tööd analüüsima ja näidistega võrdlema. Mida väiksem laps, seda lõbusam on oma töö hindamise sidumine huvitava õppejutuga. Näiteks võib õpetaja kirjutada tahvlile erinevaid tähti ja paluda lastel analüüsida, missugused tähed pääsevad tähtede moesõule, missugused tuleb viia haiglasse kosuma, sest nad on liiga kõhnad, või kõhnuma, sest nad on liiga paksud jne. Edasi saavad lapsed leida, missugused tähed neil igas reas õnnestusid. Nii pööravad lapsed tähelepanu tähe kuju mõjutavatele teguritele ja probleemkohtadele ning on ka ise kirjutades hoolsamad.

Lapse tööd parandades pööratakse tähelepanu valedete tähekujuadele ja seostele, õigekirjavigadele ning teksti kujunduslikele vigadele. Analüüsitakse ka õpilase istumisasendit, pliatsi hoidu, vihiku asetust, millest sõltub käekirja loetavus ja sujuvus.

I ja II kooliastmes annab õpetaja lapse tööle nii suulisi kui ka kirjalikke sõnalisi hinnanguid. Kirjatehnikatöid hinnatakse vastavalt koolis kehtestatud korrale.

8. Õpilane loeb ja eristab eri liiki tekste, analüüsib teksti ülesehitust, keelekasutust ja sisu, avaldab selle kohta arvamust.

Mõisted

ilukirjandus, sh loomalugu, detektiivilugu, muinasjutt, luuletus jne; teatmeteos, uudis, artikkel, reklaamtekst; kiri, ka e-kiri; kutse, õnnitus

Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused

Lugemise puhul on kõige olulisem teksti mõistmise oskus, mille jaoks peab õpilane kasutama nii ümbritsevast maailmast kui ka teistest tekstidest saadud teadmisi, et analüüsida teksti tähendust, tõlgendada ja hinnata teksti. Tekstidega tutvumisel tuleb analüüsida tekstide funktsionaalset kasutamist: mis eesmärgil on tekst kirjutatud ja kuidas see mõjutab teksti ülesehitust; kes on teksti sihtrühm; mida kirjanik soovib lugejale teada anda; kas tekst on tõsi või väljamõeldis.

Et õpilane saaks eri liiki tekste eristada, peab ta eristatavat teksti tundma. Selleks peab õpetaja õpilastega koos analüüsima, mis on mingi teksti tunnused, missugune on selle teksti ülesehitus, keelekasutus, sisu. Võrdlemiseks valida esialgu tekstid, mis on samast tekstiliigist, et õpilane mõistaks, mis on vastava tekstiliigi tunnused. Seejärel valida tekstid, mis on oma tunnuste poolest väga erinevad, sest siis on erinevusi lihtsam välja tuua.

Luuletuste esitamine

Eesti keele õpikutes on erineva meeleolu, lihtsa riimi ja rütmiga luuletusi. Kõige olulisem on neid harjutada mõtestatult (ilmekalt) lugema. Luuletuse mõtte toovad välja õiged rõhud, pausid, lauselõpu intonatsioon, hääletoon, hääletugevus. Kõiki neid komponente tuleb lastega harjutada.

Mõtestatud (ilmekat) lugemist on kergem õpetada, kui lapsed kuulevad õpetajat tihti ette lugemas, sest õpilased jälgendavad alateadlikult õpetaja hääletooni ja intonatsiooni. Õpetaja peab jälgima, et ta häälega üle ei mängiks ega nõuaks lastelt liigset ilmekust. Nii kaob laste loomulik hääletoon. Sellest peaks kindlasti hoiduma.

Väga suurt rolli mängib õpetaja esmaettekanne (1.–2. klassis). Kui see on kaasahaarav ja emotsionaalne, tekib lastel kindlasti huvi ka ise luuletusi esitada.

Veel mõni soovitusel õpetajale:

- Harjuta ise kodus luuletuste lugemist.
- Mõtle, missugust hääletooni ja tempot, žeste ja miimikat kasutad.
- Märgi tekstis pausid, rõhud, tempo muutumine.
- Hoidu liigsest ilmekusest. Luuletust lugedes on kõige olulisem edasi anda teksti mõtet. Mõtle, kuidas on seda iga luuletuse puhul kõige õigem teha.
- Loe lastele luuletust ette mitmel erineval moel (erinevates rollides), et lapsed näeksid, kui palju on erinevaid võimalusi.

- Kuulamise ajaks anna kindlasti lastele ülesanne. Luuletuse mõistmine on tunnetuslik ja sellepärast sobivad kuulamisülesandeks ka vastavad küsimused (Missuguse meeleolu see luuletus loob? Missuguseid hääli kuuled (lõhnu tunned, värve näed) selles luuletuses? Missugused pildid tulevad sulle seda luuletust kuulates silme ette? Missuguse pildi joonistaksid selle luuletuse kohta?).
- Aruta lastega, kuidas erinevaid salmiridu lugeda. Lapsel on kõige kergem ilmekat lugemist harjutada mingi rolli kaudu, näiteks lugeda üht ja sama teksti erinevate tegelastega (nt unine karu, rõõmus siil, nuttev hiiglane, arg jänes, vihane kass). Lisada võib ka inimeste ja loomade häälsusi.
- Häälele saab anda palju varjundeid. Värsiridu võiks lugeda erinevas meeleolus, nt naerdes, nuttes, rõõmsalt, kurvalt, imestunult, vihaselt, kavalalt, õrritavalt, parastavalt, uniselt, salapäraselt, jonnivalt jne.
- Lapsed saavad ka iseseisvalt lugemist harjutada. Julgusta lapsi luuletusi paarilisele ette lugema.
- Vali päheõppimiseks lihtsama rütmi ja riimiga luuletused. Värsiread kinnistuvad paremini mälu, kui neid lugeda koos liigutustega (1.–2. kl). Nii on lapsel kergem sisse elada salmide meeleolusse ja õppida luuleteksti mõtestatult (ilmekalt) esitama.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Lugemistekstide valik võimaldab lõimida lugemistundi nii läbivaid teemasid kui ka teisi õppeaineid.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

<https://opetaja.edu.ee/hindamismudelid/index.php?tegevus=vmudel&avid=83&start=60>

<https://triim.eu/j6ulu-eri/kuidas-esitada-luuletust/>

<https://epl.delfi.ee/artikkel/51293424/luule-ettelugemise-peen-kunst>

<https://klassikaraadio.err.ee/1608995834/luuletus-tonu-onnepalu-veel-piirpaasukeste-haali-heledat-ohku-loikamas-esitab-tonu-onnepalu>

<https://menu.err.ee/292830/luuletuse-paheoppimise-lihtsad-nipid>

<https://kunst.edu.ee/malutreening-luuletustega/>

Lugemiseks õpetajale:

Lerikkanen, M. K. (2007). *Lugema õppimine ja õpetamine alus-ja algõpetuses*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kontroll ja hindamine

Lugemisoskuse hindamisel kontrollitakse valjusti lugemisega lugemistehnilisi oskusi, st kas laps loeb õigesti, soravalt ja ilmekalt. Lugemise mõistmist saab kontrollida mitmesuguste ülesannetega, nt õpilane peab leidma loo peamõtte, toetavad detailid ja/või sündmuste järjekorra. Samuti saab kontrollida, kas ta teeb vahet fantaasial ja reaalsusel, arvamusel ja faktil, väitel ja küsimusel. Kindlasti tuleb harjutada oma arvamuse esitamist loetu kohta, kuna aramus ei saa olla õige või vale, oluline on põhjendus.

Eesmärgistatud kuulamise kontrollimiseks ja hindamiseks võib koostada töölehti, esitada avatud küsimusi, pakkuda valikvastuseid, õige-vale ülesandeid (ka õige-vale vastuse esitamine), vestelda loetu üle.

9. Õpilane sõnastab teksti kohta küsimusi ja esitab vastuväiteid, teeb teksti põhjal märkmeid, võrdleb tekste omavahel.

Mõisted

Tekst, küsimus, väide, vastuväide, märkmed

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Loetu mõistmist ja loova kujutluse arengut toetavad tegevused võivad olla loetu analüüsimine, st pala kohta käivatele küsimustele vastamine, küsimuste moodustamine; arutelu; pala peamõtte leidmine või loole hinnangu andmine (lugu on naljakas, põnev, tõsine, kurb, tõestisündinud, väljamõeldud).

Samuti aitavad teksti mõista pala põhjal ülesannete, nt lünkteksti, testi või tabeli täitmine, lausele alguse/lõpu leidmine, lausete koostamine; skeemi koostamine, seoste loomine; tulpdiaagrammi koostamine ja analüüsimine; palast tegelaste leidmine ja nende võrdlemine või kirjeldamine; töö vanasõnadega või tekstist sõnade, lausete leidmine seoses õigekirja teemaga.

Tekstide võrdlemist saab teha küsimuste esitamise ja vastuväidete leidmisega. Lugemispala põhjal saab teha ka loovülesandeid, nt dramatiseering, rollimäng, pantomiim pala teemal; loole uue alguse või lõpu mõtlemine; analoogiajutu jutustamine või vastupidise loo jutustamine; pala lugemine uute tegelaste või tegelaskõnega; tegelaste iseloomuomaduste vahetamine, tegevuskohtade vahetamine; joonistamine pala põhjal; kirjutamine palast lähtuvalt, nt küsimuste sõnastamine, vastuväidete sõnastamine, kaaslaste lugudega võrdlemine jne; kaasaamängimisteater.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Lugemistekstide valik võimaldab lõimida lugemistundi nii läbivaid teemasid kui ka teisi õppeaineid.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Haalen, I., Indov, M. (2014). *Ilus emakeel. 1. klassi lugemisülesanded aabitsa ja õpiku juurde*. Koolibri.

Haalen, I., Sarapuu, A.-L., Urb, T. (2014). *Ilus emakeel. 2. klassi lugemisülesanded*. Koolibri.

Haalen, I., Kulo, M., Tuul, K. (2015). *Ilus emakeel. 3. klassi lugemisülesanded*. Koolibri.

Lugemiseks õpetajale:

Kukk, E. *Hindamismudel. Lugemise hindamine*. <https://opetaja.edu.ee/hindamismudelid/index.php?tegevus=mudel&hmid=2571>

Lerkkanen, M. K. (2007). *Lugema õppimine ja õpetamine alus-ja algõpetuses*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Rand, M. *Õpiraskused eesti keeles. Lugemisoskuse kujunemine*. <https://merikerand.wordpress.com/leht-2/>

Kontroll ja hindamine

Lugemisoskuse hindamisel kontrollitakse valjusti lugemisega lugemistehnilisi oskusi, st kas laps loeb õigesti, soravalt ja ilmekalt. Lugemise mõistmist saab kontrollida mitmesuguste

ülesannetega, nt õpilane peab leidma loo peamõtte, toetavad detailid ja/või sündmuste järjekorra. Samuti saab kontrollida, kas ta teeb vahet fantaasial ja reaalsusel, arvamusel ja faktil, väitel ja küsimusel. Kindlasti tuleb harjutada oma arvamuse esitamist loetu kohta, kuna aramus ei saa olla õige või vale, oluline on põhjendus.

Eesmärgistatud kuulamise kontrollimiseks ja hindamiseks võib koostada töölehti, esitada avatud küsimusi, pakkuda valikvastuseid, õige-vale ülesandeid (ka õige-vale vastuse esitamine), vestelda loetu üle.

10. Õpilane jutustab kuuldust, nähtust ja loetust, vajaduse korral kasutab juhendi abi.

Mõisted

Jutt, jutustamine, ümberjutustamine

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Jutustades laieneb lapse sõnavara, mitmekesistub lause struktuur, kasvab esinemisjulgus, arenevad lapse kuulamis- ja lugemisoskus. Laps õpib väljendama oma suhtumist, hinnanguid ja kogemusi.

Algklassilapse jutus esineb sagedasti asesõnu ja kordusi, kaob tegevuse järjekord, laused on poolikud, sõnad on lauses vales järjekorras. Seepärast on jutustamise õpetamisel väga tähtsal kohal oskuslik juhendamine. Jutustamisoskuse arendamiseks on vaja õpetada last oma kõnet jälgima; vaadata, kas jutustaja hoiab silmsidet klassiga; parandada laste vigast keelekasutust; pöörata tähelepanu halvale diktsioonile; paluda lapsel rääkida nii, et kõik teda kuulevad.

Lastega tuleb arutada, missugust jutustamist on huvitav kuulata, mis aitab jutustamist meelde jätta. Siinkohal aitab kavastamine.

Kavastamise õppimist võib alustada pala kohta joonistatud pildisarjast või loo iga mõtte kohta märksõna või olulise väljendi sõnastamisest tahvlile. Kui pildiseeria järgi, siis igale pildile pannakse pealkiri. Võib ka esitada iga pildi kohta küsimuse. Kui piltide abil on mõistetud, et lugu esitab teatava sündmuste järjestuse, saab oodata ka üksnes kirjaliku teksti jaotamist osadeks. Kavastamiseks tuleb aga valida sellised jutud, kus on sündmustik selgelt olemas. Osadele võib panna mõnesõnalise pealkirja, neid võib kokku võtta ka küsimuse või lausega. Hea on suunata laste tähelepanu sellele, et kavapunktid võiks olla ühesugusel moel sõnastatud – kui küsimused, siis juba kõik küsimused. Kavastamise eesmärk on pala sügavam mõistmine ja sisu meeldejäätmine, et seda näiteks ümber jutustada või muus seoses meelde tuletada. Väga head on ümberjutustusteks mõeldud tekstid.

Lapsed õpivad kuuldud juttu, lugemispala, muinasjuttu jutustama/ ümber jutustama täiskasvanute kõnet jälgides. Seepärast mängib suurt rolli õpetaja jutustamisoskus, s.o kui kaasahaarav on jutustamine; kas jutustaja annab edasi neid emotsioone, mida ta ise parasjagu tunneb; kas kaasa mängib hääl, liikumine, näoilme, žestid, silmside klassiga.

Kõik see aitab lapsel jutu „sisse minna”, seda piltidena ette kujutada ja hiljem sündmusi elavalt kirjeldada.

Ümberjutustamise õpetamise juures on oluline, et õpetaja julgustaks õpilasi vabalt, oma sõnadega rääkima. Õpetaja peaks andma lastele näite, kuidas lugu jutustada, et lapsed ei hakkaks teksti sõna-sõnaltsi edasi andma. Teksti sisu edasiandmise toeks sobivad suunavad küsimused, piltkava, sõnaline kava, ajatelg, märksõnaskeem jms. Töövormidena saab kasutada aheljutustamist (pikemate lugude, nt muinasjuttude puhul), rühmas jutustamist jne.

Oluline on suunata klassi kaaslase jutustamist jälgima ning aitama, kui jutustaja jutulõng kaob või ta teemast kõrvale kaldub.

NB! Kõiki eesti keele õpiku lugemispalu ei pea jutustama õppima. Võib rääkida lühidalt pala sisust, võtta vaatluse alla mõne tegelastest.

Enne pildi järgi jutu koostamist tuleks 1. ja 2. klassis pilti osade kaupa vaadelda, korrates samal ajal mõisteid üleval, all, keskel, paremal, vasakul. Nii orienteeruvad lapsed edaspidi pildil kergemini.

Märksõnaskeemi või mõistekaardi koostamine õpetab last enne jutustamist mõtteid koguma. Raskeks teeb jutu koostamise see, et sõnad on skeemil segamini. Lapsi tuleks juhendada, kuidas neist sõnadest jutt kokku panna.

Kõige olulisem on suunata jutustamine tegevusele, nt Kuidas me seda juttu alustaksime? Kuidas jutt edasi läheb? Mida tahaksid veel jutule lisada? Kuidas me selle jutu lõpetaksime? Kui lastelt ei tule sobilikku algus- või lõpulauset, toob õpetaja ise paar näidet ja küsib siis lastelt, kuidas nemad nüüd juttu alustaksid. Kindlasti ei saa piirduda vaid ühe näitelausega, sest muidu võivad lapsed hakata seda kopeerima. Näited on aga väga vajalikud, et virgutada laste mõtlemist ja julgustada ka neid, kes on alguses arglikud.

Pildiseeria järgi jutu koostamine on palju kergem kui pildi järgi, sest sündmuse kulg on piltidel ette antud. Tööd alustades peaks õpetaja laskma lastel pilte järjest natuke aega vaadelda. Alles siis, kui lapsed on piltidel toimuvaga tuttavad, saab õpetaja esitada suunavaid küsimusi (vt jutu koostamine pildi järgi). Jutustamise hõlbustamiseks võib anda tahvlile tugisõnu, lausete algusi, küsimusi.

Pildiseeria järgi võib juttu koostada ka rühmas, et arglikumaid või kesise väljendusoskusega lapsed saaksid kaaslastelt tuge.

Kõiki lapsi aitab jutu koostamisel eelnev pildi joonistamine. Jutt sünnib kõigepealt pildina. Õpetajal tuleks sel juhul kunstiõpetuse ja eesti keele tunnid omavahel siduda üheks tervikuks.

Kui pildid on valminud, tuleb lastele anda aega pildi järgi jutt välja mõelda. Mõni laps peaks kindlasti jutustama oma loo ka kogu klassile. Kuulajate ülesandeks on anda jutustajale nõu, kuidas juttu täiendada. Õpetaja võiks esitada ka suunavaid küsimusi. Seejärel jutustavad lapsed rühmades, et kõik saaksid oma loo kaaslastele jutustada. Tegutseda võib ka vastupidi: alustada jutu väljamõtlemisega ja seejärel joonistada pilt. Samamoodi võib siduda ka muusika ja eesti keele tunde ja koostada jutt muusikapala või lastelaulu põhjal.

Kui lastele on teksti põhjal jutustamine selge, siis võib ülesannet ka modifitseerida, nt jutustada tuleb kellegi teise vaatenurgast, viia teksti tegevus teise kohta või aega jms.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

<https://opetaja.edu.ee/hindamismudelid/index.php?tegevus=mudel&hmid=2336>

Kontroll ja hindamine

Jutustamise puhul hinnatakse, kas õpilane taastab kogu sündmustiku, kas jutustab soravalt, kas jutustamise tempo on paras ja kõne selge. Samuti võib hinnata esinemisostkust. Kui laps pelgab klassi ees esineda, siis võib ta vastata koha pealt, kuigi jutustamise üks eesmärk on ka esinemisjulguse arendamine.

11. Õpilane kirjutab mõtestatud lauseid, jutustavaid ja kirjeldavaid tekste.

Mõisted

lause, jutustus, kirjeldus

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Kirjutise sisu ja vorm tulenevad suuresti sellest, milline on kirjutamise eesmärk ja ülesanne ehk milline on kirjutamise funktsioon. Kirjutamisel on tähtis, et osataks oma mõtteid selgelt, täpselt ja veenvalt edasi anda, arvestataks lugeja olemasolu. Teisisõnu, kirjutaja peaks endalt pidevalt küsima, kas ta kirjutatu on arusaadav. Koolis pakutavad kirjutamisülesanded peaksid olema võimalikult mitmekesised ja pidama silmas erinevaid eesmärke. Olenevalt sellest, milliseid konkreetseid sotsiaalseid eesmärke kirjutamisega taotletakse ja kellele kirjutatakse, valitakse sobiv teksti liik (žanr). Iga lugemikupala või teema kohta saab õpilaste jaoks välja mõelda mõne elulähedase, olukorrahase või loomingulisemat laadi kirjutamisülesande, mis võimaldab kirjutada ka erinevale lugejale. Mõned näited: kirjuta teade või sõnum pala ühelt tegelaselt teisele; koosta reklaam, kuulutus, hõige, teadaanne, kaebekiri, kiidukiri, murekiri, seletuskiri mingis palas või teemas sisalduva sündmuse või probleemi kohta; koosta juhend, retsept, kasutamissoetus mingi asja kohta; koosta ostunimekiri.

Kirjutamisõpetus peaks kujundama ka oskusi enesekontrolliks, oma tegevuse analüüsiks, mõistmiseks ning tulemuste hindamiseks, looma võimalusi arutlusoskuse arenemiseks, pakkudes õpilastele elulisi, loomingulisi ning mõtlemisainet ja arutlusvõimalusi pakkuvaid ülesandeid. Kirjutamise õpetamisel tuleb lähtuda tekstist või keelekasutuse funktsioonist. Õpilasi tuleb maast-madalast harjutada oma tekstiga tööd tegema. See peab saama kirjutamise loomulikuks osaks.

Koolikirjutamise eesmärgiks on kasvatada igast lapsest isiksus, kes julgeb oma mõtteid kirja panna ja tuleb nõutaval tasemel toime argielus vajaliku kirjutamisega. Kirjutamisülesanded peavad seetõttu olema elu- ja lapselähedased: kirjad, meenutused, sünnipäevakutsed, märkmed, seletuskirjad; muinasjutud, luuletused; kuulutused, reklaamid, juhendid, retseptid, mida inimesed igapäevaelus kirjutavad.

Kirjeldamine on lastele raske, sest neil puudub tihti vajalik sõnavara. Kirjeldamise eeltööks on soovitatav kirjeldada mõnda eset/olendit, mis on õpilastele näidiseks ning tutvustab vajalikku sõnavara (näiteks: Mõista, mõista, mis see on. See on soe, paks, pehme, kootud, mõnel lapsel on see kirju, mõnel ühevärviline, see pannakse kätte.); anda eraldi lipikutele kirjutatud sõnu (nt lume ja vihma kirjeldamiseks sõnad: valge, külm, pehme, märg, kohev, tihe, kristalne, sajab pladinal, tibutab, ladistab, langeb, katab maad, krabistab katusel, lahistab, kallab, sajab nagu oavarrest, puistab nagu kotist, udutab). Lastel tuleb otsustada, kas antud sõnad sobivad lume või vihma kohta, ja kinnitada lipik sobiva pealkirja alla; lugeda lastekirjandusest erinevaid kirjeldusi; kinnitada tahvlile pilt ja kirjutada küsimused, mis suunavad eset või olendit tähelepanelikult vaatlema (näiteks: Mis värvi on selle looma karv/linnu suled? Missugune on kõrvad, saba/nokk? Kus see loom/lind elab? Kas ta on kodu- või metsloom? Kuidas ta häälitseb?); koostada märksõnaskeem, tsentriline kaart, tabel või vennidiagramm sõnade „kogumiseks”. Tähtis on, et ka õpetaja ise ütleb sõnu, mida võiks antud teema kohta lisada.

NB! Õpilased peavad nägema, kuidas õpetaja märksõnaskeemi koostab. Nii saavad nad näidise, mis on märksõnad, kuidas sõnad skeemile paigutatakse, kuidas on sõnad omavahel seotud, kuidas ise skeemi koostada. Kui laps skeemi koostamisel tahvlilt näidiseid ei näe, ei oska ta edaspidi skeemile märksõnu lisada, vaid kirjutab sinna lauseid.

Kirjutamine on mitmeetapiline protsess, mis koosneb valmistumisest või häälestumisest, kavandamisest, sisu ja struktuuri parandamisest, keele ja stiili täpsustamisest ja õigekirja viimistlemisest. Õpetaja peab õpilasi innustama, juhendama ja julgustama. Õpilased võivad ka ise üksteist juhendada, kuna nemad ju ise tunnevad kõige paremini omaealiste mõttemaailma ja huvisid.

Kirjutamise õpetamisel on oluline teadvustada, et iga teksti jaoks on lugeja. Seega tuleb enne teksti kirjutamist mõelda, kes seda lugema hakkab, sest sellest sõltub kasutatav sõnavara ja stiil. Kirjutiste avaldamine innustab tekste parandama ja viimistlema. Kirjutusoskusele on tähtis, et kirjutataks erinevatele lugejatele ja et lugejaskonda laiendatakse vähehaaval.

Kirjutamisel läbitakse järgmised etapid:

Valmistumine/häälestamine – häälestusperioodi mõtteks on aidata kirjutajal leida teemat, häid mõtteid ja vaatenurki, ergutada fantaasiat. Alustavad kirjutajad vajavad häälestamismõtteid rohkem kui kogenumad kirjutajad. Erinevate häälestamismõtete kasutamise eesmärgiks on võimalikult paljude mõtete kogumine ja kirjutamissoovi äratamine. Mõtteid võib koguda väga erinevalt, nt võib klassis teha ajurünnaku, iga õpilane võib teha märksõnaskeemi jms.

Mustandi kirjutamine – kui häälestamise abil on saadud sobiv teema ja laste mõtted on hakanud keskenduma sellele, algab mustandi kirjutamine. Selle perioodi eesmärgiks on võimalikult paljude meeles mõlkuvate asjade saamine paberile. Õpetaja kirjutab ka ise oma kavandit. Ta võib oma teksti kasutada harjutamismaterjalina või näitena.

Tagasisidestamine – kui mustand on valmis, peaks õpilane sellele tagasisidet saama. Nooremates klassides võib juhtuda nii, et lapsed loevad ja kuulavad hoolega, kuid küsimusi, mis aitaksid kirjutajat, esitada ei osata. Küsimuste esitamist võiks alguses klassis harjutada. Õpetaja võib oma kavandi ette lugeda ja sellele tagasisidet paluda. Küsimuste kasulikkusest vesteldakse. Rühma esitatud küsimustele suuliselt ei vastata. Kirjutaja ise vaatab teksti ümbertöötamise käigus, milliseid küsimusi ta arvestab, milliseid mitte. Vahel võib tagasiside andja olla kogu klass või ainult õpetaja.

Viimistlemine/ töö täiendamine – viimistlemisetapil peab õpilane oma teksti mitu korda läbi lugema ning seda täiendama ja parandama. Selles etapis peab kirjutaja jälgima, et tekst vastab teemale ja arvestab lugejat.

Toimetamine – viimistlemine ja toimetamine kattuvad osaliselt. Toimetamisetapis antakse kirjutisele lõplik kuju ja vorm (luuletus, kiri, uudis jne), tegeldakse nii sisu ja struktuuri kui ka keele ja stiili täpsustamisega.

Õigekirjutus – klassikaaslane või õpetaja loeb kirjutise läbi ja tõmbab vigadele joone alla. Kui õpilane need sel perioodil ise ära parandab (kasutades sõnaraamatute, õpiku ja kaaslase abi), siis hindamisel neid vigadeks ei arvestata. Rohkem esinevatest vigadest võiks teha nimekirja klassi seinale, et seda abimaterjali saaksid kõik õpilased kasutada. Õpilane parandab ära nii palju vigu, kui suudab.

Hindamine/ hinnangu andmine – kui eelnevad etapid on läbitud, siis hakkab õpetaja tööd hindama. Kirjutama õppimise eesmärk ei ole kõikide vigade märkimine, vaid õpilase ja õpetaja koostöö, õpilase oma hinnang ja kaaslase tugi ning abi kirjutise arengus, õpilase kirjutamisoskuse ja kirjutamisharjumuste areng ning õiged tööviisid. Õpetaja ei ürita mitte tabada õpilasel mõnd viga, vaid püüab ennetada vigade tekkimist. Õpetaja võtab hindamisel arvesse kogu protsessi: kas tekst paranes, kas kirjutaja õppis midagi. Olulised on nii

lõpptulemus kui ka kirjutaja areng. Tasuks meelde jätta, et tunnustus on kõige suurem ja parem innustaja.

Avaldamine – teksti avaldamine on tähtis ergutamise viis. Kui lapsed tunnetavad, et kirjutis on oluline ja pakub kellelegi huvi, siis üritavad nad kirjutada võimalikult huvitavalt ja veatult. Lapsi motiveerib teadmine, et tekstil on ka teisi lugejaid peale õpetaja.

Kõiki kirjutisi ei ole vaja alati lõpule viia (ühe kirjutise kirjutamine häälestamisest kuni avaldamiseni võib kesta isegi kuni kuu), tähtis on põhimõte, et kirjutamine toimuks loomulikult ja lastel oleks piisavalt aega oma töödega tegelemiseks ning nende kontrollimiseks ja parandamiseks.

Alati ei pruugi kirjutamine läbida kõiki etappe. See sõltub situatsioonist, eesmärgist, vajadusest ja inspiratsioonist. Peaasi, et kirjutamine oleks võimalikult loomulik ja paindlik. Kui õpilane mõistab, et igat kirjutist loeb peale tema enda veel keegi, siis ei ole talle enam vaja hakata tõestama kirjatehnikat ega õigekirja vajalikkust, kuna lohakalt ja valesti kirjutatud sõnumit, juhendit, kirja, juttu vms ei oska ega taha ju keegi lugeda.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Lause koostamine (i-harjutus):

<http://learningapps.org/watch.php?v=ptsgr2isj01&allowFullscreen=1>

Lauseliigid.

<http://learningapps.org/watch.php?v=pvmpgebu301&allowFullscreen=1>

Kontroll ja hindamine

Kirjutiste hindamine sõltub ülesande eesmärgist. Oluline on jälgida, et õpilasel ei teki kirjutamiskrampi. Õpilasel peab olema võimalus oma mõtteid vabalt väljendada ja vigu parandada. Õpetaja roll on õpilast toetada.

12. Õpilane kirjutab õpitud keelendite ja keelereeglite piires õigesti ning loetava käekirjaga, vormistab kirjaliku töö korrektselt.

13. Õpilane vormistab lihtsama kirjaliku töö arvutis, järgib õpitud keelereegleid.

Mõisted

keelend, keelereegel, kiri, kutse, teade,

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Tänapäevased emakeeleõpetuse arendajad väidavad, et formaalne grammatika õpetamine (reeglite päheõppimine, drillharjutuste tegemine jne) ei aita kaasa ei lugemise, kirjutamise ega kõneoskuse arengule, samuti ei tõuse sellest suuremat tulu teise keele omandamiseks. Kui pöörata nooremates klassides grammatika õpetamisele liiga suurt tähelepanu, siis võib see laste kirjutamise arengut koguni pärssida. Kui lapsel on kirjutamiseks vajalik huvi, tahtmine, mõtted ning sõnavara, siis saab teda õpetada grammatilisi eksimusi leidma ja analüüsima ning otsima erinevaid võimalusi puuduvate teadmiste hankimiseks. Kui lapsel ei ole aga millestki kirjutada või rääkida, siis ei ole ka tema kirjutatus midagi parandada ning grammatilised teadmised osutuvad kasutuks. Seega, enne sisu, siis vorm.

Kirjutamise ja lugemise arengu seisukohast peetakse kasulikuks tegeleda mitmesuguste lausestusega seotud ülesannetega, nagu lausete moodustamine segipaisatud sõnadest, algvormis sõnadest, alguse või lõpu järgi, etteantud mudelite järgi, pildi alusel jne.

Nooremate laste õpetamisest kirjutanud autoritest suurem osa pooldab seisukohta, et reegleid (õigekirja, kirjavahemärgistamist) ning grammatikat on noorematele õpilastele kõige otstarbekam õpetada eesmärgistatud lugemise ja kirjutamise kontekstis. Õpetaja peaks meeles pidama, et reeglid ja grammatika on ainult üks osa keelest.

Grammatika ja õigekirja õpetamise aluseks saab võtta laste endi tööd ja keelekasutuse: pöörata rohkem tähelepanu neile keeleteemadele, milles lapsed sagedamini eksivad. Seda saab ja tuleb teha aeg-ajalt ka individuaalse tööna nn teksti toimetamise nõupidamise ajal. Sel ajal, kui lastel on käsil iseseisev töö, kutsub õpetaja ühe õpilase tema kirjutisega enda juurde. Koos loetakse õpilase kirjutist ja leitakse võimalikud vead (õpetaja ei ütle, kus viga on, vaid juhib sellele tähelepanu). Ühise arutelu käigus tehakse parandused. Ühes tunnis jätkub aega vast ehk kahe-kolme õpilase jaoks. Sellistest nõupidamistest saab ka ainet nn minitundideks.

Keelemõisteid saab alati tutvustada sobivas kohas, kui need palas või õpilase kirjutises ette tulevad. Arutleda võib ka selliste keeleteemade üle, mille õppimine ei ole veel kohustuslik, kuid mille järele on töö käigus tekkinud vajadus, nt poolitamine juba 1. klassis. Õpilased võivad koostada näiteks isikliku grammatika käsiraamatu, mis pidevalt täieneb õpitavate keeleteemadega.

Õigekirjaõpetuse kavandamisel soovitatakse õpetajal teadvustada järgmisi põhimõtteid.

- Õigekirja õppimine on pigem aktiivne mõtestatud protsess kui päheõppimine. Õigekirja õppimine tähendab eelkõige sõnade rühmitamist ja nende kohta üldistuste tegemist.
- Õigekirjutuse õpe tuleb seostada eesmärgistatud kirjutamise ja üldise keeleõppega. Õigekirjaga tegelemine peaks olema loomulik igapäevane kirjutamisega kaasnev tegevus.
- Õpilased peavad mõistma, et õigekirjutusel on teatud kindlad unikaalsed aspektid. See on suulist ja kirjalikku keelt ühendavaks lüliks. Õigekirjal on spetsiaalne funktsioon esitada keelt graafiliselt käsi- või masinkirjutuse läbi.
- Õpilased teevad juhuslikke õigekirjavigu väga harva. Enamasti teevad õpilased teatud kindlat liiki õigekirjavigu, nt kaashäälikuühendi õigekiri, sulghääliku õigekiri jne. Nii saab õpetaja õpilaste vigu analüüsides koostada oma isikliku õigekirjaõpetuse strateegia.
- Tänapäevased õigekirja õpetamise eesmärgid peaksid keskenduma õigekirja õppimiseks vajalike strateegiate (nt sõnade rühmitamine sarnase kirja pildi põhjal; seaduspärasuste leidmine sõnade õigekirjas jms) õpetamisele.
- Oluline osa õigekirja õpetamises on õigesti kirjutatud ja valesti kirjutatud sõnade eristamisel, et seeläbi oleks võimalik parandada nii vigu kui ka nende tekkimise põhjusi. See tähendab metakognitiivsete oskuste arendamist. Kui õpilane teab, milliseid sõnu ta alati õigesti kirjutab ja millistes tal on oht eksida, siis saab ta vaeohtlike sõnade õigekirja erinevate allikate abil (pinginaaber, sõnaraamat, õpetaja jms) kontrollida.
- Õpilased peaksid teadvustama, et eesti keele õigekiri on vägagi reeglipärane ja igaüks võib ise need reeglipärasused avastada.

Üldiselt peaks õigekirja õpetamine olema nii individuaalne ja loominguline kui vähegi võimalik. Arvuti kasutamine on andnud samuti väga häid tulemusi, eriti kirjutamiskeskustega

õpilaste puhul. Ka arvutis tuleks kohe algusest trükkida ja teha väiksemaid ülesandeid, nagu etteütluse laused, harjutuse vormistus Wordis vms, kirja kirjutamine nii käsikirjas kui ka arvutis, plakati koostamine, kutse, kaardi vms koostamine, kirjeldus mõne imelooma kohta, et teised saavad pärast joonistada kirjelduse järgi jne.

Õigekirja õpetamine põhikooli I astmes peaks sisaldama sõnade uurimist erinevate tegevuste käigus ja tulemuste üldistamist. Sellised tegevused võiksid olla järgmised:

- 1) sõnade rühmitamine vastavalt õigekirjareeglile analoogia põhjal: ühe või kahe vastava tähega, kaashääliku- või täishäälikuühendiga, s-i kõrval oleva k, p, t-ga jne;
- 2) “sõnade sein” – klassi seinale on riputatud nimekiri sõnadest, milles sagedamini eksitakse (sobib algajatele kirjutajatele);
- 3) õpilasel on sõnade õppimise märkmik või kaustik, kuhu ta kirjutab oma kriitilised sõnad;
- 4) õigekirja ja tähenduse seostamine: tähenduslikult sarnased sõnad kirjutatakse tavaliselt sarnaselt, vaatamata häälikulise koosseisu muutumisele.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Arvutis vormistamine võimaldab integreerida eesti keelt arvutiõpetusega.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Kümnesõrme-süsteemis kirjutamist arendav mäng Klahvu, <https://pelala.net/klahvu/>

Mäng algklassilastele klaviatuuri

õppimiseks, <https://www.typinggames.zone/keyman?keys=abcdefghijklmnopqrstuvwxyz&Submit=Start+Game>

Õppematerjalid

õpetajale, <https://oppematerjalid.tumblr.com/post/94351967551/ette%C3%BCtlused>

Kontroll ja hindamine

Etteütluste, kirja, kutse jne kirjutamine käsikirjas või arvutis.

14. Õpilane valib ja loeb sobivaid tervikteoseid nii eesti kui ka maailma lastekirjandusest, kasutab raamatukogude infosüsteemi.

15. Õpilane kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi.

Mõisted

allikas, teos, eesti lastekirjandus, maailma lastekirjandus, raamatukogu, infosüsteem

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Lugemisõpetuse tõelise asjatundja puhul on loomulik, et klassis loetud tekstivara avardatakse muu kirjanduse lugemisega. Õpikus olnud katkendi puhul võetakse välja algteos. Mistahes teema puhul osutatakse võimalikule lisalugemisele. Täpsema soovitusnimestiku koostamisel tuleb kindlasti kasuks koostöö kohaliku raamatukoguga.

Koostöös kohaliku raamatukoguga on oluline õpetada lastele oma linna raamatukogude infosüsteemi kasutamist, seda eriti suuremates linnades. Selleks sobib hästi raamatukogutund.

Vabalugemise suunamisel võib lähtuda nii teemast (nt lood loomadest, tehnikast, sõprusest), žanrist (nt luule, seiklusjutt, rahvaste muinasjutud) kui ka autorist (lugemikus olnud loole samalt autorilt lisa otsida). Eri laadi raamatute lugemise viisi juurde juhatatakse õpilased kindlasti ühises tegevuses klassis. Näiteks otsitakse luuleraamatust humoorikat luuletust rühmaga ettekandmiseks või vaikset talveluuletust kunstiõpetuse tunnis maalitud pildi juurde, tutvutakse entsüklopeedilise teose ülesehitusega – sisukord, indeksid, tingmärgid.

Vaiksele lugemisele keskendumine vajab õppimist ja harjutamist. Edu on näinud õpetajad, kes on klassis hakanud korraldama vaikse lugemise minuteid (algul loeb igaüks oma raamatut kasvõi 5 minutit, hiljem pikemalt). Vabalugemises saavutatu – silmaring, huvi enese ja teiste vastu, oskus raamatust oma järeldusi teha – tuleb eriti hästi esile loovtöodes, omakoostatud soovitusnimestikes, raamatu- või teemaposterites, õpilaste endi loodud ühisraamatutes.

Olulist rolli mängib ka väärtkirjanduse ettelugemine. See võimaldab lastel tegelasega kaasa minna, loo meeleolusse sisse elada, soovi korral kuuldu juurde tagasi tulla ja juhtunu kohta üle küsida. See kõik eeldab õpetajalt sellise olukorra loomist, kus ei loeta ühe kitsa teema pärast, vaid lugemise enese pärast, kogu teose atmosfääri tõttu, selleks, et tunda rõõmu, hirmu, hirmust ülesaamise kergendust, pinget ja lahenduse vabastavat jõudu. Mida kõitvam on õpetaja ettelugemine, seda suurem on võimalus, et laps ka ise soovib seda raamatut lugeda.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Raamatukogude infosüsteemide kasutamise õpetamine võimaldab integreerida eesti keele tunde arvutiõpetusega.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Raamatukogude infosüsteemid (õpetaja tutvustab seda süsteemi, mida kasutab kooli- ja kohalik raamatukogu)

<https://www.webriks.ee/>

https://www.ester.ee/search~S1*est/

<https://keskraamatukogu.ee/raamatukogud/>

<https://dea.digar.ee/?a=d&d=AKraamatukogu201702.2.7.1&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->

Kontroll ja hindamine

Tervikteose valikut tehes võiks kinnistada raamatukogu infosüsteemi kasutamist klassis koos õpetajaga enne, kui minnakse raamatukogust tervikteost laenutama.

Klassivälise lugemise kontrollimiseks võib kasutada järgmisi ülesandeid: oma põhjendatud arvamuse avaldamine; küsimuste ja vastuste kirjutamine täislausetega raamatu sisu kohta; intervjuu koostamine, läbimäng; plakati koostamine ning raamatu tutvustus ning lugemissoovitused, loovtööd, ühisraamat jne.

Tervikteose lugemise ja mõistmise kontrollimist võib teha klassikaliselt lugemispäevikusse sissekannete kaudu või lugemistestidele valikvastustega või oma sõnadega vastates. Tagasiside saamine sõltub raamatu valikust, õpetaja soovist ja kas kõik on sama või erinevat raamatut lugenud. Entsüklopeedia lugemisel (mõni teema või osaline lugemine) sobiksid nt viktoriini küsimuste ja vastuste koostamine, suurematel lastel ka Kahoot-laadse viktoriini koostamine. Luuleraamatu lugemisel võib paluda kirjutada enim meeldinud luuletuse ära kirja

ilusa käekirjaga lugemispäevikusse ja selle esitamine ilmekalt peast. Väiksematel piisab, kui õpilane kannab lugemispäevikusse oma põhjendatud arvamuse, mis meeldis ja mis ei meeldinud jne või õpetlikud tarkusetarad. Veel võib tervikteose lugemist kontrollida olulisemate sündmuste kirjeldamisega, sisu kokkuvõtte kirjutamisega või hoopis raamatutegelaste intervjuu koostamise kaudu. Samuti võib paluda lugemise ajal sisu kohta lugemispäevikusse küsimuste kirjutamine ja täislausetega vastamine, kusjuures Kas? küsimusi esitada ei tohi. Omal kohal on ka õpetaja koostatud lugemistestid, mis on valikvastustega või avatud küsimustega, sest sellised testid valmistavad ette erinevateks ülelinnalisteks lugemismängudeks ja viktoriinideks, mida korraldavad raamatukogud. Lugemisteste või küsimusi saab koostada ainult juhul, kui kõik õpilased on lugenud läbi sama raamatu.

Vabalugemise hindamisel võiks tunnustada õpilase suutlikkust valida endale jõukohane teos, oskust seda teistele tutvustada ja oma lugemismuljet edasi anda. Lugemismulje vahendamiseks sobivad hästi mitmesugused loovtööd ja lugemispäevik.

16. Õpilane rikastab lugemise kaudu oma sõnavara, kasutab sõnaraamatuid ja leiab sõnaartiklist vajalikku teavet.

Mõisted

sõnavara, sõnaraamatuvorm, sõnaraamat, tähestikuline järjekord

Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused

Sõnavaratöö eesmärgiks on toetada teksti mõistmist. Õpilasi tuleb harjutada jälgima erinevaid sõnu väljendeid.

Sõnavara arendamise tund peaks läbima järgmised etapid:

1. Leitakse uus sõna või väljend ja otsitakse selle tähendus ning kasutus.
2. Harjutatakse sõna kasutamist erinevate ülesannetega.
3. Leitakse parim viis, kuidas sõna meelde jätta, nt leitakse seoseid teiste sõnadega, otsitakse uuele sõnale sünonüüme ja antonüüme jne.
4. Tuletatakse õpitud sõnad ja väljendid meelde ning kasutatakse sobivalt.

Sõnavara täpsustamiseks ja rikastamiseks tuleb seletada uute ja vähetuntud sõnade ja väljendite tähendust, võrrelda lähedase tähendusega sõnu, eristada vastandsõnu, seletada piltlike väljendite ja vanasõnade tähendust ning võrrelda ja rühmitada sõnu, et tunnetada sõnade seoseid, nende omadusi, seostada sõna üldmõistega, hakata teadvustama keeleõpetuslikke määratlusi.

Sõnavaratöök sobivad järgmised ülesanded: ristsõnad; riimuvate sõnade leidmine; sõnaketid; segipaisatud tähtedest/silpidest sõnade moodustamine; pildi ja sõna ühendamine; sünonüümide, antonüümide ja homonüümide leidmine; loetellu mittesobiva sõna leidmine; lausete või juttude moodustamine etteantud sõnadega; sõnade ja mõistete kokkukuuluvuse määramine; lünktekstid; sõnade leidmine vastavalt etteantud teemale; loetelu täiendamine; üldnimetuse leidmine üksikmõistele; üksikmõiste viimine üldmõiste alla; järjestamine, korrastamine; rühmitamine, liigitamine, klassifitseerimine.

Et sõnade tähendused paremini meelde jääksid ja sõnad-väljendid jõuaksid laste aktiivsesse sõnavarasse, peaksid õpilased esmalt ise sõnade tähendusi otsima. Selleks võib õpilane otsida

ise sõna tähendust sõnaraamatust, õpiku- või veebisõnastikust; tuletada sõna tähenduse näi(de)te varal või otsustada sõna tähenduse üle konteksti abil.

Kui õpilased jäävad sõnaseletusega hätta, siis aitab õpetaja sõnatähendust mõista. Õpetaja võib seletada uusi sõnu piltide, jooniste või esemete abil; antonüümide või sünonüümide abil; sõna koosseisu analüüsimise abil, st analüüsitakse, mida tähendab sõnatüvi ja/või liide; lähemale ümbrusele toetudes; seostades sõnu tegevusega, kasutades pantomiimi; kasutades miimikat.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Seostub oluliselt õpioskuste omandamise ning info otsimisega. On palju võimalusi lõiminguks erinevate ainetega.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

<https://www.eki.ee/dict/qs/>

<http://eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=seletav>

<https://www.keeleeveeb.ee/>

<https://www.eki.ee/dict/slang/>

<https://www.eki.ee/dict/psv/index.cgi?Q=kaasa%20arvatud>

<https://www.eki.ee/dict/vsl/index.cgi?Q=luulet%C3%B5lge>

Tagasiside, edasiside ja hindamine

Erinevate keskkondade kasutamine sõnavaratöö tegemisel, lünktekstid, kus tuleb kasutada õpigeid võõramaid sõnu. Uute ja raskemate sõnadega lausete moodustamine, jutu kirjutamine, ristsõnad, etteütlused kirja pildi kinnistamiseks jne.

1. klass – eesti keel

Õpitulemuste jaotus ja õppesisu 1. klassis

Suuline keelekasutus (kuulamine, kõnelemine)

- eristab häälikuid (asukoht ja järjekord sõnas), täishääliku pikkusi;
- toimib õpetaja ja kaaslaste suulise juhendi järgi;
- kuulab õpetaja ja kaaslaste esituses lühikest eakohast teksti, mõistab kuulatud lause, jutu sisu;
- teab, et sõnadel on lähedase või vastandtähelepanega sõna ja nimetab neist mõningaid;
- väljendab end suhtlusolukordades arusaadavalt: palub, küsib, tänab, vabandab;
- jutustab suunavate küsimuste toel kuuldust, nähtust, loetust;
- koostab õpetaja abiga pildiseeria või küsimuste toel suulise jutu,
- esitab luuletust peast;

Suuline keelekasutus

Kuulamine

Helide, häälte ja häälikute eristamine (asukoht ja järjekord sõnas), hääliku pikkuse eristamine, põhirõhk täishääliku pikkusel.

Õpetaja ja kaaslaste kuulamine ning suulise juhendi järgi toimimine. Õpetaja ja kaaslaste ettelugemise kuulamine. Kuuldu ja nähtu kommenteerimine.

Kõnelemine

Hääldus- ja intonatsiooniharjutused. Häälduse harjutamine, hääle tugevuse kohandamine olukorrale.

Töö lähedase tähendusega sõnaga, sõnatähenduse selgitamine ja täpsustamine.

Sobivate kõnetuste (palumine, küsimine, keeldumine, vabandust palumine, tänamine) valik suhtlemisel.

Lihtlauseliste küsimuste moodustamine, küsimuste esitamine ja neile vastamine.

Eri teemadel vestlemine sõnavara rikastamiseks, arutamine paaris ja väikeses rühmas.

Esemete, nähtuste, tegelaste jms võrdlemine, ühe-kahe tunnuse alusel rühmitamine.

Eneseväljendus dramatiseeringus ja rollimängus.

Jutustamine kuulatu, nähtu, läbielatu, loetu, pildi, pildiseeria, etteantud teema põhjal; aheljutustamine.

Klassiga ühiselt kogetud sündmuste vahendamine jutustades: jutustamine eri rollides. Pantomim-mõistatused tuttavate juttude kohta.

Tuttava luuletuse, dialoogi peast esitamine.

Lugemine

- tunneb häälik-tähest vastavust, loeb õpitud teksti enam-vähem ladusalt, lausehaaval üksiku peatusega raskema sõna ees oma kõnetempos või sellest aeglasemalt;
- mõistab häälega või endamisi (vaikse häälega või huuli liigutades) lugedes loetu sisu;
- vastab teksti kohta käivatele küsimustele, mille vastused on palas otsesõnu öeldud;
- mõtleb jutule alguse või lõpu;
- on lugenud mõnda lasteraamatut, nimetab nende pealkirja ja autoreid, annab loetule emotsionaalse hinnangu (lõbus, tõsine, igav ...);

Lugemine

Raamatu/teksti üldine vaatlus: teksti paigutus, sisukord, õppeülesannete esitus.

Trükitähtede (nii suurte kui väikeste) tundma õppimine. Tähtedest sõnade ja sõnadest lausete lugemine. Silpidest sõnade moodustamine.

Lugemistehnika arendamine õpetaja juhendite järgi (õige hääldus, ladusus, pausid, intonatsioon, tempo, oma lugemisvea parandamine, kui sellele tähelepanu juhitakse). Lugemistehniliselt raskete sõnade ja sõnaühendite lugema õppimine.

Oma ja õpetaja käekirjalise teksti lugemine klassitahvli ja vihikust.

Jutustava ja kirjeldava teksti ning teabeteksti (õpilaspäevik, kutse, õnnitlus, saatekava, tööjuhend, raamatu sisukord) lugemine.

Sõna, lause, teksti sisu mõistmine. Teksti sisu ennustamine pealkirja, piltide, üksiksõnade jm alusel. Loole lõpu mõtlemine. Tegelaste iseloomustamine. Küsimustele vastamine, millele vastus on tekstis otsesõnu kirjas.

Üksikute tingmärkide (õppekirjanduse tingmärgid), skeemide, kaartide lugemine õppekirjanduses, nende tähenduse tabamine.

Luuletuste ilmekas (mõtestatud) lugemine. Riimuvate sõnade leidmine õpetaja abiga.

Tekstilide eristamine: jutt, muinasjutt, luuletus, mõistus.

Kirjandustekstid: liisusalm, muinasjutt, mõistus, luuletus, piltjutt, vanasõna, jutustus, näidend.

Loetud raamatu autori, kunstniku (illustraatori), tegelaste nimetamine, loetust jutustamine.

Loetule emotsionaalse hinnangu andmine (lõbus, tõsine, igav jne).

Huvipakkuva raamatu leidmine kooli või kodukoha raamatukogust täiskasvanu abiga.

Kirjutamine

- kasutab õigeid kirjutamisvõtteid, teab, kuidas väikesi ja suuri kirjatähti kirjutatakse ning sõnas õigesti seostatakse;
- kirjutab tahvlilt ära;
- täidab tahvlinäidise järgi õpetaja abiga õpilaspäevikut, paigutab näidise järgi tööd vihikulehele, varustab töö kuupäevaga;
- koostab näidise järgi kutse;
- eristab häälikut, tähte, täis- ja kaashäälikut, sõna, lauset;
- kirjutab omasõnade algusesse *k*, *p*, *t*;
- kirjutab õigesti lühemaid (kuni 2-silbilisi) sõnu ja lauseid;
- teab, et lause lõpeb punktiga;
- teab, et lause alguses, inimeste, loomade, oma kodukoha nimes kasutatakse suurt algustähte;
- kirjutab õigesti oma nime.

Kirjutamine

Kirjatehnika

Kirja eelharjutused. Kirjutamine pliiatsi ja kriidiga, joonistähtede kirjutamine. Õige pliiatsihoid ja kirjutamisasend istudes ja seistes (tahvli juures). Väikeste kirjatähtede õppimine. Suurte kirjatähtede õppimine (vajadusel 2.klassis). Tähtede seostamine.

Tahvlile, vihikusse ja õpilaspäevikusse kirjutamine. Töö vormistamine näidise järgi, töö puhtus, käekirja loetavus. Teksti ära kirjutamine tahvlilt, õpikust.

Kirjalik tekstiloomine

Tarbeteksti kirjutamine näidise järgi: kutse, õnnitlus (kujundamine näidise järgi).

Jutu kirjutamine pilditäiendusena (pildi allkiri, kahekõne jms). Jutule lõpu kirjutamine. Loovtöö kirjutamine (pildi, pildiseeria, küsimuste järgi). Lünkümberjutustuse kirjutamine.

Õigekeelsus

Häälik, sõna, lause, tekst. Tähed ja tähestik, võõrtähtede vaatlus. Häälikute märkimine kirjas. Sõna ja lause ladumine ja kirjutamine.

Täis- ja kaashäälikud. Täishäälikuühendi vaatlus. Täishääliku pikkuse eristamine ja õigekiri, kaashääliku pikkusega tutvumine. Sulghäälik (*k*, *p*, *t*) omasõnade alguses. *i* ja *j* ning *h* sõna alguses seoses tähtede õppimisega.

Suur algustäht lause alguses, inimese- ja loomanimeses.

Liitsõna vaatlus (moodustamine).

Sõnade lõpu õigekiri, *-d* ja *-vad* (mitmus) ning *-b* (tegusõna 3. pööre) õigekirjaga tutvumine.

Tutvumine jutustava (võit-), küsi- ja hüüdlausega. Lause lõpumärgid: punkt, (küsi- ja hüüumärgi vaatlemine). Koma lauses (teksti vaatlus).

Oma kirjutusvea parandamine õpetaja abiga.

Etteütlemise järgi sõnade ja lausete kirjutamine (15–20 sõna lihtlausetena).

2. klass – eesti keel

Õpitulemuste jaotus ja õppesisu 2. klassis

Suuline keelekasutus

- eristab täis- ja suluta hääliku pikkusi;
- kuulab õpetaja ja kaaslaste eakohast teksti ning toimib saadud sõnumi kohaselt õpetaja abil;
- koostab kuuldu põhjal lihtsama skeemi ja kaardi õpetaja abil;
- kasutab kõnes terviklauseid;
- teab ja leiab vastandtäheendusega sõnu ning õpetaja abil ka lähedase tähendusega sõnu;
- väljendab arusaadavalt oma soove ja kogemusi väikeses ja suures rühmas; vestleb oma kogemustest ja loetust;
- annab õpetaja abil edasi lugemispala, õppeteksti, filmi ja teatrietenduse sisu;
- koostab õpetaja abil jutu pildiseeria, pildi või küsimuste toel; mõtleb jutule alguse või lõpu;
- vaatlleb ja kirjeldab nähtut, märkab erinevusi ja sarnasusi õpetaja suunavate küsimuste toel;
- esitab luuletust peast.

Suuline keelekasutus

Kuulamine

Hääliku pikkuste eristamine sõnamängus, liikumise ja liigutuste abil, põhirõhk suluta kaashäälikul.

Õpetaja ja kaaslaste suulise mitmeastmelise juhendi meeldejätmine ja selle järgi toimimine mängus, praktilise ülesande lahendamisel (välitund, otsimine, mõõtmine).

Õpetaja etteloeatud ainetekstist oluliste mõistete leidmine ja lihtsa skeemi koostamine õpetaja juhendamisel.

Kaaslaste ettelugemise kuulamine ja hinnangu andmine ühe aspekti kaupa (õigsus, pausid ja intonatsioon mõtte toetajana).

Kõnelemine

Hääldus- ja intonatsiooniharjutused sõnamängulistest harjutustest, kiirkõne, kajamäng.

Eneseväljendus dramatiseeringus ja rollimängus: muinasjuttude esitamine, igapäevaolukordade lavastamine. Kõne eri nüansside (tempo, hääletugevus, intonatsioon) esiletoomine dramatiseeringus jm esituses: rongi, loomade hääle jm imiteerimine.

Kõnelemine eri olukordades (telefonitsi, rühma esindajana), rollimängud.

Nii enese kui ka teiste soorituste tunnustav kommenteerimine.

Oma arvamuse avaldamine (raamatu, filmi jm) kohta ja selle põhjendamine. Arutlemine paaris ja rühmas: oma suhtumise väljendamine, nõustumine ja mittenõustumine, ühiste seisukohtade otsimine.

Sündmuse, isiku, looma, eseme kirjeldamine tugisõnade, skeemi, tabeli abil.

Sõnatäheenduste selgitamine ja täpsustamine aktiivse sõnavara laiendamiseks.

Kuuldud jutu ümberjutustamine; pikema dialoogi jälgimine, hinnangud tegelastele ja sisule.

Mõtete väljendamine terviklausetena. Küsimuste moodustamine, küsimuste esitamine ja neile vastamine.

Eri meeleoluga luuletuste (aastaajad, laste elu) mõtestatud peast esitamine.

Lugemine

- loeb õpitud teksti suhteliselt õigesti, lususalt (lugemistempo võib olla kõnetempost aeglasem), parandab ise oma lugemisvigu, enamasti väljendab intonatsioon loetava sisu;
- mõistab häälega või endamisi lugedes loetu sisu;
- vastab teemakohastele (ka lihtsamatele tekstis mitte otsese infoga seotud) küsimustele;
- leiab tekstis iseseisvalt vastused konkreetsetele küsimustele ja töötab õpetaja abiga eakohaste juhiste alusel;

- tunneb ära jutu, luuletuse, mõistatuse, näidendi ja vanasõna;
- kasutab õpiku sõnastikku õpetaja abiga sõnade leidmiseks algustähe järgi;
- on lugenud jõukohaseid lasteraamatuid, nimetab tegelasi ja annab edasi loetu sisu mõne huvitava, enam meeldinud episoodi järgi;

Lugemistehnika arendamine õpetaja juhendite järgi: oma lugemisvea parandamine, kui sellele tähelepanu juhitakse, sobiva intonatsiooni kasutamine. Lugemistehniliselt raskete sõnade ja sõnaühendite lugema õppimine.

Raamatu/teksti üldine vaatlus: teksti paigutus, sisukord, õppeülesannete esitus.

Üksikute tingmärkide (õppekirjanduse tingmärgid, liiklusmärgid jms), skeemide, kaartide ja tabelite lugemine õppekirjanduses ning lasteraamatutes.

Tekstist õpitavate keelendite, samuti sünonüümide, otsese ja ülekantud tähendusega sõnade jms leidmine. Õpiku sõnastiku kasutamine.

Kahekõne lugemine, intonatsiooni ja tempo valik saatelause alusel ja partnereid arvestades.

Eri liiki lühitekstide (teade, kiri, ajakirja rubriik, sõnastik) mõistev lugemine. Oma ja õpetaja käekirjalise teksti lugemine klassitahvilt ja vihikust.

Tekstis küsimuse, palve, käsu ja keelu äratundmine.

Loetud jutustuse ja muinasjutu kohta kava koostamine (teksti jaotamine osadeks); skeemi/kaardi koostamine õpetaja abiga. Loetu põhjal teemakohastele küsimustele vastamine (ka siis, kui vastus otse tekstis ei sisaldu). Loole alguse ja lõpu mõtlemine. Tegelaste iseloomustamine.

Luuletuste ilmekas (mõtestatud) esitamine. Riimuvate sõnade leidmine õpetaja abiga.

Tekstiliiikide eristamine: jutustus, luuletus, näidend, mõistatus, vanasõna.

Kirjandustekstid: rahvaluuleline liisusalm, muinasjutt, mõistatus, luuletus, piltjutt, vanasõna, jutustus, näidend, muistend.

Loetud raamatu tutvustamine ja soovitamine. Vajaliku teose otsimine kooli või kodukoha raamatukogust autori ja teema järgi täiskasvanu abiga.

Kirjutamine

- kasutab kirjutades õigeid väikeste ja suurte kirjatähtede tähekujusid ja seoseid;
- kirjutab tahvilt või õpikust ära;
- täidab iseseisvalt õpilaspäevikut ja kujundab vihikut, paigutab näidise järgi tööd vihikulehele, kirja joonelisele lehele, varustab töö kuupäevaga;
- koostab õpetaja abiga kutse, õnnitluse ja teate;
- kirjutab loovtöö ning ümberjutustuse pildiseeria, tugisõnade ja küsimuste abil;
- eristab häälikut, tähte, täis- ja kaashäälikut, silpi, sõna, lauset, täishäälikuühendit;
- kirjutab õigesti sulghääliku omasõnade algusesse ja omandatud võõrsõnade algusesse;
- märgib kirjas õigesti täishäälikuid;
- teab peast võõrtähtedega tähestikku;
- alustab lauset suure algustähega ja lõpetab punkti või küsimärgiga;
- kasutab suurt algustähte inimeste ja loomade nimedes, tuttavates kohanimes;
- kirjutab õigesti sõnade lõppu

-d (mida teed?), -te (mida teete?),

-sse (kellesse? millesse?),

-ga (kellega? millega?), -ta (kelleta? milleta?);

- kirjutab etteütlemise järgi õpitud keelendite ulatuses sisult tuttavat teksti ja kontrollib kirjutatut näidise järgi (20–25 sõna lihtlausetena).

Kirjutamine

Kirjatehnika

Suurte ja väikeste kirjatähtede kordamine.

Kirjutamise tehnika arendamine: ühtlane kirjarida, õiged tähekujud ja seosed nii väikestel kui suurtel kirjatähtedel.

Näidise järgi kirjatöö paigutamine vihiku lehele, kirjapaberile; kuupäeva kirjutamine.

Kirjalik tekstiloome

Kutse, õnnitluse ja teate koostamine õpetaja abiga.

Tekstilähedase ümberjutustuse kirjutamine küsimuste ja tugisõnade toel.

Loovtöö skeemi, kaardi toel; fantaasialugu. Jutu ülesehitus: alustus, sisu ja lõpetus; jutule alguse ja lõpu kirjutamine. Omakirjutatud teksti üle kaaslasega arutlemine.

Õigekeelsus

Varasemale lisanduvalt keeleteadmised: täishäälikuühendi õigekiri, suluta kaashääliku pikkus ja õigekiri;

k, p, t s-i ja h kõrval; i ja j silbi alguses, h sõna alguses.

Silbitamine, poolitamise üldpõhimõtted.

3. klass – eesti keel

Õpitulemuste jaotus ja õppesisu 3. klassis

Suuline keelekasutus

- kuulab mõtestatult eakohast teksti, toimib saadud sõnumi või juhendite järgi;
- väljendab end suhtlusolukordades selgelt ja arusaadavalt: palub, küsib, selgitab, keeldub, vabandab, tänab; vastab küsimustele, kasutades sobivalt täislauseid ning lühivastuseid;
- vaatlleb sihipäraselt, kirjeldab eesmärgipäraselt nähtut, eset, olendit, olukorda, märkab erinevusi ja sarnasusi;
- avaldab arvamust kuuldu, vaadeldu ja loetu kohta;
- annab küsimuste toel arusaadavalt edasi õppeteksti, lugemispala, pildiraamatu, filmi ja teatrietenduse sisu; koostab kuuldu/loetu põhjal skeemi/kaardi;
- jutustab loetust ja läbielatud sündmusest; jutustab pildiseeria, tugisõnade, märksõnaskeemi ja küsimuste toel; mõtleb jutule alguse ja lõpu;
- leiab väljendamiseks lähedase ja vastandtäheendusega sõnu;
- esitab luuletust peast;

Kuulamine

Hääliku pikkuste eristamine, pöörõhk sulghääliku pikkusel.

Pikema suulise juhendi meeldejäätmine ja selle järgi toimimine. Kaaslase ja õpetaja juhtnõrõde kuulamine, nende järgi toimimine.

Ettelugemise kuulamine. Kaaslase ettelugemise hindamine ühe aspekti kaupa (õigsus, pausid ja intonatsioon mõtte toetajana). Kuuldu ning nähtu kommenteerimine. Fakti ja fantaasia eristamine.

Õpetaja ettelõetud ainetekstist oluliste mõistete leidmine ning lihtsa skeemi koostamine.

Kuuldu (muinasjutt, lühijutt lapse elust, proosa-, luule ja ainetekst), nähtu (lavastus, film) sisu ümberjutustamine. Dialoogi jälgimine, hinnangud tegelastele ja nende ütlustele.

Kõnelemine

Hääldus- ja intonatsiooniharjutused. Selge häälduse jälgimine teksti esitades. Kõne eri nüansside (tempo, hääletugevuse, intonatsiooni) esiletoomine dramatiseeringus jm esituses.

Sobivate kõnetuste (palumine, küsimine, keeldumine, vabandust palumise, tänamise) valik suhtlemisel. Suuline selgitus, kõnetus- ja viisakusväljendid, teietamine ja sinatamine. Kõnelemine eri olukordades: vestlus tundmatuga, sh telefonitsi, klassi/kooli esindamine, võistkonda kutsumine, koosteggevusest loobumine jms.

Sõnavara arendamine: sõnatäheenduse selgitamine ja täpsustamine, aktiivse sõnavara laiendamine, lähedase ja vastandtäheendusega sõna leidmine. Eri teemadel vestlemine sõnavara

rikastamiseks, arutamine paaris ja väikeses rühmas.

Oma arvamuse avaldamine, nõustumine ja mittenõustumine, ühiste seisukohtade otsimine, kaaslaste arvamuse küsimine.

Mõtete väljendamine terviklausetena ja sobiva sõnastusega (sõnavalik, mõtte lõpuleviimine).

Küsimuste moodustamine ja esitamine ning neile vastamine.

Jutustamine kuuldu, nähtu, läbielatu, loetu, pildi, pildiseeria ja etteantud teema põhjal; aheljutustamine.

Sündmuste, isiku, looma, eseme jm kirjeldamine tugisõnade, skeemi ning tabeli abil.

Eneseväljendus dramatiseeringus ja rollimängus erisuguste meeleolude väljendamiseks.

Tuttava luuletuse ja dialoogi ilmikas (mõtestatud) esitamine.

Nii enese kui ka teiste tööde tunnustav kommenteerimine õpetaja juhiste alusel.

Lugemine

- loeb nii häälega ja kui endamisi ladusalt ja teksti mõistes; mõistab lihtsat plaani, tabelit, diagrammi, kaarti;
- loeb õpitud teksti ette õigesti, selgelt ja sobiva intonatsiooniga;
- töötab tekstiga eakohaste juhiste alusel;
- vastab suulistele ja lühikestele kirjalikele küsimustele loetu kohta;
- eristab kirjalikus tekstis väidet, küsimust, palvet, käsku, keeldu;
- tunneb ära jutustuse, luuletuse, näidendi, muinasjutu, mõistatuse, vanasõna, kirja;
- on lugenud läbi vähemalt neli eesti ja väliskirjaniku teost, kõneleb loetud raamatust;
- teab nimetada mõnda lastekirjanikku.

Lugemine

Raamatu/teksti üldine vaatlus: teksti paigutus, sisukord, õppeülesannete esitus. Teksti ülesehitus: pealkiri, teksti osad (lõigud, loo alustus, sisu, lõpetus).

Lugemistehnika arendamine õpetaja juhendite järgi (õige hääldus, ladusus, pausid, intonatsioon, tempo; oma lugemisvea parandamine, kui sellele tähelepanu juhitakse). Ladus ja automatiseerunud lugemine. Oma ja kaaslaste lugemistehnika hindamine õpetaja juhiste alusel. Oma ja õpetaja käekirjalise teksti lugemise klassitahvilt ja vihikust.

Jutustava ja kirjeldava teksti ning tarbe- ja teabeteksti (õpilaspäeviku, kutse, õnnitluse, saatekava, tööjuhendi, raamatu sisukorra, sõnastiku, teate, eeskirja, retsepti, õpikuteksti, teatmeteose teksti, ajalehe- ja ajakirja ning muu meediateksti) lugemine.

Üksikute tingmärkide (õppekirjanduse tingmärgid, liiklusemärgid jms), skeemide, kaartide ja tabelite lugemine õppekirjanduses, lasteraamatutes ning lasteajakirjanduses.

Sõna, lause ning teksti sisu mõistmine. Tekstis küsimuse, palve, käsu ja keelu äratundmine. Teksti sisu ennustamine pealkirja, piltide ja üksiksõnade järgi.

Töö tekstiga: tekstist õpitavate keelendite, sünonüümide, otsese ja ülekantud tähendusega sõnade leidmine. Õpiku sõnastiku iseseisev kasutamine. Teksti jaotamine osadeks ning tekstiosade pealkirjastamine. Loetava kohta kava, skeemi, kaardi koostamine. Loetu põhjal teemakohastele küsimustele vastamine. Loole alguse ja lõpu mõtlemine. Teksti teema ja peamõtte sõnastamine, tegelaste iseloomustamine.

Jutustavate luuletuste ja proosateksti mõtestatud esitamine. Riimuvate sõnade leidmine. Kahekõne lugemine, intonatsiooni ja tempo valik saatelause alusel ning partnereid arvestades.

Loetud raamatust jutustamine, loetule emotsionaalse hinnangu andmine ja raamatust lühikokkuvõtte tegemine. Vajaliku raamatu leidmine iseseisvalt.

Tekstiliiikide eristamine: muinasjutt, mõistatus, vanasõna, luuletus, jutustus, näidend, kiri

Kirjandus: folkloorne lastelaul, liisusalm, jutustus, muinasjutt, muistend, luuletus, kahekõne, näidend, sõnamänguline tekst, piltjutt, mõistatus, vanasõna.

Kirjutamine

- kasutab kirjutades õigeid tähekujusid ja -seoseid, kirjutab loetava käekirjaga;
- kirjutab tahvliilt ja õpikust õigesti ära; paigutab teksti korrektselt paberile või arvutis, vormistab vihiku/õpilaspäeviku nõuetekohaselt;
- valdab eesti häälikkirja aluseid ja õpitud keelendite õigekirja: eristab häälikut ja tähte, täis- ja kaashäälikut, häälikuühendit, silpi, sõna, lauset; märgib kirjas häälikuid õigesti; eristab lühikesi, pikki ja ülipikki täis- ja suluta kaashäälikuid; kirjutab õigesti asesõnu;
- märgib õpitud sõnades õigesti kaashäälikuühendit; kirjutab õigesti sulghääliku omandatud oma- ja võõrsõnade algusse; märgib kirjas õigesti käänd- ja pöörsõnade õpitud lõppe ja tunnuseid;
- teab peast võõrtähtedega tähestikku, kasutab lihtsamat sõnastikku ja koostab lihtsaid loendeid tähestik- järjestuses;
- kirjutab suure algustähega lause alguse, inimeste- ja loomade nimed ning õpitud kohanimed;
- piiritleb lause ja paneb sellele sobiva lõpumärgi;
- kirjutab etteütlemise järgi sisult tuttavat teksti ja kontrollib kirjutatut näidise järgi (30–40 sõna);
- koostab kutse, õnnitluse, teate, e-kirja; kirjutab eakohase pikkusega loovtöid (k.a. ümberjutustusi) küsimuste, tugisõnade, joonistuse, pildi, pildiseeria, märksõnaskeemi või kava toel.
- kirjutab nii koolis kui ka igapäevaelus käsitsi ja arvutiga eakohaseid tekste vastavalt kirjutamise eesmärgile, funktsioonile ja adressaadile

Kirjutamine

Kirjatehnika

Kirjutamise tehnika süvendamine, oma loetava käekirja kujundamine, kirjutamise kiiruse arendamine. Kirjutamisvilumuse saavutamine (õiged tähekujud ja proportsioonid, loetav käekiri, ühtlane kirjarida, kirjatöö nõuetekohane välimus, töö vormistamine). Teksti ära kirjutamine tahvliilt ja õpikust. Kirjutatu kontrollimine õpiku ja sõnastiku järgi. Oma kirjavea parandamine. Etteütlemise järgi kirjutamine. Tahvlile, vihikusse ja õpilaspäevikusse kirjutamine. Tarbeteksti kirjutamine näidise järgi: kutse, ümbrik.

Õigekiri

Tähestiku järjekord. Täis- ja kaashäälikuühendi õigekiri. Täis- ja suluta kaashääliku pikkuse kordamine, sulghääliku pikkuse eristamine ja õigekiri. *k, p, t s-i* ja *h* kõrval. *i* ja *j* õigekiri (v.a. võõrsõnades ja tegijanimedes). *h* sõna alguses. Sulghäälik oma- ja võõrsõnade alguses.

Suur algustäht lause alguses, inimese- ja loomanimedes, tuntumates kohanimedes. Väike algustäht õppeainete, kuude, nädalapäevade, ilmakaarte nimetustes. Poolitamise harjutamine. Liitsõna.

Nimi-, omadus- ja tegusõna. Ainsus ja mitmus. Sõnavormide moodustamine küsimuste alusel. Mitmuse nimetava ning sse-lõpulise sisseütleva, kaasaütleva ja ilmaütleva käände lõpu õigekirjutus. Olevik ja minevik. Pöördelõppude õigekirjutus. Erandliku õigekirjaga ase- ja küsisõnad (ma, sa, ta, me, te, nad, kes, kas, kus).

Väit- (jutustav), küsi- ja hüüdlause. Lause lõpumärgid. Koma kasutamine loetelus; *et, sest, vaid, kuid, aga, siis, kui* puhul; sidesõnad, mis koma ei nõua.

Etteütlemise järgi kirjutamine õpitud keelendite ulatuses (30–40 sõna). Oma kirjavea iseseisev leidmine.

Sõnavara: lähedase ja vastandtäheendusega sõna. Sõna ja tema vormide õigekirja ning täheenduse omandamine ja täpsustamine.

Tekstiloomed

Lausete laiendamine ja sidumine tekstiks.

Tarbeteksti (ajaleheartikli, teate, nimekirja jne) kirjapanek.

Ümberjutustuse kirjutamine tugisõnade, skeemi, kaardi või kava toel.

Loovtöö kirjutamine (vaba jutt, jutt pildi, pildiseeria, küsimuste, skeemi, kaardi või kava toel, fantaasialugu). Jutu ülesehitus: alustus, sisu, lõpetus.

Sündmusest ja loomast kirjutamine.

Jutule alguse ja lõpu kirjutamine.

Kirja kirjutamine..

Oma kirjutatud teksti üle kaaslasega arutamine.

Õppeaine kirjeldus

II ja III kooliastmes kujundatakse õpilaste teadmisi ja oskusi neljas õppevaldkonnas: suuline ja kirjalik suhtlus, teksti vastuvõtt, tekstilooming ning keeleteadlikkus. Siingi on eesti keele õpetamise keskmes (tervik)tekstid ja katkendid või tekstikorpused ning nendega seotud tekstitoimingud. Keelepädevuse tagab võimalikult eripalgeline, kuid autentne ja adekvaatne tekstivalik, mis võimaldab omandada keeleteadmisi ja kujundada hoiakuid.

Suhtlemisõpetusega kujundatakse oskust kasutada multimodaalses suhtluses eri kanaleid ja keskkondi (sh netikeskkonda), oskust arvestada suhtlemisel eesmärki, partnerit ja olukorda, oskust vahendada teavet, väljendada oma arvamusi ja hinnanguid. Tähelepanu pööratakse ka netiturvalisusele. Suhtlusoskuse arendamisel tehakse informatiivseid esitlusi (nt raamatututvustusi) nii individuaalselt kui ka koostöös.

Teksti vastuvõtu õpetusega kujundatakse oskust tekste leida ja valida, eesmärgipäraselt lugeda ja kuulata, samuti rakendatakse erinevaid lugemis- ja kuulamisvõtteid ning süvendatakse oskust teksti mõista ja sellele reageerida. Arendatakse kriitilise lugemise oskust ning analüüsitakse erinevaid tarbetekste. Elulähedaste ja tähenduslike aine- ja muude tekstide käsitus lõimitakse tekstide ülesehitusliku eripära, sõnavara, grammatika ja õigekeelsuse õpetamisega, et kujundada õpilases loomulik keeleteadlikkus.

Tekstilooming õpetusega kujundatakse mitmekülgset ja eesmärgistatud eneseväljendusoskust, mille puhul õpilane tajub situatsiooni ja adressaati ning suudab oma mõtteid selgelt ja täpselt, tekstiliigile omasel viisil väljendada. Jutustavate, kirjeldavate ja arutluselementidega tekstide kõrval hõlmab kirjutamine avarat tekstivälja alates tarbetekstidest kuni ilukirjanduseni. Tekstiloomes on põhirõhk kirjutamise protsessil, õpilane järgib kirjutamise etappe alates eeltööst kuni lõpptulemuse vormistamise ja viimistlemiseni.

Keeleteadlikkuse õpetusega avardatakse keeleteadmisi, omandatakse õigekeelsuspõhimõtted, kujundatakse eesti keelt väärtustavat hoiakut. Arendatakse oskust tänapäeva eesti kirjakeelt teadlikult kasutada, kujundatakse arusaamist keele arengust ja muutumisest ning murrete eripärast. Keeleteadlikkust, mis peab tagama korrektse ja mitmekülgse kirjakeele omandamise, õpetatakse muude tekstitoimingute osana.

Et õpilane osaleks aktiivselt ja vahetult õppeprotsessis, peavad keeleõppe tegevused olema mitmekülgsed ja funktsionaalsed. Keeletundides omandatakse konkreetseid keeleteadmisi ja praktilisi oskusi, analüüsitakse loetut ja kuuldut, kujundatakse keelega seotud hoiakuid ja antakse hinnanguid ning kirjutatakse eri liiki tekste. Arendatakse oskust sobivatest allikatest ja keskkondadest infot hankida, seda lugeda ja kriitiliselt hinnata. Keeleallikate kasutamine

lõimitakse tekstiloomesse, st, et õpilane oskab teabe põhjal langetada teadlikke keelevelikuid, mis arvestavad suhtlusolukorra sobivust. Tekstitöös on oluline ka digitaalse sisu loomine, muutmine ja taasesitamine.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) mõistab rahvapärimust ja kultuuri mitmekesisust;
- 2) mõistab eesti keelt kui kultuuri kandjat ja avaliku suhtluse vahendit;
- 3) väljendab end selgelt ja asjakohaselt suuliselt ning kirjalikult;
- 4) teeb õpitu piires keeleteadlikke valikuid, kasutab korrektset kirjakeelt ja sobivat sõnavara;
- 5) loeb tekste ladusalt ja eesmärgistatult eri keskkondades ja allikatest;
- 6) kirjutab eesmärgistatult eri liiki tekste eri keskkondades ja allikate toel;
- 7) analüüsib ja hindab eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;
- 8) mõistab eri tüüpi ja liiki tekstide ülesehitust, sisu, keelelist eripära;
- 9) kujundab lugemise kaudu hoiakuid ja tõekspidamisi;
- 10) väärtustab lugemist, leiab endale sobivat lugemisvara.

Kooliastme õpitulemused

Suuline ja kirjalik suhtlus

Õpilane:

- 1) valib juhendamise abil olukorrale vastava suhtluskanali;
- 2) esitab kuuldu ja loetu kohta küsimusi, avaldab viisakalt ja olukorrast lähtuvalt arvamust, sõnastab järelduse;
- 3) lahendab lihtsamaid probleemülesandeid paaris- ja rühmatöös;
- 4) põhjendab oma seisukohta ja aktsepteerib kaaslaste põhjendatud seisukohti;
- 5) kasutab suhtluses sobivaid keelevahendeid, sh korrektset kirjakeelt õpitu piires nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses.

Teksti vastuvõtt

Õpilane:

- 1) valib ja loeb sobivaid tervikteoseid nii eesti kui ka maailma lastekirjandusest;
- 2) iseloomustab õpitud tekstiliike ja nende kasutamise võimalusi;
- 3) loeb ja mõistab eakohaseid õpi- ja elutarbelisi ning huvivaldkondade tekste;
- 4) võrdleb tekste, esitab küsimusi, avaldab arvamust, teeb tekstist lühikokkuvõtte;
- 5) kuulab ja jälgib vastuvõetavat teksti, valib lugemise eesmärgile sobiva lugemisviisi;
- 6) tunneb keele ja kirjanduse valdkonna teabekeskkondi, leiab neist vajaliku teabe;
- 7) võrdleb eri allikatest pärit infot, eristab olulist ebaolulisest, fakti arvamusest.

Tekstiloomine

Õpilane:

- 1) leiab juhendamise abil tekstiloomeks vajalikku teavet;
- 2) tunneb kirjutamiseks ja esinemiseks valmistumise põhietappe;
- 3) jutustab, kirjeldab, võrdleb ja arutleb suuliselt ja kirjalikult;

- 4) esineb suuliselt, võtab sõna, koostab ja peab lühikese ettekande;
- 5) kirjutab eesmärgipäraselt ja olukohaselt eri liiki eakohaseid tekste;
- 6) vormistab kirjalikud tekstid korrektselt nii käsikirjas kui ka arvutis.

Keeleteadlikkus

Õpilane:

- 1) nimetab Eestis kõneldavaid keeli, sugulaskeeli ja rahvaid;
- 2) eristab keelevariante, sh murdeid, sotsiolekte, toob näiteid nende kasutusest;
- 3) kirjeldab eesti keele häälikusüsteemi, eristab sõnaliikide tüüpuhte ning põhilisi käänd- ja pöörd sõna vorme;
- 4) moodustab ja kirjavahemärgistab lihtlauseid, sealhulgas koondlauseid ja lihtsamaid liitlauseid;
- 5) järgib eesti õigekirja aluseid ja õpitud põhireegleid;
- 6) rakendab omandatud keeleteadmisi tekstiloomes ja -analüüsis;
- 7) kasutab õigekirja kontrollimiseks ja tähenduste leidmiseks trüki- ja digisõnastikke, leiab sõnaartiklist vajaliku teabe.

Õppesisu

Suuline ja kirjalik suhtlus

Keelekasutus erinevates suhtlusolukordades: koolis, avalikus kohas, eakaaslaste ja täiskasvanutega suheldes, suulises kõnes ning kirjalikus tekstis. Keelevariante: kirjakeel, argikeel, murdekeel.

Kaasõpilaste ja õpetaja eesmärgistatud kuulamine. Kuuldu põhjal tegutsemine, kuuldu kohta arvamuse esitamine. Suuline aramusavaldus ja vestlus etteantud teemal, vastulausele reageerimine ning seisukohast loobumine. Küsimustele vastamine, esitus ja tutvustus. Väite põhjendamine, järelduste sõnastamine.

Seisukoha põhjendamine paaris- või rühmatöö ajal ning kõnejärg. Kaaslase täiendamine ja parandamine. Kaasõpilaste tööle hinnangu andmine ja tunnustuse avaldamine. Klassivestlus, diskussioon.

Veebisuhtluse eesmärgid, võimalused, ohud, privaatsus ja avalikkus. Meilimine ja veebipostitused. Privaatses ja avalikus keskkonnas suhtlemise eetika.

Teksti vastuvõtt

Trükised (raamat, ajaleht, ajakiri), nendes orienteerumine ning vajaliku teabe leidmine.

Eesmärgistatud lugemine, kuulamine, vaatamine, kokkuvõtte tegemine, kuuldu konspekteerimine. Raadio- ja telesaadete eripära. Video- ja audiotekstid veebis.

Reklaam: sõnum, pildi ja sõna mõju reklaamis, adressaat, lastele mõeldud reklaam.

Tarbe- ja õppetekstide (reegel, juhend, tabel, skeem, kaart, saatekava jne) mõtestatud lugemine. Skeemist, tabelist, kuulutusest, sõiduplaanist ja hinnakirjast andmete kirjanek ning seoste esiletoomine.

Lugemisvõtted ja -viisid: süvalugemine, pindmine lugemine, valiklugemine, loovlugemine.

Visuaalsed ja verbaalsed infoallikad ning nende usaldusväarsus. Eri allikatest pärit info võrdlemine, olulise teabe eristamine. Teabe talletamine. Fakt ja arvamus. Uue info seostamine oma teadmiste ja kogemustega.

Autori suhtumine kirjeldatavasse ning selle väljendamine.

Tekstiloom

Loetule, nähtule või kuuldule hinnangu andmine nii kirjalikult kui ka suuliselt.

Protsesskirjutamine: suuline eeltöö, kava ja mõttekaardi koostamine, teksti kirjutamine, viimistlemine, toimetamine ja avaldamine, tagasiside saamine.

Kirjandi ülesehitus. Sissejuhatus, teemaarendus, lõpetus. Mustand. Oma vigade leidmine ja parandamine.

Lisateabe otsimine kirjutamise ajal. Alustekst, selle edasiarenduse lihtsamad võtted.

Teksti loomine pildi- ja näitmaterjali põhjal.

Lühiettekanne ja esitlus veebiallikast või teatmeteosest leitud info põhjal.

Kirja, kaardi, kutse kirjutamine ja vormistamine.

Kirjeldamine: sõnavalik, oluliste ja iseloomulike tunnuste esitamine. Kirjelduse ülesehitus: üldmulje, detailid, hinnang. Esem, olendi ja inimese kirjeldamine.

Jutustamine. Oma elamustest ja juhtumistest jutustamine ning kirjutamine. Jutustuse ülesehitus. Ajalis-põhjuslik järgnevus tekstis. Sidus lausestus. Otsekõne jutustuses. Minavormis jutustamine.

Arutlemine. Põhjuse ja tagajärje väljendamine.

Raamatust kokkuvõtte ning raamatu kohta lugemissoovituse kirjutamine. Luuletuse kirjutamine.

Keeleteadlikkus

Eesti keel teiste keelte seas. Teised Eestis kõneldavad keeled, murdekeel. Sugulaskeeled ja sugulasrahvad. Häälikuõpetus ja õigekiri. Täis- ja kaashäälikud. Suluga ja suluta häälikud. Helilised ja helitud häälikud. Võõrtähed ja -häälikud. Täis- ja kaashäälikuühend.

Kaashäälikuühendi õigekiri. Tähed *g*, *b*, *d* *s*-tähe kõrval. Tähe *h* õigekiri.

Tähtede *i* ja *j* õigekiri (tegijanimed ja liitsõnad). Liidete *-gi* ja *-ki* õigekiri. Sagedamini esinevate võõrsõnade tähendus, hääldus ja õigekiri. Silbitamine ja poolitamine (ka liitsõnades). Sulghäälik võõrsõna algul ja sõna lõpus, sulghäälik sõna keskel.

Tähtede *f* ja *š* õigekiri.

Sõnavaraõpetus. Kirjakeelne ja argikeelne sõnavara, uudissõnad, murdesõnad, släng. Sünonüümid, antonüümid, homonüümid, nende kasutamine. Igapäevaste võõrsõnade asendamine omasõnadega ja vastupidi.

Liitsõnamoodustus: täiend- ja põhiosa. Liitsõna ja liitega sõna erinevused.

Vormiõpetus ja õigekiri. Sõnaliigid: tegusõnad, käändsõnad ja muutumatud sõnad.

Tegusõna. Tegusõna ajad: olevik, liht-, täis- ja enneminevik. Jaatava ja eitava kõne kasutamine. Pöörsõna. Tegusõna pööramine ainsuses ning mitmuses. Tegusõna oleviku- ja minevikuvormi kasutamine tekstis.

Käändsõna. Käändsõnade liigid: nimisõna, omadussõna, arvsõna, asesõna. Käänamine. Käänded, nende küsimused ning tähendus. Õige käände valik olenevalt lause kontekstist. Ainsus ja mitmus. Nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamine. Omadussõna käänamine koos nimisõnaga, *lik*- ja *ne*-liiteliste omadussõnade käänamine ning õigekiri. Omadussõnade tuletusliited. Omadussõnade võrdlusastmed. Võrdlusastmete kasutamine. Omadussõnade kokku- ja lahkukirjutamine (*ne*- ja *line*-liitelised omadussõnad).

Arvsõnade õigekiri. Rooma numbrite kirjutamine. Põhi- ning järgarvsõnade kokku- ja lahkukirjutamine. Kuupäeva kirjutamise võimalusi. Arvsõnade käänamine. Põhi- ja järgarvsõnade kirjutamine sõnade ning numbritega, nende lugemine. Arvsõnade kasutamine tekstis.

Lauseõpetus ja õigekiri. Lause. Alus ja öeldis. Lihtsamad lause laiendamise võimalused. Korduvate lauseliikmete kirjavahemärgistamine koondlauses. Koondlause kasutamine tekstis.

Lihtlause. Lihtlause kirjavahemärgid. Küsi-, väit- ja hüüdlause lõpumärgid ning nende kasutamine.

Liitlause. Lihtlause sidumine liitlauseks. Sidesõnaga ja sidesõnata liitlause. Kahe järjestikuse osalausega liitlause kirjavahemärgistamine.

Otsekõne ja saatelause. Saatelause otsekõne ees, keskel ning järel. Otsekõne kirjavahemärgid. Otsekõne kasutamise võimalusi. Üte ja selle kirjavahemärgid.

Muud õigekirjateemad. Algustäheõigekiri: nimi, nimetus ja pealkiri. Isiku- ja kohanimed. Ajaloosündmused. Ametinimetused ja üldnimetused. Perioodikaväljaanded. Teoste pealkirjad.

Üldkasutatavad lühendid. Lühendite õigekiri. Lühendite lugemine.

Eesti Keele Instituudi veebikeskkond. Trüki- ja digisõnastike kasutamine õigekeelsuse kontrollimiseks ja tähenduste leidmiseks.

II kooliaste – eesti keel

Õppeprotsessi kirjeldus

Keelesüsteemi õpetamine

Õpitulemused

Õpilane

- teab eesti keele häälikusüsteemi, sõnaliike ja -vorme (keeleteadlikkus)
- eristab sõnu liigiti (keeleteadlikkus)
- järgib eesti õigekirja aluseid ja õpitud põhireegleid (keeleteadlikkus)
- esitab kuuldu ja loetu kohta küsimusi, avaldab viisakalt ja olukorrast lähtuvalt arvamust, sõnastab järelduse (suuline ja kirjalik suhtlus)
- tunneb keele ja kirjanduse valdkonna teabekeskondi, leiab neist vajaliku teabe (teksti vastuvõtt)

Mõisted

Käändsõna Kääne, tüvi, tunnus, lõpp, põhikäänded. Käändsõna arv, ainsus ja mitmus.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Põhikooli õpilasel on eesti keele grammatika omandatud suulisest keelest, koolis asub ta õppima grammatikasüsteemi eripärasid, et eesti keele olemust sügavamalt tunnetada. Siinkohal näitlikustab grammatikaõpetust käändesüsteemi õppimine.

Õpilasel on kooli tulles käänetesüsteem juba omandatud, ent käänete õppimine annab õpilastele süsteemse ülevaate eesti keele toimimisest ja muudab olemasolevad igapäevamõisted **teadusmõisteteks**. Selleks on oluline oma teadmised sõnadesse panna ehk luua **deklaratiivsed teadmised**, need on teadmised, mida õpilane oskab **verbaliseerida**, keele kaudu väljendada. Grammatika õppimisel peetakse oluliseks keelesüsteemist rääkimist, sest see omakorda toetab mõtlemisprotsessi. Käänete õppimise fookuses võiks olla arusaam käändesüsteemi olemusest ja käänetevahelistest seostest. Käändesüsteemi õpetades saab tugevdada õpilaste loomulikku keeletaju ja näidata, kuidas nad tegelikult juba teavad, kuidas käänata. Selliseid õpilaskeskseid avastusi sobib käivitama tunni fookust silmaspidav keelematerjal, näiteks võib õpilastele anda lugeda teksti või lauseid, millest teatud käändelõpud puuduvad ja küsida, mis teeb selle teksti imelikuks, mis on puudu. Seejärel võib paluda õpilastel puuduolev ise lisada. Sedamööda saab hakata nähtavaks tegema käändesüsteemi elemente.

Grammatika õpetamisel on oluline **suunata õpilasi arutlema** ja pakkuma oma seletusi ühele või teisele keelenähtusele. Abiks võivad olla võrreldavad fraasid (*kolm jäätis* vs *kolm jäätist*) või laused (*Laenasin klassikaaslane oma telefon* vs *Laenasin klassikaaslasele oma telefoni*), miks mitte pikem tekstikatkend, mille õpetaja on ette valmistanud. Keelematerjali saab diferentseerida esiletõstudega. Näited aitavad tunni alguses arutelu käivitada ja **mõtlemist aktiveerida**. Siin on õpetajal oluline olla vestluse suunaja, kes juhib küsimustega õpilase avastuseni. Pidada võib **sokraatilist vestlust**, mille eesmärk on juhtida õpilane mingi kindla teadmiseni, või **heuristilist vestlust**, mille eesmärk on juhtida õpilased avastuseni (vt Org 2010). Sellisteks vestlusteks on õpetajal vaja eelnevalt koostada küsimused, lisaks õpilaste pakutud vastuseid laiendada ja suunata, hoidudes samas vastuste ette ütlemisest. Arutelu toetamiseks võib esmalt paluda arutleda paarides, seejärel pidada klassivestlust.

Käänete moodustamise põhimõtteid õpetades on oluline teada, et on **kolm põhikäänet** (nimetav, omastav, osastav), ning et omastava käände tüve alusel moodustatakse teisi käändeid. Selle seose märkamiseks võib õpilastel paluda uurida käänete tabelit, kus on markeeritud omastava tüve korduv osa. Diferentseerida saab nii, et vastavalt õpilasele võimetele uuritakse käändetabelit osade kaupa ja tõstetakse markeeringutega esile teatud osad, et tähelepanu koonduks korraga vaid vajalikule. Seoste loomisel on oluline rõhutada järjekorda: kolm põhikäänet, sisekoha- ja väliskohakäänded, viis viimast käänet, sh ni-na-ta-ga käänded ehk rajav, olev, ilma- ja kaasaütlev.

II kooliastme õpilast võiks suunata teadvustama, et sõna koosneb erinevatest osadest. Mõiste **tüvi** on vajalik järgmiste teemade õppimisel (liitmine, tuletus, kokku- ja lahkukirjutamine, astmevaheldus). Õpilast võiks suunata sõna analüüsima ja uurima, millistest osadest sõna veel koosneb. Teiseks võib toetada õpilaste keeletaju keeleterminite üle mõtlemisel. Eesti keele grammatikaterminid on üsna läbipaistvad: **ainsus**, **mitmus** võivad olla tuttavad teiste sõnade kaudu, nii võib suunata õpilasi ise seletama, mida need sõnad tähendavad. Samuti on läbipaistvad eesti käändenimetused: õpilaste tähelepanu võiks suunata sellele, et mitmed käändelõpud kajastuvad ka käändeküsimustes. Õpilasi võiks suunata ise selgitusi pakkuma, miks on nt sise- või väliskohakääne nimetused just sellised, või kuidas peegeldub viimase viie käände nimetuses pisut ka nende tähendus.

Ka terminid **tunnus** ja **lõpp** peaks kinnistuma, sest neid sõnu on tarvis hiljem keelereeglite selgitamisel. Õpilased võiksid grammatikaterminite õppimisel võimalikult aktiivsed olla ja tuleks julgustada ise selgitama, miks on mitmusel tunnus ja käändel lõpp, ja mitte vastupidi. Need terminid on keelest rääkimise keel ehk **metakeel**, mida õpilane vajab selleks, et keelt iseloomustada ja kirjeldada. Jälgima peaks, et õpitav termin, nt käändesüsteemi puhul **tunnus** ja **lõpp**, korduks õpilaste endi tekstides vähemalt seitse korda, st õpilased peaks olema tunni jooksul olukorras, kus nad saavad rääkida ja kirjutada, kasutades õpitavaid termineid mitmel korral. Metakeel jääb passiivseks, kui seda kasutab vaid õpetaja.

Õpetaja võiks eraldi tähelepanu juhtida sellele, et käänded on eesti keele eripära, võrdluseks võiks tuua teisi keeli (vene keel, inglise jne) ja nende eessõnu kõrvutada. Näitlikustamisel võiks kasutada lauseid, skeeme, jooniseid, mille õpilased endale vihikusse teevad. Õpilasi võiks suunata arutama, kas käänded teevad keele õppimise lihtsamaks või keerulisemaks. Siin saavad õpilased jutustada oma senistest keeleõppekogemustest, mitmekeelsed õppijad saavad tuua näiteid, kuidas nad seda erinevust tajuvad ja mõtestavad.

Tunni sissejuhatuse ja käänetevahelisi seoseid ilmestavate harjutuste järel võiks õpilane üksi, paaris või rühmas koostada käänete tabeli. Kasutada võiks **ajust ammutamise strateegiat**, mis seisneb selles, et õpilane paneb ilma abita kirja nii palju, kui ta esialgu teab, hiljem täiendatakse tabelit materjalide järgi, milleks sobib nii õpik kui ka Sõnaveebi käändetabel. Õpetaja võib anda igale õpilasele/rühmale eraldi sõna, mida käänta, seejärel saab tulemusi võrrelda. Kõik õpilased võiks käänetetabeli isikupärasel viisil kujundada, kasutades värvilisi esiletõste ja märke nii, et käändesüsteemi elemendid tõuseks selgelt esile. Kui tabel on valmis, võiks õpilased õpitut üldistada ja kirjeldada, milline on eesti keele käändesüsteem, mis osadest see koosneb, ja millised on käänete moodustamise põhimõtted. Nii kinnistuvad teadmised ja õpilasel kujuneb teadusmõisteline mõtlemine.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Ainelõimingut saab teha mis tahes ainega, kui valida uuritavaks tekstikatkendiks mingi teise aine tekst. Tihedamalt saab lõimida **kirjandusega**. Käände- ja pöördevormide kasutamist võivad õpilased uurida ka luule-, proosa- või draamatekstide näitel. Käände- ja pöördemõisteid on lõimitud luulessegi, näiteks Contral on luuletus “Seestütlev jänes” (Vikerkaar 2002, nr 8-9), kus ta kasutab koomilise efekti tekitamiseks teatud käändevorme.

Üldpädevustest saab siin arendada õpilaste **õpipädevust**, kuidas leida ning kontrollida veaohlikke vorme paber-ÕSist, ühtlasi saab õpetaja tutvustada eki.ee kasutust ja Sõnaveebi käändetabelit. II kooliastmes vajab õpilane suunamist ja eelkõige teadmist, millised keeleallikad on olemas, ja mida neist leida võib. Õpipädevus areneb ka juhul, kui õpilane saab aru, kuidas luua endale ise õpimaterjali, näiteks luues endale ise käändetabeli, tõstab selles erineva grammatikaalase teabe eri viisidel esile, süstematiseerib teabe ja kirjutab selle loetavalt ja kujunduslikult silmasõbralikuna. Õpilane võib enda teadmiste kinnitamiseks luua ka rühmatööna Kahoodi, mille teised saavad klassis läbi mängida. **Testimine ja enesetestimine** on üks tõhusamaid õpistrateegiaid, mis kinnistab meeldejäetavat.

Enesemääratluspädevust arendab tõhus mõistete õppimine, mille käigus saab areneda õppija baasvajadused: pädevus-, seotus- ja iseseisvusvajadus. Pädevusvajadus saab tuge, kui õppijat suunatakse eelteadmisi rakendama. Näiteks, kui õpetaja julgustab kasutama olemasolevaid keelteadmisi käändesüsteemi kohta ja toetab teadusmõistete kujunemist. Seotusvajadust saab toetada paaris- ja rühmatöödega, mille eesmärk on käändesüsteemi üheskoos avastada, üksteise teadmisi ära kasutades. Iseseisvus areneb keeleallikatega töötades, oma käändetabelit luues ja ise oma tegevusi planeerides.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Eesti Keele Instituudi grammatika tabelid <https://www.eki.ee/dict/psv/grammatikatabelid.pdf>

Käändemäng <http://prog.keeleressursid.ee/opimekaandeid/>

Eesti Keele Instituudi Sõnaveeb <https://sonaveeb.ee/> (käändetabel moodustub paremal pool, rubriigis "Sõnavormid")

Andrus Org 2010. Küsimuste koostamine kirjandusteksti põhjal. <https://oppekava.ee/kusimuste-koostamine-kirjandusteksti-pohjal/>

Contra. 2002. Seestütlev jänes. - Vikerkaar nr 8-9.

Kontroll ja hindamine

Kui käänded on seostatud, läbi arutatud ja lahti kirjutatud, siis sobivad käänete püsivaks meeldejätmiseks ja kordamiseks kiired liikumistegevustega tunnikontrollid. Näiteks võib järgmise tunni alguse steha mängu, kus õpilased seisavad püsti ja õpetaja küsib õpilastelt järjest käändeid ning palub mõnda sõna selles käändes käänata. Need, kes veel ei oska, saavad alles siis istuma, kui kõik käänded on tehtud ja õpetaja tuletab neile meelde, mida on tarvis juurde õppida.

Kokkuvõtva hindamisena võib teha keelelist analüüsi sisaldava töö. Ühelt poolt tuleks kontrollida õpilaste **teadmisi keelesüsteemist** (käänamistabel), teisalt selle **süsteemi avaldumisest keelekasutuses**. Töö võib ühelt poolt koosneda käändetabeli loomises, teiselt poolt tekstikatke või lausete analüüsist, kus õpilane peab õpitud metakeele abil sõnu analüüsima. Töid koostades tuleks jälgida, et õpilasel oleks võimalik vastuseid anda lausete kujul, vältida tuleks lünkteste, vastuse lahtreid, sest teadmised on omandatud vaid siis, kui on tekkinud püsivad seosed. Praktilises keelekasutuses on õppijal käänamisalased teadmised olemas, seega tuleb tagada, et töö kontrolliks teadusmõistete omandamist. Sügav õppimine on võimalik vaid juhul, kui õpilane moodustab lauseid, sest laused on mõttetervikud. Näiteks võib õpilastele anda tekstikatkendi, milles on esile tõstetud teatud sõnad või palutakse õpilasel endal valida teatud sõnad. Neid sõnu võiks õpilane analüüsida ja kirjutada välja, kas tegu on ainsuse või mitmusega, märkida tüve piiri, käändelõpu, mitmuse tunnuse ja määrama käände. Töö lõpuks võib koostada kokkuvõtte: mitut käänet kasutati, millised olid lõpud, mitu sõna oli ainsuses, mitu mitmuses jne. Oluline on panna õpilane olukorda, kus ta aktiivselt selgitab, kirjeldab ja iseloomustab keelt.

Keelereeglite õpetamine

Õpitulemused

Õpilane

- kirjeldab eesti keele häälikusüsteemi ja kaashäälikuühendi reeglit ja erandeid (keeleteadlikkus)
- järgib kirjutamisel õpitud häälikuõigekirjareegleid (keeleteadlikkus)
- esitab kuuldu ja loetu kohta küsimusi, avaldab viisakalt ja olukorrast lähtuvalt arvamust, sõnastab järelduse (suuline ja kirjalik suhtlus)
- tunneb keele ja kirjanduse valdkonna teabekeskkondi, leiab neist vajaliku teabe (teksti vastuvõtt)

Mõisted

Kaashäälikuühendi põhireegel, kaashäälikuühendi põhireegli erandid, *-gi* ja *-ki* liide ja selle õigekiri

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Õigekirjareegleid õpetatakse selleks, et õpilane valdaks kirjakeelt. Kui üldiselt on eesti keeles häälikute pikkuse märkimine häälduspärane, ei kehti kaashäälikuühendis, milles märgitakse iga täht ühekordselt. Enamasti eksitakse kaashäälikuühendi õigekirjas, sest emakeeleõppija juhindub oma keeletajust, mis tugineb suuresti suulisele keelele. Et suulisest keelest tuttavat ja kirjakeeles uut kokku viia, võiks õpilased **uurida näiteid**, kus kaashäälikuühend korrektsel kujul esineb. Selleks sobivad tekstid õpilase ümbert, näiteks õpikutekstid, kus kindlasti leidub kaashäälikuühendit. Õpilastega võiks uurida erinevaid sõnu, milles kaashäälikuühend esineb.

Reeglite õpetamisel on kaks peamist viisi: **deduktsioon** ja **induktsioon**. Deduktsioon on reeglite õpetamise viis, kus esmalt tutvustatakse reegleid, seejärel näiteid ja harjutatakse. Induktsioon on reeglite õpetamise viis, kus esmalt tutvustatakse näiteid ja seejärel tuletatakse neist reeglid. Emakeeleõppijale sobib induktsioon hästi, sest see aitab tugevdada loomulikku keeletaju. Keelereeglitele võib läheneda neid viise kombineerides. Deduktsioon sobib juhtudel, kus reegel on selge ja ühene. Induktsioon sobib komplekssemate reeglite puhul, nagu kaashäälikuühend. Õpilastele võib jagada sõnapaarisid: *kuppel: kuplid; homme: homsed* vms. Seejärel võib küsida, milliste häälikutega siin tegu on, ja millist häälikumuutust õpilased märkavad kahe sõna võrdluses. Näiteid võib lisada ja paluda õpilastel seda muutust selgitada (vt ka Aruvee 2012).

Omavahelise nuputamise toeks sobib **üksi-paaris-ühiselt meetod**: esmalt mõtleb igaüks ise, seejärel arutatakse paaris ja viimaks üle klassi. Järkjärguline liikumine toestab ja kaasab õpilasi. Õpilased võiks enda loodud reeglid kirja panna ja välja öelda, siis valida täpseim reegel ja kontrollida, kas keeleallikas või õpikus on samamoodi. Seejärel võiks õpilased erinevaid harjutusi teha: nii lüngaga harjutusi, kus tuleb ühend lünka õigesti kirjutada, kui ka parandamist nõudvaid ülesandeid. Harjutustes võiks kasutada terviktekstide katkendeid või üksikuid fraase, mis on õpilasele tähenduslikud ja pigem tuttavad, vältida võiks olukorda, kus harjutuste keelendid on valitud üksnes vormi pärast ja keelendi tähendus jääb mõistmatuks. Harjutuste lauseid võib noppida ka keeleõppija korpusest [etSkell](#). Õppeprotsessi lõpuks võib õpilane koostada ise endale konspekti kaashäälikuühendi reegli kohta, juurde tuleks lisada ka näited.

Kaashäälikuühendi reegli nelja erandit saab samuti õpetada induktiivselt. Õpetaja võib moodustada neli tulpa vastavalt eranditele. Diferentseerimiseks võivad vilinumad õpilased erandeid tekstidest ise otsida ning tuletada ka erandite põhjused, mida keeleallikate või õpiku toel kontrollida. Kui õpilased vajavad rohkem tuge, võiks tulpades kasutada esiletõste ja valmistada ette küsimused, mis õpilaste avastust suunaks (vt Aruvee 2012, Aruvee 2016).

Reeglite kinnistamisel võib kasutada erinevaid aktiveerivaid, nuputamist ja mängustamist kasutatavaid võtteid. Õpilasel võib lasta koostada ristsõna kõigi erandite kohta (*-ki, -gi*; ülipikk s; liitsõna; liide algab sama tähega, millega lõpeb sõna).

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Kui kaashäälikuühendireegli vastu eksimist analüüsida enda või teiste tekstides, siis areneb õpilase **enesemääratluspädevus**, õpilane mõistab, millised on tema vead, ning kus ta peaks veel pingutama. Seega võiks õpilasi suunata enda vigu analüüsima. Ainesiseselt saab kaashäälikuühendi reeglit õppides lõimida suulise ja kirjaliku suhtlusega, mis arendab rühmas arutlemise oskust ja aktiivselt vestluses osalemist. Valdkondlikku lõimingut saab rakendada, kasutades kaashäälikuühendiga sõnu, mis esinevad kirjanduse aines loetavates tekstides.

Kirjandustekstid pakuvad võimalust keelearuteludeks (nt Wimbergi või Maarja Kangro luule).

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Maarja Kangro luuletus, kus ta mängib kaashäälikuühendi reeglina “Nuttis kohvikus üks sell” (kogust “Ulguv rula”),

Wimbergi luulekogu “Kärppsed”

Eesti keele õppijate korpus etSkell <https://skell.sketchengine.eu/>

Aruvee, Merilin 2012. Tekstikeskse grammatikaõpetuse võimalusi emakeeletunnis. – Oma Keel 1, 93-100.

Aruvee, Merilin 2016. Tekstikeskne keeleõpetus põhikoolis: teoreetiline taust, vastutuse jagamine ja metoodika. – Emakeele Seltsi aastaraamat 62, lk 17-22.

Õunapuu, Toom. 1992. Eesti keele õpetamise metoodika. Käsiraamat emakeeleõpetajatele ja eesti filoloogiale üliõpilastele. Tallinn: Koolibri, lk 51-55.

Kontroll ja hindamine Õpilane võib kas üksi või rühmana analüüsida vigast teksti (selle võib õpetaja ise ette anda) ning leida vead ning nimetada reegli, mille vastu on eksitud. Kontrollivormiks võivad olla erinevad etteütluse tüübid: **selgitav või kommenteeriv etteütlus** (vt Õunapuu 1992), kus õpilane peab lisaks õigesti kirjutamisele ja reeglit põhjendama. **Valiketteütluste** puhul peab õpilane üles kirjutama vaid kaashäälikuühendiga sõnad. Kasutada võib ka **loovat etteütlust**, kus õpilane lõpetab laused või lisab õpetaja loetule lauseid, milles peab esinema ka kaashäälikuühendiga sõnu.

Tekstiloomed ja keeleteadlikkuse lõiming: ametlik kiri ja üte

Õpitulemused

Õpilane

- vormistab kirjalikud tekstid korrektselt nii käsikirjas kui ka arvutis (tekstiloomed)
- jutustab, kirjeldab, võrdleb ja arutleb suuliselt ja kirjalikult (tekstiloomed)
- järgib eesti õige kirja aluseid ja õpitud põhireegleid (keeleteadlikkus)
- kasutab suhtluses sobivaid keelevahendeid, sh korrektselt kirjakeelt õpitu piires nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses (suuline ja kirjalik suhtlus)
- iseloomustab õpitud tekstiliike ja nende kasutamise võimalusi (teksti vastuvõtt)

Mõisted

Ametlik ja mitteametlik suhtlus, kirjakeelne ja argikeelne sõnavara, üte ja selle kirjavahemärgid, viisakus, tervitus ja lõpetus

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Kirja korrektselt ja tavakohaselt vormistamise oskus on oluline suulise ja kirjaliku suhtluse oskus, samuti tekstiloomed osa. Kindlas žanris ja vormis kirjutamine võiks alata **õpilaste enda kogemuste analüüsist**: milliseid kirju on saanud, loodud jne. Seejärel võiks liikuda **näidistekstide analüüsi** juurde. Uue tekstiliigi õppimisel võiks esmalt uurida üht näidist, esialgu võib mitme näidise uurimine olla liiga koormav ja tähelepanu hajutav. Kui aga õpilased on ka varem kirja või e-kirja õppinud, võib kasutada mitut näidist, neid võrrelda

ja arutada selle üle, mis ühes või teises näites hästi mõjus, või mis võiks paremini olla. Oluline on rõhutada, et **keel on alati valik** ja kirjutajad loovad oma tekste lähtuvalt sellest, kas suhtlejad on **tuttavad või võõrad**; mis teemal või **valdkonnas** suheldakse; millised on suhtlejate **suhtlusmoodused**, näiteks, kas suheldakse posti teel, e-kirja teel, kiirsuhtlusrakenduses (Skype, Messenger vm), telefonis või näost näkku, st kas ollakse ühes ruumis.

Enne näidiste lugemist ja uurimist võiks õpetaja selgitada, mis valdkonda ja suhtlusolukorda kuuluvate tekstidega on tegu, või pakkuda välja variante, mille vahel õpilased valivad: suhtlejad on koolitöötajad, ülemus ja töötaja, klienditeenindaja ja klient jne. Samuti on oluline, et õpilased saaksid enne näidiste analüüsi oma kogemusest kõnelda: kus ja kellega on nad ise kirju vahetanud või ka kirjade kirjutamist näinud. Oma keelekogemusest pajatamine teeb õpitava tähenduslikumaks ja motiveerib õppima. Tausta ja konteksti avamiseks sobivad järgmised küsimused.

- Millise tekstiliigiga on tegu?
- Mis valdkonna tekstiga on tegu?
- Kes on autor?
- Mis rollis on autor?
- Milline võib olla autori sõnum?
- Kes on kirja saaja? Milline on tema suhe autoriga?

Kui taust ja kontekst on avatud, võiks õpetaja õpilastele tutvustada kirja (nii tavalise kui ka e-kirja) ülesehitust. Näidata ekraanil või näidistekstil, millistest osadest see koosneb. Seejärel võiks õpilased teksti või tekste lugeda ja need endale mõistetavaks teha. Siin etapis tuleks läbi arutada kõik tundmatud sõnad ja paluda teksti sisu ümber sõnastada, vajadusel esitada sisu täpsustavaid küsimusi. Lisaks võiks suunata õpilasi märkama, mis osadest tekst koosneb ja mis eesmärki üks või teine osa kannab. Siin võivad õpilased vabalt oma pakkumisi teha, õpetaja roll on julgustada arvamust avaldama. Samuti võiks õpilastel paluda tekstide ülesehitust võrrelda, kui näidiseid on mitu.

Kui tekst on mõistetav, võiks asuda keelt ja ülesehitust lähemalt uurima ja jälgima, milline on kõnepruuk, millised sõnad viitavad ametlikule, millised mitteametlikule suhtlusele, millised viisakusväljendeid kasutatakse, ja kuidas üksteise poole pöördutakse. Enamasti koosnevad kirjad **esitavast osast** ja **taustaosast**. Esitavas osas kirjeldab pöörduja, mis on kirja saamise põhjus ja eesmärk, taustaosas jagatakse lisainfot, nt asjassepuutuvaid detaile, kirjeldatakse kaasasolevaid faile. Suhtlusolukorda analüüsides võiks juhtida tähelepanu olukorrale vastavatele keelelistele konstruktsioonidele. Esiteks **pöördumine** ja **üte**. Jälgida võiks, kas üte on nimeline või üldistav või kas ütte ees on ka täiend (Tere, Tiiu! vs Tere, õpetaja! vs Tere, head õpilased!). Väljendivalik osutab, kuivõrd lähedased on suhtlejad. Seejärel võiks uurida, kuidas ütet kirja pannakse ja juhtida õpilaste tähelepanu komale, mis ütet tervitussõnast eraldab. Oluline on rõhutada, et üte on pöördumissõna ja et see kannab tähendust ning osutab suhtlemisolukorrale. Ka suhtluse lõpetuse vormel sõltub samadest asjaoludest, näiteks võivad võõrad öelda “Parimate soovidega”, tuttavamad aga “Päikest!”. Keeleliste valikute juures tuleks pöörata tähelepanu ka õigekirjale, iseäranis kirja lõpus olevale komata lauselühendile. Teksti põhiosas (esitav osa ja tausaosa) ilmnevad samuti suhtlusolukorra iseloomujooned: kui suhtleja on paluja, on tema keelekasutus leebe, pehme, viisakas; kui suhtleja on nõudja, on ilmselt tema keelekasutus otsekohesem, järsem. Siin on võimalik suhtleja roll ja eesmärk kokku viia keelevalikutega ning paluda õpilastel leida tekstist näiteid, mis näitavad, et suhtlus on lähedane, nõudlik vms.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevustest võiks siin olla esile tõstetud **sotsiaalne ja kodanikupädevus**, samuti on oluline teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme. Tunnis võib mõtiskleda või arutelu korraldada, mis juhtub, kui mitteametlik kiri satub ametlikku keskkonda, või vastupidi - kuidas mõjub näiteks sõprade seas ametlik keelekasutus. Klassiga võib kirjutada samal eesmärgil kirju, aga vahetada valdkonda, rolle. Neid kirju võib analüüsida, ette lugeda, võib mõelda ka olukorrale, kui kirjad läheks vahetusse.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

- “Õpetaja Maurus selgitab” I osa. E-kirja vormistamine; <https://www.youtube.com/watch?v=bibfaemUgVM&t=2s>.
- Raadik, Maire 2014. Väikesed tarbetekstid. Käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Kontroll ja hindamine

Õpilane koostab ise vastavalt kas e-kirja või tavalise kirja, vormistades selle korrektselt ning valides sobiva sõnavara. Kiri võib olla nii ametlik kui ka mitteametlik, kui tegemist on e-kirjaga, siis saab selle kohe nt *Google Classroomi* teha, et õpetajal oleks ülevaade. Teine võimalus on õpilastel omavahel kirju vahetada nii, et valitakse kindel suhtlusolukord, määratakse suhtlejate rollid ja eesmärk. Sel kombel tekiks suhtlejate vaheline dialoog, mis **matkib päriselulist suhtlusolukorda**. Õpetaja saab seda hinnata paaristööna ja anda õpilastele tagasisidet selle põhjal, kuivõrd sobivalt on õpilased kirjutanud, kas on olemas kõik vajalikud tekstiosad, ning kas vahemärgistus on korrektne.

Sugulaskeeled ja rahvad

Õpitulemused

Õpilane

- nimetab Eestis kõneldavaid keeli, sugulaskeeli ja rahvaid, jutustab, kirjeldab, võrdleb ja arutleb suuliselt ja kirjalikult (keeleteadlikkus)
- rakendab omandatud keeleteadmisi tekstiloomes ja -analüüsis (keeleteadlikkus)
- eristab nime ja nimetust, märgib enda tekstis nimed ja nimetused korrektselt (keeleteadlikkus)
- loeb ja mõistab eakohaseid õpi- ja elutabelisi ning huvivaldkondade tekste (teksti vastuvõtt)
- võrdleb tekste, esitab küsimusi, avaldab arvamust, teeb tekstist lühikokkuvõtte (teksti vastuvõtt)
- tunneb keele ja kirjanduse valdkonna teabekeskondi, leiab neist vajaliku teabe (teksti vastuvõtt)

Mõisted

eesti keel teiste keelte seas, sugulaskeeled ja -rahvad, eesmärgistatud kuulamine ja vaatamine, algustäheõigekiri: nimi, nimetus.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Õppeprotsessi eesmärk on tutvustada õpilasele, milline on eesti keele koht maailmas ja kuidas see paigutub teiste keelte konteksti. Alustuseks võiks arutleda, milliseid keeli õpilased teavad, millised on suuremad keeled, milliseid võõrkeeli õpitakse. Juttu võiks teha Eestis kõneldavatest keeltest, suurematest vähemuskeeltest, nagu vene, ukraina, tatar, jidiši, mustlaskeel või soome keel. Õpilased võiks Eesti vähemuskeelte kohta guugeldada või näita õpetaja ekraanilt, milliseid tulemusi ta vähemuskeelte kohta otsides leiab, kasutada võiks statistikaameti värskemaid andmeid. Leitud info põhjal võib kirja panna huvitavaid fakte, näiteks, mitu viipekeele kõnelejat Eestis on, või mitu erinevat emakeelt meil leidub. Oluline on teada, et eesti keel on riigikeel, kuid emakeeled võivad inimestel olla erinevad, kui klassis on teise kodukeelega lapsi, võiks kirja panna, kui mitut erinevat ema- või võõrkeelt klassi peale kokku vallatakse.

Lähemalt peaks aga tutvuma soome-ugri keeltega. Kui õpilastel on soome-ugri keelte kohta eelteadmisi, võiks viia läbi **ajurünnaku** ja märksõnad ühiste teadmiste kohta tahvlile kanda. Seejärel võiks aruteluga liikuda lähiriikide keelte juurde ja tutvustada soome keelt ning teisi soome-ugri keeli. Siin on kaks võimalust: **õpetajakeskne** ja **õpilaseskne**. **Õpetajakeskne materjali esitamine** tähendab, et õpetaja tutvustab sugulaskeeli ja rahvaid ise, koostab esitluse, otsib materjali, nt pilte, videolõike, kuulamisvalu vms. Teine võimalus on kasutada kellegi teise koostatud materjali. Vaadata võib ka Videoõpsi videot “Keelesugulus. Keelepuu. Soome-ugri keeled. Hõimurahvad”, mis tutvustab keelesugust üldisemalt.

Materjali esitades tuleb arvestada, et II kooliastmes ei püsi õpilase tähelepanu kuulataval pikalt, üle 10 min pikka loengulist esitlust, saadet vm materjali ei maksa tundi planeerida. Õpilase tähelepanu hoidmiseks on paslik kasutada **jälgimislehte**, mida õpilased peavad esitluse ajal täitma või anda esitluse ajaks kuulamisülesanne, näiteks teha vihikusse märkmeid. Siin tuleks aga mõelda, kuidas märkmeid struktureerida, sest II kooliastmes ei saa õpilastelt eeldada konspekterimise oskust. Õpetaja peaks andma **selged juhtnöörid**, mida tuleb esitluse ajal vihikusse kirjutada. Toeks võib olla **tabel** või **magnetkokkuvõtte** (Buehl 2002), mis seisneb selles, et iga sugulaskeele kohta märgitakse üles kindlad faktid: nt asuala, kultuuriline eripära, keelenäiteid vms. Struktuuri võiks tahvlile ette teha. Märkmete tegemine eeldab õpilastel konteksti tundmist, et asetada kuulatav laiemasse pilti, teiseks mõistmist, st et õpilane peab aru saama sõnadest, lausetest. Kui õpetaja mainib uurali keeli, tuleks ka seostada see Uurali mäestikuga, mida saab kaardilt näidata, st luua seosed, et kõneldav meelde jääks. Vältida tuleks olukorda, kus õpilane keskendub üles kirjutamisele, kuid ei mõtesta materjali. Selle ärahoidmiseks võiks materjali esituse ajal pause, sõnastada räägitut teisiti ümber.

Kuulamist tõhustab see, kui anda õpilasele kuulamise ajaks **aktiveerivaid ülesandeid**: esitada üks täpsustav küsimus, võrrelda üleskirjutatut naabriga või teha **kiire guugeldamine**, eesmärgiga lisada mingi infokild. Materjali esituse järel võiks õpilased endale ise keelepuu joonistada, mõeldes seejuures läbi, millise kujundusega see luua, nt millised puu harud või oksad on kõige suuremad. Erinevaid näiteid keelepuu kohta leidub guugeldades, Youtube’is (vt “Uurali kaja”, Videoõps) või Vikipeedias. Kui esitus on lõppenud, tuleks vaadata üle, mis vihikusse kirja sai, selleks võib õpetaja esitada pistelisi kontrollküsimusi üle klassi, veendumaks, et kõigil õpilastel on saanud kirja samad andmed.

Kui klassis on teise emakeelega õppijaid, võiks kuulamist ja esitluse jälgimist toetada **infolüngaga tekst** (Dale jt 2018). Keeleõppija jaoks jääb märkmete tegemine liialt keerukaks ülesandeks, kuid temale võib anda lünkteksti, mis sisaldab õpetaja ettekantavat teksti koos infolünkadega. Keeleõppija peaks selle eelnevalt läbi lugema, et nii paremini ära tunda õpetaja ettekandes tuttavat keelematerjali. Samuti peaks ta teadma, mis sorti infot peab ta kuulamise ajal lünka kandma. Õpetaja võib teha väikseid pause või anda märku, mil on

paras aeg lünka täita, kui ka see keerukaks jääb. Siin saab rakendada paaristööd: ühel paarilisel on ühed infolüngad, teisel teised ning sel ajal, kui ülejäänud klass oma konspekte võrdleb ja kontrollib, võivad keeleõppijad üksteise infolünki üle kontrollida ning vaadata, kas mõlemal on lõpuks täpselt samasugune tekst.

Õpilaskeskne lähenemine tähendab, et õpilased koostavad ise esitluse. Sugulaskeelte ja sugulasrahvaste kohta on erinevatel veebilehtedel küllalt palju teavet, millega õpilased võiks suuniste alusel iseseisvalt tutvust teha (vt alt Fenno-Ugria, Vikipeedia, Eki sõnaraamatud, fonoteek, “Uurali kaja”). Samuti võib koostada lühiaurimuse, mis võib olla nii individuaal-, paaris- kui ka rühmatöö tulemus. Esitluse koostamisel saab õpilane keskenduda ka riikide erinevustele (kes on president, milline riigikorraldus, milline on lipp, kui suur on pindala, kus asub territoorium jms), või geograafilise asukoha iseärasustele, nt kasutada Google Mapsi, et teemat käsitledes tekiks püsivam seos. Lõimingu võimalusi on siin mitmeid, kuid rõhuasetus olema just keelel ja kultuuril. kindlasti võiks esitlusiute osana otsida keelenäiteid, nt koostada ise mõni lause ja kindlasti tutvustada kultuurilisi tavasid ja kombeid (vt nt Fenno-Ugria lehte).

Esitluste koostamise eel on hea meelde tuletada ja seostada nime ja nimetuse õigekirja reegleid, millal on *eesti* väikese tähega ja millal on *Eesti* suure tähega Lisaks võiks kokku leppida vormistusreeglid ja esitluse formaadi. Ettekannete ajal võiks kuulaja rollis õpilased täita **jälgimislehte**, mis hoiaks tähelepanu kuulataval ja suunaks ettekantava kohta küsimusi esitama

Pärast soome-ugri keelte üldist tutvustamist tuleks **lähemalt uurida keelenäiteid**. Õpilased võiks võrrelda kas üksi või paaris eesti keelt mõne läänemeresoome keelega, mis on meie lähimad sugulaskeeled. Näiteks võib võrrelda eesti keelt ja soome keelt või eesti keelt ja vadjakeelt, sest vadjakeel on eesti keelega kõige sarnasem. Esmalt võiks õpilased **leida üldisi ühisjooni** (käänded, pöörded, sõnad, kõnelejate arv) ja mis on erinevat (käänded, pöörded, sõnad, kõnelejate arv, häälikute häälduserinevused, võib soome *l*-häälikut kõrvutada eestipärase *l*-iga, vadjakeel *š*-d eesti *s*-ga). Seejärel võiks **keelenäiteid anallüüsida**. Lauseid võib tõlkida Google Translate'iga ja kuulata hääldust, kasutada nt vadjakeele sõnaraamatut, eestisoome ja soome-eesti sõnaraamatut. Samuti võivad õpilased kindlate aspektide alusel eesti ja teise läänemeresoome keele lauseid võrrelda. Võrdlusaluseks sobivad varasemalt õpitud keeleteadmised, nt kui õpitud käänamis- või pööramisüsteemi, häälikuid, tegusõna aegu, sõnaliike vms. Kasutada võib EKI fonoteeki (vt allikaid), kus on iga keele kohta mitmeid näiteid. Neid klippe võib lähemalt ette mängida, nt 1 min, kuid kindlasti tuleks kuulata keelenäiteid mitu korda, sest esialgu kõlab võõras keel arusaamatult. Õpilastele võib anda ülesandeks noppida kuulatust välja üksikud tuttavad sõnad, see eeldab õpilaselt **eristava kuulamise** oskust. Eesmärk pole mitte teksti mõista, vaid tunda ära mõni tuttav sõna. Kui esimesel korral sõnu ära ei tunta, võib kolmandal kuulamisel juba mitmeid tuttavaid sõnu kostuda. Sedasi saab toetada õpilaste pädevusvajadust ja rõhutada, kui oluline on materjali mitu korda lugeda või kuulata.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Seda teemat saab läbida paljude **ainete lõimingu**. **Geograafia** ja **ajalooga** saab luua seoseid, kui analüüsida neid paiku ja rahvaid, kust on pärit tunnis vaadeldavad sugulaskeeled. Uurida kaarte, lasta õpilastel ise joonistada kaarte, et tekiks seos ja arusaamine, mis sorti rahvastega on tegu ja milline on nende kultuuriline, majanduslik ja poliitiline olukord. Lõimida saab ka **kodundusega**, nt uurida Fenno-Ugria lehelt sugulasrahvaste toiduretsepte ja neid katsetada. **Lõimingu kirjandusega** saab samalt veebilehelt kuulata sugulasrahvaste muinasjutte, või anda neid lugeda sarjast “Saja rahva lood”.

Kõige loomulikum lõiming on **kultuuri- ja väärtuspädevusega**, mida saab iseäranis hästi kujundada, kui tutvuda süvitsi iga sugulasrahva poliitilise olukorra ja elu-oluga ning osata kirjeldada keelelist eripära.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

- Veebituur näitusel “Uurali kaja”: soome-ugri keelesugulus; <https://www.youtube.com/watch?v=Bw6TZ1gh3XE>
- Keelesugulus. Keelepuu. Soome-ugri keeled. Hõimurahvad | VIDEOÕPS Eesti keel | Soome-ugri videod #1; <https://www.youtube.com/watch?v=OYf-ZWAPX3A>
- Soome-ugri keelesugulus. E-koolikott <https://eelmine.e-koolikott.ee/oppematerjal/27543-Soome-ugri-keelesugulus>
- Eesti keele instituudi sõnaraamatud, sh sugulaskeelte sõnaraamatud <https://portaal.eki.ee/sonaraamatud.html>
- EKI fonoteek <https://www.eki.ee/murded/fonoteek/index.php?leht=3>
- Fenno-ugria koduleht <https://fennoungria.ee/>
- Liz Dale, Wibo van der Es, Rosie Tanner. 2018. LAK-õppest õpetajale. Innove. Tartu: Atlex.
- Buehl, Doug 2002. Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis. Omanäolise Kooli Arenduskeskus. Tartu: Sulemees.

Kontroll ja hindamine

Õpilaste koostatud ettekannete esitlusi võib hinnata koos klassiga. Selleks tuleks õpetajal ette valmistada **hindamiskriteeriumid**, need võib ka koos õpilastega kokku leppida.

Hindamiskriteeriumid peavad olema jõukohased ning sisaldama mitte liialt paljusid aspekte. II kooliastmes võib kasutada **kontrollnimikirja**, st loetelu, mis sisaldab hinnatavaid kriteeriume, näiteks sobivad järgmised kriteeriumid.

- Esitlusel on kena kujundus
- Igal slaidil on teksti parasjagu (5X5 reegel): kuni 5 rida üksteise all, 5 sõna reas
- Esitlusel on kirjas kasutatud allikad
- Esitluses on kasutatud pilte
- Esitluse sisus on toodud sugulasrahva asupaik ja rahva arv
- Esitluses on toodud 3/4/5 fakti sugulasrahva kultuuri ja kombestiku kohta
- Esitluses on toodud 1/2/3 keelenäidet
- Esitlus on ette kantud soravalt ja ilmekalt

Esitlusi võivad õpilased kriteeriumite alusel ise hinnata või hindab neid õpetaja. Juhul, kui hindavad kaasõpilased, võiks neil olla hindamiseks samade kriteeriumite alusel koostatud **hindamisleht**. Hindamislehele tuleks kuulamise ajal märkida, kas kriteerium esines, mil moel. Kriteeriumid võib klassi peale ära jagada, nii et üks õpilane ei jälgiks korraga üle kolme kriteeriumi, vastasel juhul võib tähelepanu hajuda.

4.klass – eesti keel

Õpitulemuste jaotus ja õppesisu 4. klassis

Suuline ja kirjalik suhtlus

- Kuulab mõtestatult eakohast teksti, toimib saadud sõnumi või juhendite järgi;

- jutustab kuulnud teksti ümber;
- esitab kuuldu ja nähtu kohta küsimusi;
- väljendab oma arvamust, annab infot arusaadavalt edasi;
- leiab koos partneri või rühmaga vastuseid lihtsamatele probleemülesannetele, kasutades sobivalt kas suulist või kirjalikku vormi;
- esitab peast ilukirjandusteksti omal valikul, loeb teksti rollis;
- annab juhiste alusel kaaslastele tagasisidet.

Suuline ja kirjalik suhtlus

Kaasõpilase ja õpetaja eesmärgistatud kuulamine. Juhendi järgimine ja kuuldu põhjal tegutsemine.

Kuuldud teksti ümberjutustamine. Lavastuse, kuulnud proosa-, luule- ja ainetekstide sisu ümberjutustamine. Õpetaja ettelugemise järel (ainealane tekst, lõikhaaval) oluliste mõistete ja seoste leidmine.

Kuuldu kohta täpsustavate küsimuste esitamine. Esitatud küsimuste mõistmine ja küsimustele vastamine.

Loetu ja kuuldu kohta arvamuse avaldamine ja seisukoha põhjendamine, näite toomine tekstist. Kaaslaste arvamuse küsimine. Suulises keelekasutuses kirjakeele põhinormingute järgimine eakohasel viisil. Mõtete väljendamine selgelt ja arusaadavalt, mõtte lõpuleviimine ja mõtete omavaheline seostamine.

Rühmavestlus etteantud teemal, vestluse tulemuse esitus. Rühmareeglite kokkuleppimine, sobiva koostöövormi valimine. Kõnelemisel kaaslaste mõtete ümbersõnastamine, enda mõtete lisamine. Esitamise eesmärgistamine (miks, kellele, mida). Esitamiseks kohase sõnavara, tempo, hääletugevuse ja intonatsiooni valimine; õige hingamine ja kehahoid.

Dialogi ja dramatiseeringu esitamine. Rollimäng.

Nii enese kui ka teiste tööde tunnustav kommenteerimine õpetaja juhiste alusel.

Teksti vastuvõtt

- Otsib teavet tundmatute sõnade kohta, selgitab nende tähendust;
- valdab lihtsamaid lugemistehnikaid, eesmärgistab lugemist;
- kirjeldab tarbe- ja ilukirjandusteksti peamisi erinevusi;
- vastab teksti põhjal koostatud küsimustele tekstinäidete või oma sõnadega, koostab teksti kohta küsimusi ja leiab tekstist vajalikku infot;
- nimetab ilukirjanduse põhilike, proosa, luule, draama, ja nende tunnuseid;
- nimetab rahvaluule põhilike ja nende tunnuseid;
- tutvustab loetud proosateose sisu ja tegelasi ning kõneleb loetust; kirjeldab teksti põhjal sündmuste toimumise aega, kohta ja tegelasi;
- kirjeldab luuletuse meeleolu, aega, kohta;
- esitab ilukirjandusteksti mõtestatult;
- leiab vajaliku või huvipakkuva raamatu;
- on läbi lugenud vähemalt neli eakohast väärtkirjandusteost (raamatut);
- tutvustab loetud raamatut kaaslastele, annab loetule hinnangu ning põhjendab seda.

Teksti vastuvõtt

Tundmatu sõna tähenduse leidmine õpiku sõnastikust ja Sõnaveebist. Tähenduse selgitamine.

Lugemiseks valmistumine, lugemise eesmärgistamine, keskendunud lugemine. Lugemistehnika arendamine, korduv ülelugemine, häälega ja hääleta lugemine, pauside, tempo ja intonatsiooni jälgimine. Lugemist hõlbustavad võtted. Lause, lõigu ning tervikteksti mõistmine ja ümberjutustamine.

Tarbeteksti ja ilukirjandusteksti eesmärgi ja lugemise eripära. Teksti sisu ennustamine pealkirja, piltide, remarkide, üksiksõnade jm alusel. Enne lugemist olemasolevate teemakohaste teadmiste ja kogemuste väljaselgitamine, oma küsimuste esitamine ning uute teadmiste vastu huvi äratamine (mida tean, mida tahaksin teada).

Ilukirjandustekst, kujundlik keelekasutus. Ilukirjanduse põhiliigid: luule, proosa, draama, nende erijooned.

Jutustava teksti vastuvõtt. Süžee, sündmuste toimumise koht, aeg ja tegelased, käivitav sündmus, lahendus. Sündmuste järjekorra edasi edasiandmine. Arutlemine tekstis käsitletud teema, tegelaste motiivide üle. Oma arvamus sõnastamine ja põhjendamine tekstinäidete toel. Küsimustele vastamine tekstinäidete või oma sõnadega. Loetava kohta märkmete, märksõnaskeemi, kava ja küsimuste koostamine. Loetud teksti dramatiseering õpetaja juhiste toel.

Luuletuse teema määratlemine, aja ja koha kirjeldamine, meeleolu kirjeldamine. Luuletuse ja proosateksti mõtestatud esitamine (meeleolu, laad).

Vajaliku ja huvipakkuva raamatu leidmine kataloogi või e-otsingut kasutades. Loetud raamatu sisu ja tegelaste tutvustamine ja lugemissoovituste jagamine klassikaaslastele. Loetule emotsionaalse hinnangu andmine ja põhjendamine.

Rahvaluule põhiliikide ära tundmine ja tunnuste nimetamine: muinasjutt, muistend, lühivormid (mõistus, vanasõna, anekdoot).

Tekstiloomed

- Jutustab ja kirjutab loetust ning läbielatud sündmusest;
- jutustab tekstilähedaselt, kokkuvõtlikult kavapunktide järgi, märksõnaskeemi ja küsimuste toel;
- kirjutab nii koolis kui ka igapäevaelus käsitsi ja arvutiga jutustava teksti;
- kirjutab lühema tarbeteksti vastavalt kirjutamise eesmärgile, funktsioonile ja adressaadile;
- tunneb kirjutatavate teksti ülesehitust ja vormistustavasid;
- kirjutab eakohase pikkusega loovjutte küsimuste, pildi, pildiseeria, märksõnaskeemi või kava toel;
- tunneb protsesskirjutamise etappe, täiendab oma tööd tagasiside põhjal;
- rakendab omandatud keeleteadmisi teksti kirjutamisel ja toimetamisel.

Tekstiloomed

Ümberjutustamine ja ümberjutustuse kirjutamine: tekstilähedane, valikuline (mõne tegelase vaatepunktist), kokkuvõtlik, loov. Loo ümberjutustamine uute tegelaste ja sündmuste lisamise või asendamisega. Ümberjutustus kavapunktide, märksõnade ja küsimuste toel. Aheljutustamine. Fantaasialoo, muinasjutu või muistendi kirjutamine.

Lühemate tarbetekstide kirjutamine: seletus- ja veenmiskiri, e-kiri, teade. Kirja esitav osa ja taustaosa. Juhendavate tekstide kirjutamine: retsept, juhend või reeglistik. Kiri, ümbriku vormistamine.

Protsesskirjutamine: kirjutamiseks valmistumine (märksõnad, idee- või mõtteskeem, sündmuste kaart), mustandite kirjutamine, tagasiside põhjal töö täiendamine, toimetamine, viimistlemine, avaldamine.

Keeleteadlikkus

- Kirjeldab eesti keele häälikusüsteemi ja kaashäälikuühendi reeglit ja erandeid;
- järgib kirjutamisel õpitud häälikuõigekirjareegleid;

- eristab liitsõna täiend- ja põhiosa, liitsõna ja liitega sõna, aimab liitsõna tähendust täiend- ja põhiosa põhjal;
- selgitab sõna tähendust sõnastiku tähendusseletuse ja näidislausete põhjal;
- järgib eesti õigekirja aluseid ja õpitud põhireegleid;
- eristab sõnu liigiti;
- oskab pöörata tegusõnu ainsuses ja mitmuses ning kasutada jaatavat ja eitavat kõnet tekstis;
- oskab määrata lauseliikmeid ja teab nende ülesannet lauses;
- moodustab ja kirjavahemärgistab lauseid õpitu piires korrektselt.

Keeleteadlikkus

Häälikuõpetus ja õigekiri

Helilised ja helitud häälikud. Liidete *-gi* ja *-ki* õigekiri. Täis- ja kaashäälikuühend. Kaashäälikuühendi õigekiri, sulghäälik sõna keskel. Tähtede *i* ja *j* õigekiri tegijanimedes ja liitsõnades.

Sõnavaraõpetus

Liitsõnamoodustus: täiend- ja põhiosa, täiendi funktsioon liitsõnas. Liitsõna tähendus. Liitsõna ja liitega sõna erinevused.

Sõna tähenduse selgitamine oma sõnadega sõnastiku tähendusseletuse ja näidislausete põhjal (nii raamatu- kui ka veebivariandist).

Vormiõpetus

Sõnaliigid ja nende funktsioon.

Tegusõna. Jaatava ja eitava kõne kasutamine tekstis. Tegusõna pöörde, tegusõna pööramine ainsuses ja mitmuses.

Käändsõna. Käändsõnad: nimisõna, omadussõna, arvsõna, asesõna. Käändsõna arv, ainsus ja mitmus.

Muutumatud sõnad: määrsõnad, hüüdsõnad, sidesõnad, kaassõnad.

Lauseõpetus

Lause ja lauseliikmed. Alus, öeldis, sihitis määrus ja nende ülesanne lauses kui tervikus. Lihtsamad lause laiendamise võimalused.

5.klass – eesti keel

Õpitulemuste jaotus ja õppesisu 5. klassis

Suuline ja kirjalik suhtlus

- Väljendab end suhtlusolukordades selgelt ja arusaadavalt koolis, avalikus kohas, eakaaslaste ja täiskasvanutega suheldes;
- oskab olukorrale vastava suhtluskanali valida;
- tunneb vahetu suhtluse tavaid ja oskab neid rakendada;
- lahendab probleemülesandeid paaris- ja rühmatöös;
- esitab kuuldu ja loetu kohta küsimusi, sh kriitilisi;
- avaldab viisakalt ja olukorrast lähtuvalt arvamust, sõnastab väite ja järelduse.

Suuline ja kirjalik suhtlus

Keelekasutus erinevates suhtlusolukordades: koolis, avalikus kohas, eakaaslastega, täiskasvanutega suheldes, suulises kõnes ja kirjalikus tekstis.

Teabe ja abi küsimine erinevates suhtluskanalites ja -olukordades. Sobiva formaadi ja kanali valimine. Vahetu vestlus, telefonivestlus, e-kiri. Telefonivestluse alustamine ja lõpetamine.

Kaasõpilase ja õpetaja või muu suulise teksti eesmärgistatud kuulamine. Suuline aramusavaldus ja vestlus etteantud teemal, vastulausele reageerimine ning seisukohast loobumine. Kuuldu põhjal tegutsemine, kuuldu kohta arvamuse avaldamine, väite esitamine ja selle põhjendamine. Kuuldu põhjal järelduse sõnastamine suuliselt või kirjalikult.

Suuline aramusavaldus ja vestlus etteantud teemal, vastulausele reageerimine ning seisukohast loobumine.

Teksti vastuvõtt

- Analüüsib teksti väljenduslaadi lähtuvalt kasutusvaldkonnast ja suhtlusolukorrast;
- nimetab teksti liiki, selle eesmärgi ja iseloomustab autori väljenduslaadi õpitud keeleteadmiste põhjal;
- võrdleb tekste ülesehituse, vormistuse ja keelekasutuse põhjal;
- tunneb keele ja kirjanduse valdkonna teabekeskondi, leiab neist vajaliku teabe, koostab lihtsama päringu;
- hindab sõnumi suhtlusmooduseid, sh visuaalset, kuuldelist, žestilist ja tekstilist osa, verbaliseerib graafilise teabe;
- tunneb konspekteerimise võtteid, teeb lugedes või kuulates märkmeid, koostab skeeme;
- oskab sõnastada lugemise, vaatamise, kuulamise eesmärgi ja teeb eesmärgist lähtuva kokkuvõtte;
- esitab teksti kohta kriitilisi küsimusi ja avaldab arvamust, kontrollib teksti usaldusväärsust, eristab arvamust ja fakti.

Teksti vastuvõtt

Teksti analüüsimine. Teksti kasutusvaldkond, suhtlusolukorra kirjeldamine (ametlik, tööalane, õppimisega seotud, isiklik). Tekstiliigi ja eesmärgi nimetamine. Autori keelekasutuse ja stiili iseloomustamine ja põhjendamine ning näidete toomine tekstist. Tekstide võrdlemine ülesehituse, vormistuse ja keelekasutuse põhjal.

Teabe- ja õppetekstid, nende peamised liigid ja allikad. Ainealaste teabeallikate ja andmebaaside nimetamine, leidmine ning kasutamine: Eesti Keele Instituudi keeleallikad. Lihtsama päringu koostamine Estris.

Multimodaalse teabe töötlus. Pildiline ja tekstiline teave, lugemine teabe saamise eesmärgil (reegel, juhend, tabel, skeem, diagramm, plaan, kaart jm). Visuaalselt esitatud info (foto, joonise, graafik, tabel) verbaliseerimine, lihtsamate järelduste tegemine, seoste leidmine. Kuuldud teabe jälgimine, märkmete tegemine.

Konspekteerimise võtted ja märkmete tegemine. Pliiatsiga lugemine, teabe rühmitamine skeemi, märksõnade jm alusel. Eesmärgistatud lugemine, kuulamine, vaatamine, kokkuvõtte tegemine, kuuldu konspekteerimine.

Kriitiliste küsimuste koostamine teksti kohta. Usaldusväärsuse kontrollimine teiste allikate toel. Usaldusväärsuse kontrollimine tekstiväliste ja tekstisiseste tunnuste põhjal (teksti vormistus, ülesehitus, sisuline täpsus, autori tausta kontrollimine, faktide kontrollimine). Fakti ja arvamuse eristamine.

Tekstiloom

- Teeb lühiettekande, oskab allikaid valida ja hinnata, koostab lihtsama viite;
- kirjutab tekste protsessikeskselt, täiendab tagasiside põhjal tekste;

- jutustab oma elamustest ja kogemustest, ehitab jutustuse tavakohaselt üles;
- kirjeldab eset, olendit ja inimest, ehitab kirjelduse tavakohaselt üles;
- arutleb suuliselt ja kirjalikult, ehitab arutleva teksti tavakohaselt üles ja kasutab arutlevale tekstile omaseid keelendeid;
- vormistab tekstid korrektselt nii käsitsi kui arvutil;
- põhjendab oma hinnangut tekstinäidetega.

Tekstiloomed

Lühiettekanne ja esitlus internetist või teatmeteostest leitud ainealase info põhjal. Privaatses ja avalikus keskkonnas suhtlemise eetika: lihtsama viite vormistamine, refereerimine.

Jutustava, kirjeldava, põhjendava teksti koostamine protsessikeskselt.

Jutustamine. Oma elamustest ja juhtumistest jutustamine minavormis. Jutustuse ülesehitus: aja- ja koha nimetamine, tegelase või tegelaste kirjeldamine, käivitav sündmus, tegelase mõtted ja tegevus selle lahendamise nimel, lõpetus. Jutustava teksti tunnused: ajalis-põhjuslik järgnevus tekstis. Sidus lausestus. Otsekõne jutustuses.

Kirjeldamine. Täpne sõnavalik, oluliste ja iseloomulike tunnuste esitamine. Kirjelduse ülesehitus: üldmulje, detailid, hinnang. Esemel, olendi ja inimese kirjeldamine ja neile iseloomulike tunnuste nimetamine. Autori suhtumine kirjeldatavasse ning selle väljendamine.

Arutlemine. Põhjuse ja tagajärje väljendamine. Arutleva teksti tunnused: rõhutavad sõnad, võrdlemine, näidete toomine, põhjendavate sidendite kasutamine. Loetule, nähtule või kuuldule hinnangu andmine nii kirjalikult kui ka suuliselt.

Keeleteadlikkus

- Nimetab Eestis kõneldavaid keeli, sugulaskeeli ja rahvaid;
- kirjeldab eesti keele häälikusüsteemi;
- kirjutab sagedamini esinevad võõrsõnad korrektselt;
- kasutab enda tekstis sünonüüme, arvestades nende tähendusvarjundeid;
- kasutab sobivat tegusõna ajavormi enda tekstis;
- valib sobiva käändevormi lause kontekstist lähtuvalt;
- moodustab omadussõnade võrdlusastmeid ja kasutab neid enda tekstis korrektselt;
- moodustab ja kirjavahemärgistab liitlauseid ja lihtlauseid, sh koondlauseid;
- kasutab enda tekstis korrektselt otsekõnet;
- eristab nime ja nimetust, märgib enda tekstis nimed ja nimetused korrektselt;
- järgib eesti õigekirja aluseid ja õpitud põhireegleid ja omandatud keeleteadmisi tekstiloomes.

Keeleteadlikkus

Eesti keel teiste keelte seas. Teised Eestis kõneldavad keeled. Sugulaskeeled ja sugulasrahvad.

Võõrtähed ja -häälikud. Võõrsõnade õigekiri, sagedamini esinevate võõrsõnade tähendus, hääldus ja õigekiri. Häälduse ja kirja pildi kontrollimine sõnastikest.

Sulghäälik võõrsõna algul ja sõna lõpus. Tähe *h* õigekiri võõrsõnades. Tähtede *f* ja *š* õigekiri. Poolitamisreeglite meenutamine.

Sõnavaraõpetus

Sünonüümid, antonüümid, homonüümid, nende kasutamine tekstis. Sünonüümide tähendusvarjundid, tesauruse ja kasutamine. Tähendussetuste võrdlemine sõnaraamatutest (nii raamatu- kui ka veebivariandist). Sobiva sõna kasutamine oma tekstis.

Vormiõpetus

Sõnaliikide meenutamine.

Tegusõna ajad: olevik, lihtminevik, täis- ja enneminevik ning nende tähenduserinevus. Sobiva ajavormi valimine teksti.

Käänamine. Käänded, nende küsimused ja tähendus. Käändetunnus, mitmuse lõpp. Sobiva käände valik sõltuvalt lause kontekstist.

Omadussõnade võrdlusastmed, keskvõrde ja ülivõrde kasutamine tekstis.

Lauseõpetus

Liht- ja liitlause. Lihtlause kirjavahemärgid. Korduvate lauseliikmete kirjavahemärgistamine koondlauses. Koondlause ja loetelude kasutamine ja kirjavahemärgistamine tekstis. Üte ja selle kirjavahemärgid. Otsekõne ja kaudkõne. Saatelause ja otsekõnelause. Saatelause otsekõne ees, keskel ja järel. Otsekõne kirjavahemärgid ja kasutamine.

Muud õigekirja teemad

Algustäheõigekiri: kohad, ajaloosündmused, ametinimetused ja üldnimetused, perioodikaväljaanded, tooted. Nime ja pealkirja eristamine, teoste pealkirjad (heliteosed, filmid, raamatud, lavastused jne).

6.klass – eesti keel

Õpitulemuste jaotus ja õppesisu 6. klassis

Suuline ja kirjalik suhtlus

- Esitab kuuldu ja loetu kohta kriitilisi küsimusi ning avaldab arvamust, sõnastab järelduse;
- lahendab lihtsamaid probleemülesandeid paaris- ja rühmatöös;
- osaleb aktiivselt klassi- ja rühmavestluses;
- põhjendab oma seisukohta ja aktsepteerib kaaslase põhjendatud seisukohti;
- kasutab suhtluses sobivaid keelevahendeid, sh korrektset kirjakeelt õpitu piires nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses.

Suuline ja kirjalik suhtlus

Tekstide kriitiline kuulamine, faktide leidmine ja kontrollimine, kuuldule hinnangu andmine. Kriitiliste küsimuste esitamine vahetus suhtluses.

Seisukoha põhjendamine paaris- või rühmatöö ajal. Klassivestlus, diskussioon. Vestluses kõnejärje hoidmine ja üleandmine kaaslasele. Kaaslase aktiivne kuulamine, kaaslase öeldu täiendamine ja täpsustamine. Vestluskaaslasele positiivse tagasiside andmine.

Suulises keelekasutuses kirjakeele põhinormingute järgimine ning mõtete sobiv sõnastamine. Viisakusväljendite kasutamine, sobiva suhtlusstiili valimine, parasiitkeelendite vältimine, mõtte lõpuleviimine. Viisakas ja ohutu suhtlus virtuaalkeskkonnas.

Teksti vastuvõtt

- Nimetab põhilisi Eesti meediakanaleid, eristab rahvusringhäälingu ja kommertskanalite eesmärgi;
- tunneb õpitud meediatekstide liike ja nende kasutamise võimalusi, oskab analüüsida meediatekste nende ülesehituse põhjal;
- kasutab meediatekstide analüüsil õpitud keele- ja tekstimõisteid;
- leiab tekstist argumendi ülesehituse osad;
- teeb järeldusi kasutatud keelevahendite kohta ning märkab kujundlikkust mõjutusvahendina;

- võrdleb meediatekste, esitab kriitilisi küsimusi ja avaldab arvamust, teeb tekstist lühikokkuvõtte.

Teksti vastuvõtt

Arutlevate meediatekstide ülesehituse analüüs. Lõigu, teksti eesmärk, varjatud eesmärk. Argumendi osad. Mõjutusvõtete ja hinnanguliste keelendite leidmine.

Meediakanalid ja -väljaanded Eestis, kommertsmeedia ja rahvusringhääling. Raadio- ja telesaadete eripära, vormid ning liigid. Raadiosaate eesmärgistatud kuulamine, telesaate eesmärgistatud vaatamine, kuuldu konspekteerimine, võrdlemine, kokkuvõtte tegemine.

Trüki ja veebiajakirjandus. Ajalehežanrite (uudis, aramuslugu, intervjuu, olemuslugu) eesmärgid ja ülesehitus. Pilt meediatekstides: pressifoto, karikatuur, pildiallkirja eesmärk.

Reklaam: sõnum, pildi ja sõna mõju reklaamis, adressaat, lastele mõeldud reklaam.

Tekstiloom

- Leiab juhendamise abil tekstiloomeks vajalikku teavet, tunneb kirjutamiseks ja esinemiseks valmistumise põhietappe, täiendab tagasiside põhjal oma teksti;
- valdab alustekstil kirjutamise põhilisi võtteid, täiendab alusteksti enda mõtetega;
- kirjutab kirjandi, milles kasutab kirjeldamist, jutustamist, koostab argumentatsiooni;
- avaldab viisakalt ja olukorrast lähtudes arvamust sündmuse, nähtuse või teksti kohta nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- kirjutab eesmärgipäraselt multimodaalseid tekste ja ajakirjandusžanre;
- vormistab kirjalikud tekstid korrektselt nii käsikirjas kui ka arvutis;
- kasutab tekste toimetades ja kaaslast tagasisidestades omandatud keele- ja tekstimõisteid.

Tekstiloom

Protsesskirjutamise etappide meenutamine. Lisateabe otsimine. Alusteksti kasutamine enda tekstis: refereerimine. Alustekstile enda mõtete lisamine, autori ja enda mõtete vastandamine, kõrvutamine. Kirjandi ülesehitus: Sissejuhatuse, teemaarenduse lõigud ja argumendid, kokkuvõte. Lõigu ülesehitus: väide, selgitus, näide, järeldus. Tabav pealkiri. Oma sõnastuse ja lausestuse toimetamine, õigekirja korrektori kasutamine, oma vigade leidmine ja parandamine. Teksti vormistamine arvutil: reavahe, joondus, lõiguvahed, pealkirjastamine.

Multimodaalse teksti loomine: pildi-, video ja graafilise materjali kasutamine. Teksti kujundamine erinevates rakendustes.

Ajakirjandustekstide kirjutamine: reklaam, uudis, aramuslugu, intervjuu.

Keeleteadlikkus

- Nimetab Eesti suuremaid murdealasid
- kasutab õigekeelsussõnaraamatud õigekirja kontrollimiseks;
- teab üldtuntud lühendeid ja kasutab neid tekstis;
- eristab kirjakeelt ja argikeelt, teeb sobiva sõnavalliku vastavalt kontekstile;
- moodustab ja kirjavahemärgistab liitlauseid enda tekstis;
- kasutab veebi- ja pabersõnaraamatut sõna tähenduse ja õigekirja kontrollimiseks;
- rakendab omandatud keeleteadmisi tekstiloomes ning tekste analüüsides ja hinnates.

Keeleteadlikkus

Eesti murded. Murdekaart, murdekeelenäited, murdesõnastiku kasutamine.

Õigekiri

Õigekirja kontrollimine õigekeelsussõnaraamatust (nii raamatu- kui ka veebivariandist), märkide lugemine.

Veaohlikud liited: -lik; -likkus.

Üldkasutatavad lühendid. Lühendite õigekiri. Lühendite lugemine

Sõnavaraõpetus

Kirjakeel ja argikeel (sh släng), sõnade stiiliväärtus ja märgendid sõnastikes. Sõnavaliku täpsus erinevates tekstides ja enda tekstis. Sobiva sõnavaliku tegemine vastavalt kontekstile: oma või võõrsõna, harvad, vanamoelised sõnad jne.

Vormiõpetus

Grammatiline ühildumine käändes ja arvus.

Nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamine. Omadussõnade kokku- ja lahkukirjutamine (*ne-* ja *line-* liitelised omadussõnad).

Arvsõnade õigekiri. Rooma numbrite kirjutamine. Põhi- ja järgarvsõnade kokku- ja lahkukirjutamine. Kuupäeva kirjutamise võimalusi. Arvsõnade käänamine. Põhi- ja järgarvsõnade kirjutamine sõnade ja numbritega, nende lugemine. Arvsõnade kasutamine tekstis.

Sõnastike kasutamine käändevormide kontrollimiseks.

Lauseõpetus

Liitlause. Lihtlause sidumine liitlauseks. Rindlause ja osalaused. Sidesõnaga ja sidesõnata rindlause. Rinnastavad sidendid.

Põimlause. Pea- ja kõrvallause. Alistavad sidendid. Põimlause kirjavahemärgistamine.

III kooliaste - eesti keel

II ja III kooliastmes kujundatakse õpilaste teadmisi ja oskusi neljas õppevaldkonnas: suuline ja kirjalik suhtlus, teksti vastuvõtt, tekstilooming ning keeleteadlikkus. Siingi on eesti keele õpetamise keskmes (tervik)tekstid ja katkendid või tekstikorpused ning nendega seotud tekstitoimingud. Keelepädevuse tagab võimalikult eripalgeline, kuid autentne ja adekvaatne tekstivalik, mis võimaldab omandada keeleteadmisi ja kujundada hoiakuid.

Suhtlemisõpetusega kujundatakse oskust kasutada multimodaalses suhtluses eri kanaleid ja keskkondi (sh netikeskkonda), oskust arvestada suhtlemisel eesmärki, partnerit ja olukorda, oskust vahendada teavet, väljendada oma arvamusi ja hinnanguid. Tähelepanu pööratakse ka netiturvalisusele. Suhtlusoskuse arendamisel tehakse informatiivseid esitlusi (nt raamatututvustusi) nii individuaalselt kui ka koostöös.

Teksti vastuvõtu õpetusega kujundatakse oskust tekste leida ja valida, eesmärgipäraselt lugeda ja kuulata, samuti rakendatakse erinevaid lugemis- ja kuulamisvõtteid ning süvendatakse oskust teksti mõista ja sellele reageerida. Arendatakse kriitilise lugemise oskust ning analüüsitakse erinevaid tarbetekste. Elulähedaste ja tähenduslike aine- ja muude tekstide käsitus lõimitakse tekstide ülesehitusliku eripära, sõnavara, grammatika ja õigekeelsuse õpetamisega, et kujundada õpilases loomulik keeleteadlikkus.

Tekstilooming õpetusega kujundatakse mitmekülgset ja eesmärgistatud eneseväljendusoskust, mille puhul õpilane tajub situatsiooni ja adressaati ning suudab oma mõtteid selgelt ja täpselt, tekstiliigile omasel viisil väljendada. Jutustavate, kirjeldavate ja arutluselementidega tekstide

kõrval hõlmab kirjutamine avarat tekstivälja alates tarbetekstidest kuni ilukirjanduseni. Tekstiloomes on põhirõhk kirjutamise protsessil, õpilane järgib kirjutamise etappe alates eeltööst kuni lõpptulemuse vormistamise ja viimistlemiseni.

Keeleteadlikkuse õpetusega avardatakse keeleteadmisi, omandatakse õigekeelsuspõhimõtted, kujundatakse eesti keelt väärtustavat hoiakut. Arendatakse oskust tänapäeva eesti kirjakeelt teadlikult kasutada, kujundatakse arusaamist keele arengust ja muutumisest ning murrete eripärast. Keeleteadlikkust, mis peab tagama korrektse ja mitmekülgse kirjakeele omandamise, õpetatakse muude tekstitoimingute osana.

Et õpilane osaleks aktiivselt ja vahetult õppeprotsessis, peavad keeleõppe tegevused olema mitmekülgsed ja funktsionaalsed. Keeletundides omandatakse konkreetseid keeleteadmisi ja praktilisi oskusi, analüüsitakse loetut ja kuuldut, kujundatakse keelega seotud hoiakuid ja antakse hinnanguid ning kirjutatakse eri liiki tekste. Arendatakse oskust sobivatest allikatest ja keskkondadest infot hankida, seda lugeda ja kriitiliselt hinnata. Keeleallikate kasutamine lõimitakse tekstiloomesse, st, et õpilane oskab teabe põhjal langetada teadlikke keelevalikuid, mis arvestavad suhtlusolukorra sobivust. Tekstitöös on oluline ka digitaalse sisu loomine, muutmine ja taasesitamine.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) väärtustab oma rahvapärimust ja kultuuri mitmekesisust;
- 2) väärtustab eesti keelt kui kultuuri kandjat ja avaliku suhtluse vahendit.
- 3) on keeleteadlik, väljendab end eesmärgipäraselt, selgelt, asjakohaselt ja keeleliselt korrektselt suuliselt ning kirjalikult;
- 4) loeb tekste vilunult, eesmärgistatult ja kriitiliselt eri keskkondades ja allikatest;
- 5) kirjutab eesmärgistatult ja keeleliselt korrektselt eri liiki tekste eri keskkondades ja allikate toel;
- 6) analüüsib ja hindab kriitiliselt eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste, arvestab intellektuaalomandiga;
- 7) mõistab eri tüüpi ja liiki tekstide ülesehitust, sisu, keelelist eripära ning funktsiooni;
- 8) kujundab lugemise kaudu väärtushoiakuid ja tõekspidamisi;
- 9) väljendab end sobivat ja rikkalikku sõnavara kasutades;
- 10) omandab lugemisharjumuse ja väärtustab lugemist.

Kooliastme õpitulemused

Suuline ja kirjalik suhtlus

Õpilane:

- 1) nimetab suulise ja kirjaliku kõne erijooni ning eristab kirjakeelt argikeelest;
- 2) esitab kuuldu ja loetu põhjal küsimusi, teeb järeldusi ning annab hinnanguid;
- 3) teeb kuuldu ja loetu kohta nii suulise kui ka kirjaliku kokkuvõtte;

- 4) arutleb eakohastel teemadel, lahendab keelealaseid probleemülesandeid ja osaleb diskussioonides;
- 5) põhjendab ning avaldab viisakalt ja asjakohaselt arvamust ja seisukohta sündmuse, nähtuse või teksti kohta nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 6) märkab tekstides ja suhtluses tehtavaid keelevalikuid;
- 7) kasutab asjakohaseid suulise ja kirjaliku suhtlemise tavaid ja võimalusi.

Teksti vastuvõtt

Õpilane:

- 1) iseloomustab peamisi tekstiliike, nende põhijooni ning kasutamise võimalusi;
- 2) loeb ja kuulab sihipäraselt, kriitiliselt ning arusaamisega nii oma huvivaldkondade kui ka õpi- ja elutabelisi tekste;
- 3) teab, et teksti väljenduslaad oleneb teksti kasutusvaldkonnast, liigist, eesmärgist, autorist ja suhtlusolukorrast;
- 4) teeb järeldusi kasutatud keelevahendite kohta ning märkab kujundlikkust mõjutusvahendina;
- 5) hindab kriitiliselt sõnumi suhtlusmooduseid, sh visuaalset, kuuldelist, žestilist ja tekstilist osa;
- 6) võtab kokku ja konspekteerib tekste, teeb teksti põhjal märkmeid, võrdleb tekste omavahel, osutab arusaamatule;
- 7) sõnastab teksti kohta küsimusi ja esitab vastuväiteid, avaldab arvamust, kommenteerib, tõlgendab ning seostab oma kogemuste ja mõtetega;
- 8) kasutab omandatud keele- ja tekstimõisteid teksti vastuvõtmisel, analüüsimisel ja tõlgendamisel ning seoste loomisel.

Tekstiloom

Õpilane:

- 1) leiab tekstiloomeks vajalikku teavet eri allikatest ja keskkondadest, valib kriitiliselt teabeallikaid ning osundab neid sobivas vormis;
- 2) kirjutab ja valmistub esinemiseks etappide kaupa;
- 3) ehitab teksti üles vastuvõtjat arvestades, järjestab ja seostab info loogiliselt ning valdab peamisi tekstisisidusvõtteid;
- 4) esineb suuliselt (tervitab, võtab sõna, koostab ning peab lühikese ettekande ja kõne);
- 5) kirjutab eesmärgipäraselt ja olukohaselt, vormistab korrektselt eri liike tekste (teabetekstid, sh kindla eesmärgiga ülevaated, kokkuvõtted ja lühiuurimused; meediatekstid, sh uudis, intervjuu; arvamustekstid, sh kirjand, kommentaar, aramuslugu; avaliku suhtluse tekstid, sh avaldus, seletuskiri);
- 6) seostab oma kirjutise ja esinemise sündmuse või toiminguga eesmärgiga, vahendab kuuldud ja loetud tekste sobiva pikkuse ja täpsusega, viidates allikale;

- 7) kirjutab suhtlussituatsiooni sobivaid tekste, arvestab teksti vastuvõtjat, järgib õigekirjanorme, kasutab mitmekesiseid grammatilisi tarindeid ja sõnavara;
- 8) kasutab kirjutamisel mitmeid keeleallikaid ja teeb saadud teabe põhjal teadlikke keelevelikuid.

Keeleteadlikkus

Õpilane:

- 1) väärtustab eesti keelt ühena Euroopa ja maailma keeltest, kirjeldab ja mõistab eesti keele eripära, kujunemist ja rolli teiste keelte taustal, suhestab keeli teadlikult;
- 2) suhtub mõistvalt eesti keelt teise keelena kõnelejatesse, on toetav vestluspartner;
- 3) järgib eesti õigekirja aluseid ja põhimõtteid, kasutab õigekirjakorrektorit;
- 4) kasutab eesti kirjakeelt avalikult esinedes ning õppides;
- 5) kirjeldab eesti keele häälikusüsteemi, eristab sõnaliike ja -vorme, lauseehituse peajooni;
- 6) tunneb peamisi lausetarindeid ja varieerib neid kirjutades korrektsel ja sobival viisil, sh kasutab liit- ja lihtlauseid, lauselühendiga lauseid, otsekõnet;
- 7) kasutab ja mõistab tekstis erineva stiiliväärtusega sõnu ja väljendeid, tunneb eesti keele sõnamoodustuse põhimõtteid;
- 8) kirjeldab õpitud metakeele piires tekstide ülesehituslikku ja grammatilist ning sõnavaralist eripära;
- 9) kasutab teadlikult mitmesuguseid keeleallikaid, tunneb sõnaartikli ülesehitust, märke ja märgendeid, leiab teavet õigekirja, vormimoodustuse ja tähenduse kohta.

Õppesisu

Suuline ja kirjalik suhtlus

Kirjaliku ja suulise keelekasutuse eripära. Suhtluseesmärkide kaudu sobivate keelendite valimine kõnelemisel ja kirjutamisel.

Suhtlusolukord, selle komponendid, suhtluspartnerid. Erinevates suhtlusolukordades osalemine. Suhtlusolukorra ja -partneri arvestamine. Suulise suhtlemise tavad eesti keeles: pöördumine, tervitamine, suhtlemise lõpetamine. Telefonivestlus.

Suhtlemine rühmas, sõna saamine, kõnejärje hoidmine. Arvamuse avaldamine ja põhjendamine.

Diskussioon. Kompromissi leidmine ning kaaslase täiendamine ja parandamine. Kaaslase tööle põhjendatud hinnangu andmine. Märkmete tegemine suulise arutelu ajal.

Väitlus, väitluse reeglid. Argumenteerimine, veenmine.

Veebisuhtluse eesmärgid, võimalused ja ohud. Veebisuhtluskanalid: jututoad, blogid, vlogid. Veebis kommenteerimine. Keeleviisakus ja -väärkus. Anonüümsuse mõju keelekasutusele.

Meilivahetus, meili kirjutamine ja keelevahendite valik.

Teksti vastuvõtt

Peamised tekstiliigid (tarbe-, teabe- ja meediažanrid), nende eesmärgid ning keelekasutus. Eri liiki tekstide lugemine ja võrdlemine.

Tarbetekstidest olulise info leidmine ning selle põhjal järelduste tegemine.

Teabetekstide (õpikutekst, populaarteaduslik tekst) eesmärk, tunnused ning ülesehitus.

Uurimuse eesmärk ning ülesehitus. Sõnalise teksti seostamine pildilise teabega (foto, joonis, skeem). Pilttekstide ja teabegraafika lugemine ning tõlgendamine.

Kuuldust ja loetust kokkuvõtte tegemine ning asjakohaste küsimuste esitamine. Konspekterimine märksõnade ja fraasidega.

Eri allikatest ja keskkondadest teabe otsimine ning teabeallikate ja info kriitiline hindamine. Liitotsingud. Teabe talletamine ning süstematiseerimine. Intellektuaalomand. Plagiaat.

Meediatekstide põhiliigid ja tunnused: uudislugu, arvamislugu, intervjuu, reportaaž, kuulutus. Uudise ülesehitus ja pealkiri. Arvamusloo ülesehitus ja pealkiri.

Meedia olemus ja eesmärgid tänapäeval. Põhilised meediakanalid. Meediaetika kesksed põhimõtted.

Sõnavabaduse põhimõte ning selle piirangud. Kvaliteetajakirjandus ja meelelahutuslik meedia.

Reklaamtekst, reklaamtekstide eesmärk ja tunnused. Avalik ja varjatud mõjutamine.

Peamised keelelised mõjutamisvõtted. Kriitiline lugemine.

Peamised keelelised mõjutamisvõtted. Kriitiline lugemine. Fakti ja arvamuse esitamise keelelised vahendid, faktiloome.

Tekstiloom

Tekstiloomeks vajaliku teabe leidmine eri allikatest ja keskkondadest.

Alustekstide (meedia- ja teabetekstid) põhjal kirjutamine: refereerimine, arutlemine. Teabeallikatele ja alustekstidele viitamise võimalused.

Ettekande ja kõne koostamine, näitlikustamine ja esitamine.

Uudise kirjutamine: materjali kogumine, infoallikad, vastutus avaldatud ees. Uudise pealkirjastamine.

Intervjuu tegemine: valmistumine, küsitlemine, kirjutamine, toimetamine ja vormistamine.

Kirjandi kirjutamine protsesskirjutamisena: mõtete kogumine, kava koostamine, mustandi kirjutamine. Kirjandi teema ja peamõte. Kirjandi ülesehitus. Teksti liigendamine.

Jutustava, kirjeldava ja arutleva kirjandi kirjutamine. Arutlusteema leidmine ja sõnastamine isikliku kogemuse või alustekstide põhjal. Teksti pealkirjastamine.

Tekstilõik ja selle ülesehitus: väide, põhjendus, järeldus. Lõikude järjestamise põhimõtted ja võimalused. Teksti sidusus. Jutustava, kirjeldava ja arutleva tekstiosa tervikuks sidumine.

Arvamuse kirjutamine: seisukoha kujundamine käsitletava probleemi kohta, selle põhjendamine.

Teabetekstide koostamine ja vormistamine: elulookirjeldus, seletuskiri, avaldus, taotlus.

Keeleteadmiste rakendamine töös tekstidega. Keelekujundite kasutamine tekstiloomes: konteksti sobivad ja sobimatud kujundid. Teksti keeleline toimetamine: sõnastus- ja lausestusvigade parandamine.

Kirjalike tööde vormistamise ja teksti arvutitöötluse põhimõtted.

Keeleteadlikkus

Keelesugulus, soome-ugri ja indoeuroopa keeled. Eesti keele eripära ning võrdlus teiste keeltega.

Eesti keele olulisemad sõna- ja käsiraamatud, keelealased veebiallikad, sh digisõnastikud. Eesti Keele Instituudi veebikeskkond.

Häälikuõpetus ja õigekiri. Häälikute liigitamine. Kaashäälikuühendi põhireegli rakendamine liitega sõnades, kaashäälikuühendi õigekirja erandid. Veaohtliku häälikuõigekirjaga sõnad. Silbitamine, pikk ja lühike silp. Poolitamine, sealhulgas võõrsõnad ja nimed.

Õigehääldus: rõhk ja välde. Välte ja õigekirja seosed. Omasõnad ja võõrsõnad. Veaohtlike võõrsõnade õigekiri.

Sõnavaraõpetus. Sõna ja tähendus. Sõnastuse rikastamine: sünonüümide tähendusvarjundid, homonüümid ja veaohtlikud paronüümid. Keelendite stiilivärving, seda mõjutavad tegurid. Fraseologismid, nende stiilivärving. Oskussõnavara. Eesti kirjakeele kujunemine. Keeleuuendus ja keele areng: võimalused ja ohud.

Sõnavara täiendamise võimalused: sõnade tuletamine ja liitmine ning tehissõnad. Sagedamini esinevad tuletusliited.

Vormiõpetus ja õigekiri. Sõnaliigid: tegusõnad, käandsõnad (nimi-, omadus-, arv- ja asesõnad) ning muutumatud sõnad (määr-, kaas-, side- ja hüüdsõnad). Sõnaliikide funktsioon lauses.

Tegusõna pöördelised vormid: pööre, arv, aeg, kõneviis, tegumood. Tegusõna vormide kasutamine lauses. Tegusõna käandelised vormid. Tegusõna astmevaheldus: veaohtlikud tegusõnad ja sõnavormid. Vormimoodustus tüüpsõna eeskujul. Liit-, ühend- ja väljendtegasõna. Tegusõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

Käandsõnad. Käänetevahelised seosed. Veaohtlikud käändevormid. Käandsõna astmevaheldus: veaohtlikud käandsõnad ja sõnavormid. Vormimoodustus tüüpsõna eeskujul. Omadussõna võrdlusastmed: veaohtlikud sõnad. Käandsõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

Numbrite kirjutamine: põhi- ja järgarvud, kuupäevad, aastad, kellaajad.

Muutumatud sõnad. Määr- ja kaassõnade eristamine. Muutumatute sõnade kokku- ja lahkukirjutamise reeglid.

Lauseõpetus ja õigekiri. Lause. Lause suhtluseesmärgid.

Lauseliikmed: öeldis, alus, sihitis, määrus, öeldistäide. Täiend. Korduvate eri- ja samaliigiliste lauseliikmete ning täiendite kirjavahemärgistamine, koondlause. Lisandi ja ütte kirjavahemärgistamine ning kasutamine lauses.

Liit- ja liitlause. Liitlause õigekiri. Rindlause. Rindaluse osalausete ühendamise võimalused, rindlause kirjavahemärgistamine. Põimlause. Pea- ja kõrvallause. Põimlause õigekiri. Segaliitlause. Lauselühend. Lauselühendi õigekiri. Lauselühendi asendamine kõrvallausega.

Liht- ja liitlause sõnajärg. Otsekõne, kaudkõne ning tsitaat. Otsekõnega lause muutmine kaudkõneks.

Muud õigekirjateemad. Algustäheõigekiri: nimi, nimetus ja pealkiri. Isikud ja olendid, Kohad ja ehitised. Asutused, ettevõtted ja organisatsioonid, riigid. Perioodikaväljaanded. Teosed, dokumendid ja sarjad. Ajaloosündmused. Üritused. Kaubad.

Tsitaatsõnade märkimine kirjas. Võõrnimede õigekiri ja vormimoodustus. Lühendamise põhimõtted ja õigekiri, lühendite käänamine.

Trüki- ja digisõnastike kasutamine õigekeelsuse kontrollimiseks ja tähenduste leidmiseks. Arvuti keelekorrektori kasutamine.

Metoodilised soovitused

Multimodaalse teksti analüüs

Õpitulemused

- märkab tekstides ja suhtluses tehtavaid keelevalikuid (suuline ja kirjalik suhtlus)
- õhjendab ning avaldab viisakalt ja asjakohaselt arvamust ja seisukohta sündmuse, nähtuse või teksti kohta nii suuliselt kui ka kirjalikult (suuline ja kirjalik suhtlus)
- hindab kriitiliselt sõnumi suhtlusmooduseid, sh visuaalset, kuuldelist, žestilist ja tekstilist osa (teksti vastuvõtt)
- loeb ja kuulab sihipäraselt, kriitiliselt ning arusaamisega nii oma huvivaldkondade kui ka õpi- ja elutabelisi tekste (teksti vastuvõtt)
- kirjeldab õpitud metakeele piires tekstide ülesehituslikku ja grammatilist ning sõnavaralist eripära (keeleteadlikkus)

Mõisted: multimodaalne tekst, suhtlusmoodus, vorm, funktsioon

Tänapäevased tekstid on **multimodaalsed**, need koosnevad mitmest **suhtlusmoodusest**: kirjalik, suuline, heliline, pildiline, ruumiline ja tajuline. Multimodaalsed tekstid on näiteks filmid, lavastused, reklaamid, koomiksid, pildid ning sotsiaalmeedia tekstid laiemalt. Puutume sedasorti tekstidega küll iga päev kokku, ent multimodaalse teksti mõistmiseks tuleb tunda. Seetõttu on tänapäev loomulik ja vajalik suhtlusmooduste vormi ja funktsiooni lugeda ning lisaks osata erinevad suhtlusmoodused kokku panna ja märgata, kuidas sõnum nende koosmõjul toimib. Seega ei piisa üksnes kirjaliku teksti lugemisest, filmi sündmustiku jälgimisest, vaid lugeda tuleb osata pilti, ruumi, objekte, heli ja verbaalset teksti. Pildite, sh liikuvate piltide lugemine ei tohi jääda passiivseks oskuseks, vaid visuaalset moodust tuleb õpetada jälgima mõttega. Tänapäevane keeleõpetus tähendab **mitmikkirjaoskuse kujundamist**, mida saab toetada multimodaalse teksti analüüsivõtetega (Kalantzis, Cope 2020).

Multimodaalsete tekstide valikul ja käsitlusel tuleks arvestada, et ühe seesuguse teksti käsitlemiseks võib kuluda rohkem aega kui kirjaliku teksti analüüsiks, sest lugeda tuleb mitut moodust. Õppematerjalideks võib valida filmitreilereid ja -katkendeid, reklaamvideoid ja -plakateid, lühifilme, telesaateid, meeme, nalja- ja juhendvideoid, maale, pilte jne. Hõlpsam on valida terviklik paariminutine videoklipp, filmikatkendi valik eeldab õpetajalt sobiva katkendi leidmist õpilasele eakohasest filmist. Film võib, aga ei pea olema õpilasele tähenduslik. Tähenduslikuks võib katkend muutuda ka protsessi käigus, kui õpilased on kõik multimodaalse teksti kihid avanud. Õpilaste huvi ja motivatsioon on sageli sügava õppimise tulemus. Tervikteose asemel võib analüüsida kas või paari kaadrit - analüüsiv materjal ei

peaks olema väga pikk, vastasel juhul võib analüüs jääda pinnapealseks. Esialgu võib valida näiteks staatilise pildi, edaspidi liikuva pildi, sest liikuva pildi puhul on mooduseid rohkem.

Õpetajal ei tasuks peljata kasutamast õpilastele tuttavaid või õpilaste endi valitud tekste, nagu meemid, Youtube'i lühivideod (*shorts*) vms. Pigem tasukski videosoovitusi õpilastelt küsida, näiteks luua analüüsitava materjali jaoks lingipank, kuhu õpilased soovitusi lisada saavad. Õpetaja saab nende hulgast oma valiku teha. Nii muutub õpitav tähenduslikumaks, õpilased pääsevad sügavamale neisse tekstidesse, millega nad igapäevaselt kokku puutuvad. Autonoomiavajadus saab just tähendusliku materjali kaudu tuge ja mõjutab positiivselt õpilaste motivatsiooni.

Eesti keele tundides on videoanalüüsi **metakeele** arendamise eesmärk mitmikkirjaoskuse kujunemine. Metakeel on vahend, mille abil sedasorti tekstid avada, st et analüüsil pole rõhk üksnes sisul, vaid sellel, mil moel ja mis vahenditega on sõnum loodud. Metakeel tähendab multimodaalse teksti analüüsimiseks vajalike mõisteid ja väljendeid, mille abil seesugusest sõnumist kõnelda, seda iseloomustada ja selle iseärasused nähatavaks teha.

Multimodaalsed tekstid võivad olla nii esteetilise kui ka pragmaatilise üldeesmärgiga. Esteetilised on näiteks visuaalsed luuletused, koomiksid, graafilised romaanid. Pragmaatilised üldeesmärgiga on erinevad tarbetekstid. Suhtlusmoodused avalduvad kahel tasandil: vorm ja funktsioon. Teada tuleb, et esteetilise eesmärgiga tekstides pole need kategooriad selgelt ja lihtsalt eristatavad. **Vormikategooria** vastab küsimusele, *milline sõnum on*, selle kategooria alusel on võimalik kirjeldada, milline on multimodaalse teksti pilt, heli, kirjalik tekst, suuline tekst, ruum või tajuline moodus. **Funktsioonikategooria** vastab küsimusele, *kuidas sõnum toimib*, see avab sõnumi teema, tegija, eesmärgi, konteksti ja ülesehituse. Funktsioonikategooriad on universaalsed: nende alusel võib eritleda mis tahes tekste, ka kirjalikke. Analüüsivõtteid ja küsimusi tuleks kasutada pidevalt tekste analüüsid, oluline on konteksti järk-järgult laiendada.

Analüüsi käiku kavandades võis lähtuda enne-ajal-pärast meetodist (vt Nootre 1999). Enne materjali vaatamist võiks õpilased häälestuda nii, et sõnastatakse eelteadmised ja -hoiakud. Õpilased võiks kirjeldada, mis **seosed** neil vaadatavaga tekivad, **ennustada**, millest võiks sõnum rääkida. Vaatamise aegseid tegevusi tuleks kavandada mitu. Esimesel vaatamisel võiks jälgida üldmuljet või keskenduda kindlale detailile, pärast vaatamist võib pidada klassiarutelu ja jutustada, mida nähti. Üldine vaatamine on sarnane üldlugemise strateegiaga, mille eesmärk on saada materjalist üldpilt. Oluline on, et õpilane ei läheneks materjalile otsekohe valik- või süvalugemise strateegiaga, vastasel juhul ei pruugita vaadatavat üldiselt mõista. Üldmulje saamiseks võiks materjali vajadusel ka teist korda vaadata, näiteks kui klassis tekib vaidlus või ei pandud kõike hoolega tähele. Üldise teksti vastuvõtu ärel peaks kõigil õpilastel olema sisust üldine pilt. Järgmine tasand on analüüsimine, mida võiks toetada vormi- ja/või funktsioonikategooriatest koosnev jälgimisleht koos küsimustega. Õpilased peaks vaatamise ajal märkmeid tegema ja hoolega jälgima just enda kategooriat. Siin võiks õpilastel olla ka võimalus videot edasi-tagasi kerida. Siinses käsitluses on võimalik analüüsida seitset vormikategooriat ja viit funktsioonikategooriat, vt küsimuste panka all. See aga pole ainuke lähenemisviis. Analüüsiaskpakte ja küsimuste panka tuleks iga multimodaalse teksti jaoks kohandada.

Et õpilased jõuaks sügavama mõistmiseni, võiks esialgu jälgida 1-3 kategooriat. Kui õpilased on vilunud multimodaalsete tekstide analüüsijad, võib kategooriaid lisada, lõpuks võib kätte anda terve tabeli. Oluline on toestatult ja järk-järgult sügavamale liikuda ning laiendada konteksti samm haaval. Kategooriad võib klassi peale ära jagada, nii et lõpuks pannakse need kokku. Enne tööleasumist tasuks ühe aspekti analüüs **frontaalselt näitlikustada**. Õpetaja

võiks kuvada ühe pildi või kaadri ja selgitada, kuidas tema läheneks, kui peaks jälgima nt ruumi või objekti. Õpetaja võiks kirjeldada, mida ta näeb, mida mõtleb ja kuidas ta selle kohta jälgimislehele märkmeid teeks. Näitlikustamine pakub toetust ja võimaldab õpilastel eeskuju põhjal aru saada, mida temalt oodatakse.

Analüüsi järel võiks vastused arutada läbi paarides või rühmades ning klassile tutvustada, õppimise lõpuks võiks õpilased sõnastada üldistuse. Analüüsida võib ka võrdlevalt, näiteks jälgida ühe filmi kaht trailerit nt “Tõde ja õigus”) või võrrelda trailerit ja filmiklippi. Mõnikord luuakse kampaania korras mitu reklaami, neidki annab kõrvutada. Sel juhul saab klass lõpuks üldistada, millised rõhuasetused ühe või teise klipi puhul ilmsiks tulid.

Õppevormi valikul võiks analüüsikategooriaid eritleda **paaris- või rühmatööna**, sest dialoog toetab analüüsiprotsessi. Järgmisena võiks kasutada üksi-paaris-ühiselt võtet, kus esmalt analüüsib igaüks ise, seejärel jagab analüüsitud paarilisega, mille vastus koondatakse ja kantakse ette rühmas või üle klassi. Kui multimodaalsete tekstide analüüs on juba tuttav, võiks töötada individuaalselt. Igal juhul on kasuks analüüsikategooriate läbiarutamine, nii saavad õpilased oma jälgimislehti täiendada. Tähtis on rõhutada, et tegemist on ühelt poolt nii analüüsiga ehk terviku osadeks lahutamise, samas ka tõlgendusega, mis esteetilise teksti puhul tähendab, et ühest vastust ei pruugigi olla. See aga ei tähenda, et kõik vastused on õiged, oluline on oma seisukohtade toeks analüüsitavast materjalist näiteid tuua. Kui kategooriad on klassi peale ära jagatud, saab teksti analüüs tervikuks kõigi panusel ja osalusel, mis aitab suurendada kaasatust. Kui rühmi või paare on kategooriatest rohkem, võib anda ühe kategooria mitmele rühmale, et vaatenurki lisada ja arvamusi võrrelda. Õpetajal on tähtis olla toetav, kasutada aktiivset kuulamist, kaasata kõiki õpilasi vestlusse ja julgustada oma arvamust avaldama. Samuti tuleks jälgida, et õpilased vastaks pikalt ja põhjalikult.

Vormikategooria küsimustepank

TEKST	• Millised on kasutatud tekstid/laused? Kirjutage laused üles. • Miks on valitud just need laused? • Kuidas pealkiri seostub sõnumi sisuga/argieluga? • Mida pealkiri tähendab?
PILT	• Iseloomustage pildikeelt: mida ja kui pikalt näidatakse, kuidas kaadrid vahelduvad, millise nurga alt on filmitud?
RUUM	• Missugune on nähtav ruum? • Mida võib nähtud ruumi põhjal öelda tegevusaja kohta? • Kuidas keel on seotud ruumi ja laiemalt keskkonnaga?
OBJEKT	• Missugused objektid esile tulevad? Kirjutage märksõnad üles. • Mida need objektid võiksid tähendada või sümboliseerida?
TAJU	• Missugused on tegelase žestid, kehakeel, miimika? Kirjeldage tema kehakeelt.

HELI	• Milline on filmi helikujundus? Kuidas muusika annab edasi meeleolu? Millised helid/hääled kostavad?
KÕNE	• Millised on lühifilmis kasutatud dialoogid? Kes kõnelevad ja millest? Kuidas kõneldakse? • Kuidas erineb tegelaste hääldus, kõnemaneeer?

Funktsioonikategooria küsimustepank

TEEMA	• Mis on filmi/pildi/katkendi teema? • Mis võiks pealkirja järgi olla filmi/pildi/katkendi teema?
TEGIJA	• Kes on tegelased? Mida tegelased teevad? • Kuidas mõjub tegevus vaatajale? • Kas eristub peategelane? Põhjenda. • Kirjelda peategelast (välimus, iseloom, rahvus).
ÜLESEHITUS	• Millistest osadest film/pilt/katkend koosneb? • Kuidas on film/pilt/katkend üles ehitatud? Millega algab, millega lõpeb?
KONTEKST	• Millised teemad nähtuga seostuvad? • Kellele on film/pilt/katkend suunatud? Nimeta võimalikud sihtgrupid ja põhjenda, miks nii arvad. • Leia seoseid oma isikliku eluga. Too näiteid. • Kuidas seostub nähtu meie ühiskonna/kultuuri/elu-oluga?
EESMÄRK	• Mida öelda tahetakse? Miks on vaja teha filme sel teemal? • Mida me võiksime õppida sellest filmist?

Lõiming

Ainelõiminguks annab võimalusi filmivalik, näiteks võib temaatiliselt haakida ajalugu, loodusaineid, muusikat või kunsti, miks mitte luua seoseid tehnoloogia- või ka liikumisõpetusega. Valida võib nii esteetilise funktsiooniga materjali, kuid miks mitte ka pragmaatilise eesmärgiga multimodaalse teksti, näiteks mõne saate, intervjuu, juhendvideo, meediateksti. Ainelõimingu puhul on aines fookuses sisu, eesti keele tundides aga kujundatakse metakeelt analüüsides sõnumi esitusviisi ja tunnetatakse just sügavamalt just sõnumiloomet. Ainele omaseid tekste analüüsides saab õppida ainele omaseid suhtlusviise, nt toetab mõne kokandusvlogija videote analüüs videoretsepti mõistmist. Eelkõige võiks olla fookuses ainele eriomased multimodaalsed tekstid. Selle jaoks võiks aineõpetajaga nõu pidada ja uurida, milliseid multimodaalseid tekste tundides sageli kasutatakse.

Kui õpilased oskavad analüüsikategooriate abil teksti n-ö koost lahti võtta, oskavad nad multimodaalset teksti ka paremini luua. Multimodaalse teksti analüüs võib olla eeltöök multimodaalse teksti loomisele. Kui tavapärast jätakse õpilased videoloomel üksi, sest

õpetajal endal napib vajalikku teadmust, võiks loomeprotsessi suunata analüüsikategooriate abil. Tugineda saab protsessikeskse kirjutamise etappidele, teha koostööd kunsti- või arvutiõpetajaga, kes aitab leida kunstilised või digitaalsed vahendid. Eesti keele tundides saaks aga koostada videole kavand, mõelda läbi iga suhtlusmoodus ja funktsioon, seejärel koostada loojoonis (*storyboard*), analüüsida suhtlusmooduste koostoimet ja mõelda läbi, kas vorm on funktsiooni teenistuses. Seejärel alles asuda videot filmima ja monteerima juba teistes tundides.

Üldpädevustest pakub lõiminguvõimalusi õpipädevus ja digipädevus. **Õpipädevust** arendab ainele omaste tekstide mitmekihiline ja sügav analüüs. Multimodaalsete tekstide analüüs eeldab digipädevust nii õpetajalt kui ka õpetajalt. Videote kasutamine nõuab ka tehnilisi oskusi, nt filmi katkendi lõikamine või sobivasse keskkonda linkimine, küsimuste ja ülesannete lisamine (Mastery vms).

Kontroll ja hindamine

Esilagu võiks analüüsimist harjutada, hinnata võiks kujundavalt ja anda sõnalist tagasisidet, mis oleks orienteeritud põhjalikkusele. Õpilasel tuleks tagasiside põhjal aru saada, kui sügavat analüüsi talt eeldatakse. Hindama võiks suunata iseennast: õpilased võiks reflekteerida, kui hästi nad jälgitavaid kategooriaid märkasid, ja kuivõrd arenes nende analüüsioskus. Hinnata saab ka rühmas töötamise oskust.

Kui paaris- või rühmatööna on sellist analüüsi juba küllalt harjutatud, võib analüüsitud materjali põhjal koostada ka kirjaliku analüüsi, mida kindlate kriteeriumite alusel hinnata. Sellise ülesande eesmärk võiks olla vastuste formuleerimine seotud teksti kujule, mis toetab tekstiloomes oskust. Eelnev sügav analüüs annab kirjutamisprotsessiks piisavalt sisendit ja tagab, et õpilase tekst ei ole pinnapealne. Hindamiskriteeriumid võiks lähtuda analüüsi käigus seatud rõhuasetustest.

Mõned võimalikud filmid või katkendid

- Narratiivsed reklaamfilmid, nt Postimehe reklaam <https://www.youtube.com/watch?v=gdJSkvTHEPg>
- Sotsiaalreklaamid, nt „Descent“, režissöör Helen Takkin) <https://www.youtube.com/watch?v=f4WFId2j84c>
- Filmitreilerid, nt „Kevade“ või „Kevade“ *action trailer*
- Lühifilmid, nt „Vigade parandus“, režissöör Kristin Kalamees või „Elu on lill“, režissöör Aleksandr Heifets
- Muusikavideod, nt Ewert & Two Dragons “Good man down” (<https://www.youtube.com/watch?v=O3wmNsvnYB0>), Liis Lemsalu “Sel ööl on tunne” (<https://www.youtube.com/watch?v=x0gX5Y9Pa-8>)

Allikad

Umb, Hille 2022. Mitmikkirjaoskuse arendamine põhikooli kolmandas kooliastmes transpositsioonigrammatika mudeli toel. Tallinna ülikool. Magistritöö.

Kalantzis, Mary, Cope, Bill 2020. Transpositional Grammar. - New Learning Online. <https://newlearningonline.com/transpositional-grammar>

Diana Joasone, Ene Peterson 2011. Video ja televisioon lõimitud keele- ja aineõppe toetajana.

Nootre, Sirje 1999. Oskuslikuks lugejaks – aga kuidas? Haridus, 2, 46–50.

Meediatekstide käsitlemine ja kriitiline teksti vastuvõtt

Õpitulemused. Õpilane

- esitab kuuldu ja loetu kohta küsimusi, teeb kuuldu ja loetu põhjal järeldusi ning annab hinnanguid (suuline ja kirjalik suhtlus)
- märkab tekstides ja suhtluses tehtavaid keelevalikuid (suuline ja kirjalik suhtlus)
- järgib eesti õigekirja aluseid ja põhireegleid (keeleteadlikkus)
- põhjendab ja avaldab viisakalt ning asjakohaselt oma arvamust ja seisukohta sündmuse, nähtuse või teksti kohta nii suuliselt kui ka kirjalikult (suuline ja kirjalik suhtlus)
- loeb ja kuulab sihipäraselt, kriitiliselt ning arusaamisega nii oma huvivaldkondade kui ka õpi- ja elutarbelisi tekste (teksti vastuvõtt)
- kasutab omandatud keele- ja tekstimõisteid teksti vastuvõtmisel, analüüsimisel ja tõlgendamisel ning seoste loomisel (teksti vastuvõtt)
- kasutab tekstide koostamisel tavakohast vormistust ja ülesehitust (tekstiloom)

Mõisted

fakti ja arvamuse eristamine, meedia olemus ja eesmärgid tänapäeval, meediaeetika kesksed põhimõtted, uudis, reportaaž, meediatekstide põhiliigid ja tunnused: uudislugu, arvamislugu, mõjutamisvõtted, kriitiline lugemine

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused

Meediatekstide plokki sissejuhatuseks võiks tutvustada kõiki võimalikke meediateksti vorme ning ka **eetika põhimõtteid** (vt ajakirjanduseetika koodeksit). Õpetaja võiks eetikakoodeksit ülevahtlikult tutvustada ja märkida, et kõik ajakirjanikud peavad nendest põhimõtetest lähtuma.

Teiseks võiks lähemalt uurida, milline on tänapäevane ajakirjanduslik tekst ja mis on selle eesmärgid? Millistes **kanalites** ajakirjandust avaldatakse (raadio, televisioon, sotsiaalmeediaplatformid). Millised on **ajakirjanduses kasutusel olevad meediumid** (tekst, video, pilt)? Milliste **žanrite** kaudu ajakirjanduslikku teavet vahendatakse? Kuidas sõltub see kanalist, meediumist? Millistel **platvormidel** käib usaldusväärne infovahetus? Mis on **allikakriitilisus** ja kuidas eristada libateavet usaldusväärsest teabest? Tänapäeva õpilased puutuvad kõige enam kokku sotsiaalmeediaga, seetõttu oleks vajalik analüüsida meediateemat mitme nurga alt. 1) Koolil on ühe suurem roll, et tutvustada Eesti meediamaaistikku üldisemalt; 2) õpetada teabe usaldusväärsust hindama; 3) kujundada välja ajakirjandustekstide spetsiifikast lähtuvad meediateksti vastuvõtu oskused, nt tunda peamisi ajakirjandusžanre, uudist, reportaaži jne, ning osata neid ka ise luua.

Eesti meediamaaistik ning meediaeetika

Kriitilist meelt saab kujundada siis, kui loetakse mitmesuguseid meediatekste. Tänapäeval on aga võimalik n-ö meediamullis elada ehk ümbritseda end ainult endale sobivate kanalite, teabeallikate ja meediumitega. Keelemaastike uurimise eeskujul võiks õpilased **uurida Eesti meediamaaistikku**. Selle toeks võiks nädala jooksul pidada meediapäevikut ehk lasta õpilasel kõik kokkupuuted meediaga üles märkida (kas või vanemate autos olev raadio, kodus sisselülitatud teler) ja mida selles kokkupuutes kuuldi, nähti või teada saadi. Teavet võiks struktureerida kindlal viisil, näiteks eespool pakutud pidepunktide alusel: kanal, meedium,

žanr, eesmärk, platvorm vms. Nädala möödudes võiks klassis üksteisega oma kokkupuuteid jagada.

Teise võimalusena võib paluda õpilastel osta või laenutada üheks päevaks ajaleht või ajakiri ning teha sellest **lühikokkuvõte** esitluse või plakati vormis. Ajalehetutvustusi võib teha ka “Terevisiooni” saate eeskujul vestluse vormis, kus õpilased kehastuvad saatekülalisteks, kes lappavad kaasavõetud ajalehti ja jutustavad, mida põnevat neile silma jäi. See ülesanne aitaks toetada ka kokkuvõtmise ja ümberjutustamise oskust.

Meediateemat õppides võiks süveneda teadmine, et meedial on maailmas oluline mõju ja roll, millega peab kaasnema ka vastutus, just selle tõttu on oluline keskenduda ka täiesti eraldi **meediaetikale** ning tekitada klassiruumis diskussioone ajakirjandusliku vastutuse küsimuste üle. Selleks saab õpetaja ise ettevalmistada näiteid või paluda õpilastel neid otsida. Kui parasjagu on aktuaalne mõni meediaskandaal, võiks selle teema tundi lülitada. Diskussiooni läbiviimiseks tuleks esmalt püstitada **eetiline dilemma**, mis võiks olla jah/ei küsimus. Arutelu struktureerimiseks võiks kasutada **diskussioonivõrku** (Buehl 2002). Diskussiooni läbiviimisel tuleks jälgida, et õpilastel oleks piisavalt aega oma seisukohti kujundada, siin võib arutada rühmades või paarides. Klassiarutelu toeks võiks diskussioonivõrgu joonistada tahvlile, kus ühel pool on *ei* ja teisel pool *jah*. Õpilased võiks sama teha enda vihikutesse või tekstidokumenti v muusse keskkonda. Kummagi seisukoha toeks tuleks rühmadel esitada argumente, kuulata vastaspoolt ja arutada dilemma kordamööda läbi. Kui kõik argumendid on kuulatud, tuleks teha kokkuvõte ja sõnastada järeldus.

Valik eetilisi dilemmasid

- Kas ajakirjanik võib teabe hankimiseks kasutada ebaausaid võtteid?
- Kas ajakirjanik võib tõe huvides levitada eksitavat infot?
- Kas ajakirjanik võib esineda isiklike seisukohtadega sotsiaalmeedias?

Kriitiline tekstianalüüs, teabe usaldusväärsuse hindamine

Meediaga külgnev teema on kriitiline mõtlemine, millel on mitmesuguseid tahke. Eesti keele tundides võiks vaadelda allikaid tekstiväliste ja tekstisise aspektide kaudu (vt allpool). Tekstivälised analüüsi aspektid suunavad õpilast mõtlema, mis eesmärki suhtlus teenib, kes võivad olla suhtlejad ja kuidas püütakse sihtgruppi kõnetada.

Kommunikatsiooniruumis, kus igaüks võib luua veebilehe, teha sotsiaalmeedia konto ja leida endale suurel arvul jälgijaid, tuleks kriitiliselt osata analüüsida igasugust teavet. Selle oskuse kujundamiseks tuleks kasutada analüüsikriteeriumeid, mille alusel teavet hinnata. Neid võib ise välja töötada või otsida metoodiliselt lehekülgedelt, järgnevalt toome ühe näite.

Valik allika hindamise küsimusi

- **Omanik.** Kas on võimalik tuvastada, kes on lehekülje omanik? Millist infot leidub veebilehel selle omaniku kohta?
- **Autorlus.** Kas on võimalik tuvastada, kes on leheküljel asuvate postituste autor? Mida saab lehelt tema kohta teada? Kuidas ta ennast kuvab ja mida enda kohta avaldab?
- **Kehtivus.** Kas veebilehel olev teave on vananenud või uuendatakse? Millal on tehtud viimane postitus?
- **Sisu kvaliteet.** Kas lehekülje sisu (postitused, reklaam, materjal) toetub usaldusväärsetele allikatele? Milline on keele ja grammatika kasutuse tase? Kas lingid juhatavad kvaliteetsetele

ja usaldusväärsetele lehekülgedele? Kas teabega püütakse vastuvõtjat mingil moel mõjutada?

- **Sihtgrupp.** Kas tekst on lihtsustatud, hinnanguline või akadeemiline? Kas leheküljel on äriiline eesmärk? Kas leheküljel leidub reklaami? Kas lehekülg on tasuline?

(Rumsey 2008: 110–111 põhjal)

Eesti keele tundides tuleks kriitilist mõtlemist kujundada eelkõige keelelise fookuse kaudu. Meediaeetikat õpetatakse ka ühiskonnaõpetuses, kuid eesti keele õppes peaks keskmis olema see, kuidas saab keelevahendeid analüüsides hinnata teabe tõepärasust. Õpilane võib õppida fakti ja arvamust eristama keeleanalüüsi kaudu. Faktid on esitatud tavaliselt väidete kujul, toodud on andmed, mida saab kontrollida: *EMHI andmetel tuleb lähipäevil kõva pakane*. Siit saab välja lugeda, et ilmaennustajate mudelid on näidanud pakase saabumist. Olemas on kindel allikas, kust teave pärineb, tahtmisel saab seda teavet kontrollida.

Pealkirjas *Ahelkokkupõrge halvas liidluse* on määravaks lihtmineviku vorm, mis viitab, et sündmus on juba toimunud ja see on fakt. Pealkiri *Valitsus kavatseb kärpida lastetoetusi* on keerukam, sest siin pole võimalik tuvastada, kas tegu on faktiga sest sõna *kavatseb* viitab tulevikule, pole teada, kas kava õnnestub. Fakt on see, et sellisest teemast on räägitud, kuid otsust pole. Pealkiri *PISA tulemused vihjavad poiste diskrimineerimisele* on aga arvamus, sest PISA-tulemused ise ei saa vihjata, uuringu tulemused on elutu nähtus, *diskrimineerimine* on pigem tahtlik käitumine (vt Sõnaveebist tähendust), mille kohta peaks täpsemalt uurima. Tegemist on üsna karmi sõnakasutusega, siin on pigem tegu arvamusel, täpseid seoseid diskrimineerimise ja tulemuste vahel ei ole teada. Õpilasi tuleks seega selliste pealkirjade ja juhtlõikude lausestusest otsima keeles peituvaid põhjendusi, miks on tegu kas fakti või arvamusel.

Üheks viisiks keele analüüsi kaudu hinnata uudisteksti väärtust on jälgida **koherentsust ehk sisulist sidusust**. Siin tuleks jälgida, kas teksti põhjal tekib terviklik arusaam. Jälgida saab, kuidas uus info seotakse eelnevaga, seda annavad edasi tekstisiseseid viitesuhteid: milliseid asendusi, asesõnu ja sünonüüme kasutatakse, kuidas viidatakse tagasi varem mainitule ehk millised sisulised ahelad tekivad teksti eri osades.

Valik sisutasandi küsimusi

- Kas sündmused, kohad ja osalised on edasi antud selgelt? Nimeta need.
- Kas sündmused järgnevad üksteisele loogiliselt? Õpilased võiks luua ajatelje.
- Kes on osalised, kellest juttu tehakse? Kuidas on nad sündmusega seotud ja mis on nende roll sündmusega seoses?
- Kas kajastatud on kõiki sündmuse osapooli?
- Kellest on juttu? Kes on sündmuste osalised?
- Joonige alla kõik tegusõnad ja tegijad: kes mida teeb? Kellele mida tehakse?
- Millised tegelaskujud välja joonistuvad? Keda kujutatakse ohvrina, keda kangelasena? Too tekstist näiteid.
- Kelle vaatepunktist on lugu kirjutatud? Kes saavad sõna?

Sageli on just kõmumeedias esitatud info ühekülgne, pealiskaudne, hägune ja lünklik, teavet antakse väga vähe, sageli viidatakse välisele allikale, nii luuakse uudis kellegi sotsiaalmeediapostitusest, kusagil öeldud lausest või mõnel üritusel kantud rõivastest. Siin aitaks analüüs, mis juhib õpilasi vaatlema teksti sisulist terviklikkust.

Teiseks tasandiks võiks olla teksti ülesehituse analüüs, mille alla kuulub nii pildimaterjali kui ka lausetarindite ja sõnakasutuse eritelu. Kvaliteetse meediateksti juures tuleb mängu ka keeleline mõjutamine, sellel on oluline peatuda pikemalt. Pildimaterjali uurides võib küsida, kes on pildil, millises rollis teda kujutatakse, mis nurga alt on pildistatud, mis on kaadris, mis kaadrist väljas; milliseid detaile on pildil näha jne. Kui kujutatud on sündmust, võiks selle keelendada, st väljendada lausena: kes on osalised pildil, mis protsesse kujutatakse, ja millised on asjaolud. See paneb õpilased nähtu sügavamalt läbi tunnetama, mitte ei libiseta piltidest üle kui illustratsioonidest, pigem on tegu samasuguste sisuliste ühikutega, nagu seda on tekst.

Lause- ja sõnatasandi analüüsil võiks jälgida

peamiselt **verbikasutust, lisandeid ja täiendeid, hinnangu väljendamist ning kujundlikku keelekasutust**. Keelendid mõjutavad lugeja arusaamu ja hoiakuid, sestap on oluline see nähtavaks teha. Sissejuhatavalt võiks küsida, kuidas tekst üldiselt mõjub, millise meeoleolu loob ja paluda õpilasel oma arvamust teksti toel põhjendada. Seejärel võiks asuda teksti üksipulgi uurima.

Valik keeletasandi küsimusi

- Kuidas mainitakse osalisi? Kuidas osalisi nimetatakse? Milliseid lisandeid, täiendsõnu kasutatakse? (nt *65-aastane naine, alkoholihoobes sõidukijuht, pensionär*)
- Kuidas väljendatakse tegijat? Kas tegija on lauses aktiivne osaleja või varjutakse tegijat umbisikulise väljenduse taha? (*Kavas on **alandada** lastetoetust; **Alandatakse** lastetoetust*)
- Kuidas räägitakse elututest objektidest või nähtustest? Milliseid verbe nendega seoses kasutatakse? (nt *palgad **tõusid**; torm **uputas** paate*) siin võib rääkida aluse ja öeldise vahelisest grammatilisest seosest, jälgida verbi ajavormi, pööret.
- Milliseid kujundlikke sõnu või väljendeid esineb? (***reinuvaader** laastas prügikaste, lauljanna **kelkis** uue abikaasaga*) Siin võib jälgida, millise mulje kujundlik väljend tekitab: kas see on pehmendav, tugevdav, harvaesinev, halvustav, lapselik vms.
- Millised sõnad väljendavad hinnangut? Siin võib jälgida nii modaalive (tuleb, peab, saab, võib), kõneviise, rõhumäärsõnu (*küll, hoopis, õnneks*) ja määrsõnu (*vilksamisi, juhtumisi*).

Otsida võiks neid keelelisi kategooriaid, mida parasjagu on õpitud. Kui õpitakse näiteks lauselühendit, tegusõna käändelisi vorme, võiks vaadata, kuidas neid ajakirjandustekstides kasutatakse, samamoodi saab uurida ajakirjandustekstide sõnaliigi tasakaalu jms. Seejuures ei tohiks ülesandeks olla vaid nende konstruktsioonide leidmine, vaid ka analüüs, mida see keelend tekstis teeb? Käändelised vormid näiteks liigutavad verbi põhiinfo nimisõnadesse ja sageli kasutatakse verbina sisutühja sõna. Ajakirjanduskeeles on verbidel tähtis roll, sest nendega antakse edasi sündmusi ning kaalu kõnelejatele (*ministri sõnul on* vs *minister kinnitas*). Ajakirjandustekstide näiteid võib leida keeleliste kategooriate kaudu otsida keelekorpuselt Korp (keeleressursid.korp.ee).

Peamised ajakirjandusžanrid, nende vastuvõtt ja loomine

Oluline on, et õpilane mõistaks, millised on ajakirjanduslikud tekstid, mis on nende eripära ja kasutusvõimalused ning tal tekiks pärast õppeühiku läbimist sellest süsteemne arusaam. Ajakirjanduslikud žanrid on dünaamilised, nende ülesehitustavad muutuvad, kui tekivad uued võimalused, nagu näiteks sotsiaalse meedia. Klassikalised žanrid on üldistused, kuid konkreetsel juhul võivad tekstid olla teistsugused. Seega tuleks ühelt poolt teada meediatekstide üldisi žanritunnuseid, kuid teisalt analüüsida igat konkreetset tekstinäidet kui selle derivatsiooni, esinemisjuhtu, mis võib avalduda üldistusest erinevalt. Siin on oluline uurida, kuidas tekst mõjub, kuidas on sõnumit loodud ja vastuvõtjani viia tahetud ning miks just nii. Tekst on

keeleline valik, meediatekst ajakirjaniku keelevalik, küsimus on, millised on ajakirjaniku valitud sõnumiloo vahendid.

Uudis on oluline ajakirjanduslik tekst, mille eesmärk on vahendada sündmusi. Uudis annab teada, mis meie ühiskonna toimub, mis asjaoludel. Hea oleks, kui kujuneks harjumus uudistega kursis olla. Põhikooli õpilane peaks oskama uudiseid lugeda, analüüsida ja ka ise luua. Selleks on vajalik erinevate uudiste ülesehituse analüüsimine (pealkiri, juhtlõik, sündmuse kirjeldus, asjaosaliste kommentaar ja detailid) ja uudise tunnuste märkamine (uudise peamised küsimused, asjaosalistele sõna andmine). Nagu öeldud, on uudis üldistus, kuid valdkonniti või väljaandeti võivad uudised erineda: spordiuudis, majandusuudis, välisuudis, kõmu-uudis. Siin võib uurida mitut samasugust uudist või vastupidi võrrelda erinevaid uudiseid, sest võrdluses ilmnevad eripärad selgemini. Järgmisena võiks jälgida keelelisi iseärasusi: kas väljendus on neutraalne, kujundlik, erialane vms. analüüs võiks olla suuline, kuid kirjalik analüüs toetab sügavamale liikumist, seega võiksid õpilased uudiste uurimise järel koostada üldise ülevaate või kirjelduse.

Kui õpilased on analüüsiva töö teinud, oleks järgnev etapp uudise koostamine iseseisvalt. Uudise koostamise töö võib anda rühmale (siis on oluline jaotada rollid rühmas, kirjutaja, toimetaja, foto/visuaali tegija/toimetaja) või võib selle määrata ka igale õpilasele. Uudise teemaks võib valida mõne koolielu puudutava sündmuse, mille kohta on õpilasel teavet ja võimalus andmeid koguda. Võib ka koostada veenva libauudise, mille juures saab hiljem uudise kriteeriumeid hinnata, ent siis tuleb see eelnevalt kokku leppida ja selgitada, mis on libauudise ja pärisuudise väga oluline vahe ning millist mõju see võib avaldada, kui pole teada, et on tegemist libauudisega.

Reportaazi eesmärk on vahetult anda toimunud või toimuvast sündmustest ülevaade. Uudisega võrreldes on eripära see, et ajakirjanik püüab edasi anda ka vahetut emotsiooni sündmuspaigast ja viib vastuvõtja justkui sündmuste keskele. Reportaazi žanri mõistmise jaoks oleks tarvilik õpilastega analüüsida mitmeid erinevaid reportaaze (tele-, raadio-, live-blogi jne) ning need rühmaga osadeks lahti võtta ja analüüsida kirjutatut. Õpilane võiks ka üksi või paaristööna ise reportaazi koostada, õpetaja saab ette anda näiteks mõne Jüri Muttika (vt õppematerjalide viited) videoreportaazi, millest õpilane võiks koostada omakorda kirjaliku reportaazi. Muidugi võib reportaazi siduda ka mõne muuseumi või näituse külastusega või seda kuidagi muud moodi lahendada, oluline on, et eelnevalt on analüüs tehtud ja teadmised reportaazi olemusest olemas.

Intervjuu on dialoogi vormis ajakirjandusžanr, kus ajakirjanik on küsitleja rollis ja inimene vastaja rollis. Intervjuule või vastata üks või mitu inimest, seda võidakse esitada n-ö protokollina, kus küsimus ja vastus vahelduvad, või ka läbikirjutatud tekstina. Intervjuus on kesksel kohal küsimused. Küsimustega saab ajakirjanik avada inimese mõttemaailma, olemuse, kuid samas võivad küsimused asetada intervjuueeritava mingisse rolli, mida ta ise ei soovi. Õpilastega võib erinevaid intervjuusid analüüsida ja arutada, mis on intervjuu eesmärk ning kuidas see küsimustes kajastub. Analüüsida võib nii ajalehtede vestlussaadete intervjuusid kui ka reporterite välkintervjuusid otse sündmuspaigalt.

Valik küsimusi

- Kas ajakirjanik on vahendaja, hindaja või teadja rollis?
- Kas intervjuueeritav saab ise kaasa rääkida, kes ja milline ta on?
- Kui palju teksti kuulub küsijale, palju vastajale?
- Kas küsijal on eesmärk saada ülevaade vastaja elust?
- Milliseid rolle küsija vastajale pakub?
- Kui palju on avatud küsimusi, kus vastaja saab oma sõnadega olukorda kirjeldada?

- Kas esineb peitväited? (*Te olete siis omamoodi maailmaparandaja?*)

(Aava 2012: 106)

Seejärel võib õpilastel ise paluda küsimusi välja mõelda või ka reaalselt kedagi intervjuuerida. Eelnevalt võib õpilastel last üksteise küsimused läbi vaadata ja neile hinnang anda.

Õpilased võiks ka ise ajakirjandustekste koostada, nt luua oma ajalehe paberil või mõnel veebiplatvormil. Teine võimalus on lasta õpilasel kajastada uudist, arvamislugu või reportaaži mõnes teises žanris, meediumis, näiteks kujundada uudis koomiksi või meemina, siin võib ära kasutada õpilastele tuttavaid meediume ja suhtlusviise.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Ainelõimingut saab teha **ühiskonnaõpetuse** ja **inimeseõpetusega**, kus saab arutleda ja arendada vestlust vastutuse ja eetika osas, mängida läbi erinevaid rolle ja situatsioone, mis võib erinevate meedias tekkinud konfliktide/kokkupõrgete tõttu tekkida, arutleda, kuidas end teised võiksid selles olukorras tunda, kas peaks alati kõike, mida loed tõsiselt võtma jne. Kokkupuutekohti on mitmeid, nt saab ka reportaaži edukalt kasutada **ajalootunnis**, kus mõne äsja õpitud ajaloo perioodi või sündmuse kohta saab õpilastel paluda kirjutada kujuteldav uudis, reportaaž või intervjuuerida ajaloolist isikut. Kirjanduses saab lugeda kirjanikega tehtud intervjuusid, uurida, mida on küsitud ja kuidas vastatud. See võib sobida häälestavaks tegevuseks, et juhatada sisse selle autori tekstide analüüs. Ajakirjanduslikke tekste ja olukordi analüüsides arenevad õpilases **kultuuri- ja väärtuspädevus**, samuti **sotsiaalne- ja kodanikupädevus**.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Ajakirjanduseetika koodeks <https://meedialiit.ee/eetikakooodeks/>

NOVA: Mis vahe on faktil ja arvamusel? <https://lasteekraan.err.ee/1071013/nova-mis-vahe-on-faktil-ja-arvamusel>

Mis on meedia ja mis ajakirjandus? <https://novaator.err.ee/1068244/mis-on-meedia-ja-mis-ajakirjandus>

Meediakirjaoskus ehk meediataip <https://jupiter.err.ee/1608364053/meediakirjaoskus-ehk-meediataip>

reportaaž Jüri Muttika õpib ujuma: <https://etv.err.ee/1608978158/juri-muttika-opib-ujuma>

Rumsey, Sally 2008. How to Find Information: A Guide for Researchers. McGraw-Hill Education UK.

korp.keeleressursid.ee

Aava, Katrin 2012. Kriitiline kirjaoskus ning meediatekstide diskursuseanalüüs. - Oma Keel 1, lk 101-107.

Kontroll ja hindamine

Uudise ja reportaaži ning intervjuu loomise oskust saab hinnata hindamiskriteeriumite najal. Tekstis peaks jälgima žanrile omast ülesehitust, konteksti, stiili ja asjakohasust. Kriteeriumid peaksid olema mõõdetavad ja jälgitavad ning ka õpilasele arusaadavad. Kriteeriumid võib

tuletada ajakirjandustekstide analüüsi järel. Näiteks kui klassi peale on loetud kümme uudist, võivad õpilased selle analüüsi tulemusena ise sõnastada pidepunktid, mis heale uudisele omased on. Neist pidepunktidest võivad saada kriteeriumid enda uudise loomisel.

Jätakuülesandena võib valitud uudised, reportaažid ja intervjuud kokku panna koolileheks või lihtsalt stendile riputada. Tagasisidestamisel võiksid õpilased teiste ajakirjanduslike tekstide ka ise lugeda. Selle teema juures on oluline klassiülene analüüs ja üheskoos arutlemine, just nii saab tunda, et sõnal on mõju ja kirjutajal vastutus oma sõna eest.

Alusteksti põhjal kirjutamine

Õpitulemused. Õpilane

- võtab kokku ja konspekteerib tekste, teeb teksti põhjal märkmeid, võrdleb tekste omavahel, osutab arusaamatule (teksti vastuvõtt)
- sõnastab teksti kohta küsimusi ja esitab vastuväiteid, avaldab arvamust, kommenteerib, tõlgendab ning seostab oma kogemuste ja mõtetega (teksti vastuvõtt)
- leiab tekstiloomeks vajalikku teavet eri allikatest ja keskkondadest, valib kriitiliselt teabeallikaid ning osundab neid sobivas vormis (tekstiloomes);
- kirjutab eesmärgipäraselt ja olukohaselt, vormistab korrektselt eri liiki tekste (teabetekstid, sh kindla eesmärgiga ülevaated, kokkuvõtted ja lühiauuringud) (tekstiloomes);
- seostab oma kirjutise ja esinemise sündmuse või toiminguga eesmärgiga, vahendab kuulnud ja loetud tekste sobiva pikkuse ja täpsusega, viidates allikale (tekstiloomes);
- kirjutab suhtlussituatsiooni sobivaid tekste, arvestab teksti vastuvõtjat, järgib õigekirjanorme, kasutab mitmekesiseid grammatilisi tarindeid ja sõnavara (tekstiloomes);
- kasutab kirjutamisel mitmeid keeleallikaid ja teeb saadud teabe põhjal teadlikke keelevalikuid (tekstiloomes).

Mõisted

Alustekst, tsiteerimine, refereerimine, plagiaat, viitamine

Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused

Põhikooli lõpuks peab õpilane suutma töötada eri ainete tekstidega, tundma ainealaseid andmebaase ja oskama neist infot otsida ning selleks vajalikke lihtsamaid päringuid koostada. Töö selle nimel käib kõigis ainetes, kuid eesti keele aines õpitakse lähemalt alustekstil kirjutamise võtteid ning selleks vajalikke keelelisi väljendusviise. Alustekst võib olla mitmesugune:

- 1) teabeallikas, näiteks mõni ajalooallikas, entsüklopeediaartikkel või ajakirjaartikkel;
- 2) eeskujutekst, mis näitlikustab, kuidas kirjutada, näiteks mõne õpilase loovtöö, kui on tarvis loovtööd kirjutada, retsept, kui on tarvis retsepti kirjutada;
- 3) inspiratsiooniallikaks, näiteks mõni muusikapala, luuletus, videoklipp, mis ärgitab õpilase mõttelendu;
- 4) seisukohavõtt, millele vastatakse, näiteks vastulause alustekst;
- 5) tõlgendatav tekst, nt film või muusikapala, mida arvustatakse, analüüsitakse või hinnatakse.

Alustekstidel on mitmeid funktsioone ning iga kirjutamisülesanne eeldab, et õpilased mõistaks fookuses olevat funktsiooni, sest alustekst mõjutab õpilaste kirjutamist palju. Kui

alusteksti kasutatakse teabeallikana, on oluline välja noppida vaid ülesandeks tarvilik teave, muu tuleb jätta kõrvale. Selline toiming on valiklugemine ehk olulise selekteerimine ebaolulisest. See oskus on oluline, vastasel juhul või õpilane n-ö jutustama jääda, mis tähendab, et alusteksti kasutatakse suuremal määral, kui kirjutamisülesanne eeldab. Teiseks võib alusteksti stiil, lausestus ja sõnakasutus õpilase enda stiili mõjutada. Mõnes mõttes on see positiivne, sest just loetu kaudu imbuvad õpilase teksti kirjakeelsed laused ja keerukamad lausestruktuurid, teisalt tuleb eristada kirjutatava teksti ja loodava teksti liiki. Näiteks, kui alustekstis leidub palju nominaalstiili, võib õpilane selle üle võtta ning tekib vastuolu enda kirjutatud lausete ja allikalausete vahel. Selline tahtmatu matkimine ja alusteksti mõju on paratamatu kirjutamise osa, kuid õpilasel tuleks seda teadvustada ning õpetada, kuidas alusteksti sõnastus enda omaks teha, haarates sellest vaid peamise sõnumi ja sõnastada vastus viisil, mis on õpilase enda moodi kirjutatud.

Järgnevalt vaatleme lähemalt alusteksti kui teabeallika kasutamist. Eesti keele aines küll loetakse erinevatest ainevaldkondadest ja eri teemadel kirjutatud tekste, kuid peamine rõhuasetus võiks olla keele ja kirjanduse valdkonna tekstidel. Põhikooli lõpuks on õpilane võimeline lugema populaarteaduslikke keele ja kirjanduse artikleid, sobivateks allikateks on näiteks ajakiri Oma Keel, Akadeemiake, Horisont, Värske Rõhk, ERR Novaator või mõne päevalehe kultuurilisa. Õpilased võiks osata orienteeruda ka EKI keeleallikates, keeleküsimuse lahendamiseks lugema EKI teatmiku artikleid või Keeleabi lehe seletusi. Samuti võiks kuulata keele- ja kirjandusteemalisi saateid raadiost või telerist, vastu võtta temaatilisi videoklippe. Õpetaja saab püstitada erinevaid küsimusi ja ülesandeid, mille eesmärk on suunata keelealaseid teabeallikaid kasutama ja leitu alusel vastus sõnastama või mõnes kontekstis kasutama.

Alusteksti kirjutamise harjutamine võiks alata ühe allikaga töötamisest. Tüüpilised ülesanded võiks suunata alustekstis öeldut ümber sõnastama, peasõnumit välja tooma, näiteid esitama. Ülesannete esitamisel tuleks püstitada eesmärk, mida alustekstist otsitakse, tähtis on sõnastada täpne ülesanne või anda sammsammuline tegevusjuhise, juhul kui õpilased pole allikatööga veel harjunud. Seejärel tuleb suunata õpilasi sõnastama, mida nad tekstist või allikast leidma peavad, enne kui tööle asutakse. Nii saab veenduda, et on aru saadud, mis on allikatöö eesmärk. **Esimene samm** on vajalikule kirjakohtadele või otsingutulemusele osutada. Siin saab õpilastele selgitada, et juhul, kui vastuseks on alusteksti katkend, on tegemist tsitaadiga. **Teine samm** allikatöös on leitu oma sõnadega ümber kirjutada, st refereerimist. Siin on oluline õpilasele õpetada, et alusteksti sõnastuse liiga sarnane esitus liigitub plagiaadiks. Õpilased võivad alusteksti kas sama pikalt või kokkuvõtvalt ümber sõnastada üksi, paarides või rühmas ning omavahel võrrelda ühe ja sama alusteksti refereeringuid. Oluline on näha, milliseid lauseid keegi kasutas, kuidas on edasi antud sama teave - nii näevad õpilased, kuidas keeles on alati võimalik valida, mil moel midagi väljendada. Appi saab võtta ka Chat GPT ja paluda programmil katkendeid ümber kirjutada ning tulemeid võrrelda, neid analüüsida ja enda teksti parim valida. **Kolmas samm** on alusteksti kasutamine enda tekstis. Isegi, kui õpilane on refereerinud sobivalt, võivad tekkida raskused vahenduse ja enda lausete sidumisel. Siin tuleks õpilasele tutvustada erinevaid sidusvõtteid, kuidas teha sujuvad üleminekud. Abiks võib olla mõne õnnestunud loovtöö või lihstama artikli eeskuju, aga ka akadeemilise väljenduse varamu (<https://www.teadustekst.ut.ee/>).

Alustekstil kirjutamist saab harjutada erinevate tekstiliikide põhjal. Vältida tuleks kirjutamisülesandeid, mis on liiga üldised, nt kirjutada referaat, kokkuvõte. Referaat ja kokkuvõte on pigem kirjutamise võtted, toimingud, kui omaette tekstiliigid. Kokkuvõte ja refereering sisalduvad eri laadi tekstiliikides. Näiteks võib alusteksti põhjal kirjutada meediatekste: uudist, intervjuud, reportaaži, olemuslugu. Samuti võib n-ö mängida õpilastele

mõeldud keeleajakirja koostamist, mis vahendab EKI teatmiku vm allika artikleid. Kui õpilased on juba oskuslikud refereerijad, võiks alusteksti põhjal kirjutada uurimuslikke tekste: ülevaateid, entsüklopeediaartikleid, kirjeldavaid teabetekste ühe või teise olendi, nähtuse või protsessi kirjeldamiseks, või lühiaurimusi. Igal juhul aitab tekstiliigi määratlemine, eesmärgi sõnastamine ja adressaadi valimine õpilasel kirjutamist paremini mõtestada ja sellest lähtuvalt ka alusteksti sobivalt vahendada.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Lõimida võib läbiva teemaga - teabekeskond ja meediakasutus, samuti saab valdkondlikult lõimida, kasutades kirjanduse aine tekste. Töö infoallikate päringute koostamise nimel võiks olla koostöine: teiste ainete õpetajatega võiks kavandada ühiseid kirjatöid, mis toetavad ainesisu õppimist ja teabeallikate kasutamist ning enda teksti põimimist. Kui geograafias õpitakse kliimavöötmegi, võivad õpilased kirjutada reisikirju, mis tähendab, et kirja saatja asetatakse mõnda eksootilisse kohta, kus tuleb kohaliku loodust kirjeldada.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitus

<https://www.teadustekst.ut.ee/>

<https://eki.ee/teatmik/>

<https://www.emakeeleselts.ee/valjaanded/oma-keel/>

Kontroll ja hindamine

Esialgu võiks hinnata harjutusi, mis piirduvad ühe alusteksti põhjal kirjutatud lõiguga töötamisega, järgmiseks võiks hinnata terviktekste, nt esitlusi või kirjatöid. Kui kirjutamine on lõiminguiline ja koostöine, võiks õpetajad koos kriteeriumid paika panna ja üheskoos hinnata, nii et emakeeleõpetaja jälgib alusteksti kasutamise võtteid ja enda tekstile üleminekut, refereerimisostkust või žanrile vastavust. Aineõpetaja saab seada sisust lähtuvad kriteeriumid ja jälgida sisulist täpsust.

Arutlev-jutustava teksti kirjutamine

Õpitulemused

- põhjendab ja avaldab viisakalt ning asjakohaselt oma arvamust ja seisukohta sündmuse, nähtuse või teksti kohta nii suuliselt kui ka kirjalikult (suuline ja kirjalik suhtlus);
- kasutab asjakohaseid suulise ja kirjaliku suhtlemise tavaid ja võimalusi (suuline ja kirjalik suhtlus);
- oskab oma seisukohti väljendada ning sõnastab vajadusel eriarvamuse (suuline ja kirjalik suhtlus);
- sõnastab teksti kohta küsimusi ja esitab vastuväiteid, avaldab arvamust, kommenteerib, tõlgendab ning seostab oma kogemuste ja mõtetega (teksti vastuvõtt);
- leiab tekstiloomeks vajalikku teavet raamatukogust ja internetist; valib kriitiliselt teabeallikaid ning osundab neid sobivas vormis (tekstiloom);
- ehitab teksti üles vastuvõtjat arvestades, järjestab ja seostab info loogiliselt ning valdab peamisi tekstisidususvõtteid (tekstiloom);
- kirjutab eesmärgipäraselt ja olukohaselt, vormistab korrektselt eri liiki tekste (sh kirjand) (tekstiloom);
- seostab oma kirjutise toimingu eesmärgiga, vahendab kuulnud ja loetud tekste sobiva pikkuse ja täpsusega, viidates allikale (tekstiloom);
- kirjutab suhtlussituatsiooni sobivaid tekste, arvestab teksti vastuvõtjat, järgib õigekirjanorme, kasutab mitmekesiseid grammatilisi tarindeid ja sõnavara (tekstiloom);

- kasutab kirjutamisel mitmeid keeleallikaid ja teeb saadud teabe põhjal teadlikke keelevalikuid (tekstiloomine);
- tunneb peamisi lausetarindeid ja varieerib neid kirjutades korrektsel ja sobival viisil, sh kasutab liit- ja lihtlauseid, lauselühendiga lauseid, otsekõnet (keeleteadlikkus);
- kasutab ja mõistab tekstis erineva stiiliväärtusega sõnu ja väljendeid, tunneb eesti keele sõnamoodustuse põhimõtteid (keeleteadlikkus).

Mõisted

arutlev-jutustav kirjand, argumentatsioon, tekstisidusus

Metoodilised soovitused ja diferentseerimine

Põhikooli lõpuks peab õpilane jõudma arutleva teksti loomise oskusele. Põhikooli lõpueksamil kirjand eeldab alustekstil põhinevat arutlemist, kuid võimaldab õpilasel jutustada ka oma kogemustest. Enda ümbrusest ja oma elust toodud kogemustest kirjutamine toetab õpilase isiksuse kujunemist ja enda kirjutajahääle leidmist. Õpetamisel on oluline juhtida tähelepanu sellele, et jutustamine ja arutlemine oleksid heas tasakaalus. Teemade valik võiks lähtuda õpilastest, õppekava läbivatest teemadest, õpilast ümbritsevast keskkonnast, parasjagu käsitletavatest teemadest või aktuaalsetest sündmustest.

Kirjutamise õpetamine võiks alata näidistekstidega tutvumisest. Õpilased võivad lugeda ja analüüsida varasemaid õpilaskirjandeid, näiteks on Haridus- ja Noorteameti hindamisjuhendis (<https://shorturl.at/fzDF5>) toodud kolm näidet. Samuti võib kasutada arvamustekste, kust võib valida üksikuid löike, mida saab kasutada sissejuhatuse, ülesehituse või lõigu ehituse näitlikustamiseks. Oluline on pakkuda erinevaid näiteid, sest keel on alati valik ja pole olemas üht ainuõiget eneseväljendusviisi, kuid sellegipoolest saab tekstides tehtud väljendusvalikuid kõrvutada sobivuse, mõjususe vms alusel. Õpilased võivad analüüsida, kuidas üks või teine sõnastus, lausestus tekstinäites mõjub või sobib. Nii tekib õpilaste keeleilma erinevaid näiteid, mille põhjal enda teksti luua. Samuti võtab mitmesuguste näidete uurimine maha pinget, et olemas ainuõige viis kirjutamiseks. Samuti aitab erinevate näidete analüüs mudeldada, milline üks mõjus arutlev tekst olla võiks.

Tekstiloomine õpetusel tuleks arvesse võtta keelekihtide mudelit: iga tekst paikneb teatud kultuuris, teatud suhtlusolukorras, sellel on oma eesmärk ja ülesehitus, eriomane lausestus ja sõnastus ning sellest lähtuvad õigekirjalikud. Õigekirja ja grammatikat tuleks seega õpetada teksti vastuvõtu ja loome osana. Tekste analüüsides võiks esmalt jälgida, kes on suhtlejad, mis kanalis suheldakse, ja mis võiks olla kirjutaja eesmärk. Seejärel võiks teha nähtavaks, kuidas eesmärk või kirjutaja hoiak peegeldub tema keelevalikutel: pealkirjas, avalausel, väidete sõnastamisel jne. Näidisteksti analüüsil on oluline esmalt teha tekst mõistetavaks ehk lähenda tekstile funktsionaalse lugemise ülesannetega. Alles seejärel võiks asuda uurima keelelisi eripärasid, st löike ja lauseid.

Tekstiloomine puhul on argumentatsiooni ehk argumendi (põhikooliõpikutes on kasutatud neid sõnu tihti sünonüümidega) ülesehitamise oskus äärmiselt oluline, seetõttu on tähtis uurida näidistekstide argumentatsiooni ülesehitust. Õpilased võiksid enne argumentatsiooni kirjutamist tunda ära argumendi osad näidistekstis ja jälgida, milliseid lauseid kasutatakse väite sõnastamisel, kuidas erineb selgituse sõnastamine, ning kuidas kasutatakse viitamist ja refereerimist näidete toomisel. Enamasti kipub õpilastel ununema järeldus, seega võiks näidisteksti analüüsil seda eriti hoolikalt rõhutada.

Näidistekstidega saab teha mitmesuguseid harjutusi, enne kui siirduda õpilase enda teksti loomiseni. Õpilastel võib paluda kirjutada sama seisukoht ümber eitavalt või pooldavalt ehk

vastupidi autori hoiakule. Õpilasi võib suunata üksikuid lauseid ümber sõnastama, kas teise lauseskeemi, lausetüübi vm alusel, nii et autori hinnang jääb alles. Tekstidega mängimisse võib kaasata ka tehisintellekti. Näiteks võib Chat GPT-l paluda luua üks kirjand, sissejuhatus, lõik vms, mida õpilased peavad hindama või ümber sõnastama. Samuti võib paluda õpilastel Chat GPT abil enda lauseid ümber sõnastada ja valida sobivaim välja. Õpilastele võib anda ka poolikuid lõike ja paluda need lõpetada. Samuti võib õpetaja ise mõned lõigud ümber sõnastada, nii et tekstis esineks puudusi ja õpilased peavad neid korrigeerima. Õpetaja võib kuvada lõike tahvlile ning arutleda õpilastega puuduste üle ja lõike koos rühmaga parandada. Kui lõikudega on mängitud, võib paluda õpilastel enda lõik üles ehitada. Nii on õpilase jaoks kirjutamine toetatud.

Koos lõigu struktuuriga võiks õpetada ka lausestust, sest lausetevaheline sidendus teeb lõigust sidusa terviku. Siin peaks õpilased kursis olema erinevate sidususvõtete olemasolu ja funktsioonidega. Kui õpilased kipuvad kasutama vaid ühtesid ja samu sidendeid, võiks klassi seinal olla loend erinevate sidendite ja nende funktsioonidega. Samuti peaks lõikude kirjutamise juures tähelepanu pöörama mitmesugustele lausetarinditele. Arutlemine eeldab võrdlemist ja vastandamist, selleks vastavaid sidendeid, kasutusel võivad olla nii rind- kui ka põimlaused. Jutustamine eeldab järjestamist ning võib tingida sarnase ehitusega laused. Põhikooli jooksul võiks õpilased õppida oma teksti tihendama, kasutama nominalisatsiooni, lauselühendeid, ellipsit. Siin võib anda ülesandeid, kus tuleb kasuta üht lauselühendit, ellipsit vms. Võimalusi enda teksti kallal toimetamiseks pakub Beriti Puideti magistritöö, mille osaks on töölehtede komplekt (vt viidet).

Esialgu, kui kirjandi ülesehitust alles õpitakse, piisab, kui kirjutatakse üksikuid lõike, seejärel võib asuda tervikkirjandit looma. Eelnevalt võiks aga kõik teksti osad (sissejuhatus, argumentid ja lõpetus) olla piisavalt tuttavad. Kui on jõutud teksti kui tervikuni, on tähtis õpetada ka teksti sidusust. Siin võiks jälgida näidistekstis olevaid üleminekuid lõikude vahel. Kui õpilased on enda lõike loonud, võiks klassikaaslased neid tagasisidestada kas rühmas või paaris, andes ette kindlad kriteeriumid. Põhikooli alguses vajab see oskus õpetaja poolt palju suunamist, abiks võib olla näiteks kontroll-leht, kus on nimekiri tunnustest, mis kaaslase töös peab olema, ning kommentaari koht, kuhu hindaja saab kirjutada, kuidas nimetatud tunnus esines, või mida võiks teisiti teha. Põhikooli lõpuks võiks õpilastel olla välja kujunenud harjumus kaalaste töid viisakalt ja asjalikult ning võimetekohaselt tagasisidet anda (vt alt viidet Sille Hermannini magistritööle). Seda võib teha nii käsitsi kui ka Google Drive'is või mõnes teises tekstirakenduses.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Argumentatsiooni kui mõtteühiku kasutust saab lõimida mitmeski teises õppeaines, näiteks ühiskonnaõpetuses ja ajaloos, kus on vajalik arutleda ja/või tõestada oma mõttekäiku.

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused

Argumenteerimine. Eesti Väitlusselts; <https://oppematerjalid.argument.ee/harjutustepank/argumenteerimine/>

Argumenteerimine: kuidas koostada korralikke argumente? Janek Tuttar;

<https://www.youtube.com/watch?v=LhKoLZ3Uxwg>

Argumentatsioon. Taskutark;

<https://www.taskutark.ee/argumentatsioon/>

11 asja, mida veenmiskõnet tehes silmas peaksid pidama. Janek Tuttar;

<https://avalikesinemine.net/veenmiskone/>

Lühike mõttekäik õigekirjakorrektori kasutamisest; <https://www.ajakiri.ut.ee/artikkel/3611>

Reet Kasik 2007. Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Berit Puidet 2022. Toimetamismudeli rakendamine protsessikeskse kirjandiõpetuse kontekstis 10. klassi näitel. Magistritöö. Tallinna ülikool. [etera.ee]

Sille Hermann 2022. Õpilaste kirjutamisega seotud hoiakud ja protsessikeskse kirjutamise mõju hoiakutele 7. klassi näitel. Magistritöö. Tallinna ülikool. [etera.ee]

Merilin Aruvee, Katarin Leppik 2023. Põhikooli lõpueksami kirjandi hindamismudel. <https://shorturl.at/fzDF5>

Kontroll ja hindamine

Arutleva-jutustava kirjandi õppimise toeks sobib põhikooli lõpueksami kirjandi hindamismudel, mis sisaldab kolme hindamisaspekti ja üheksat tunnust. Esimene aspekt on sisu ja ülesehitus, teine lausestus ja sõnastus ning kolmas vormistus, mis hõlmab õigekeelsust ja korrektsust. Viimase aspektiga hinnatakse teksti viimistlust ja seetõttu ei peaks see sama tähelepanu esmajoones, vaid alles siis, kui õpilastel on tuttav teksti ülesehitus ja osatakse ehitada neutraalsesse teksti sobivaid lauseid. Kui alustada kirjandi õpetamisega, võiks esmalt keskenduda sisu ja ülesehituse aspektile ja sealt noppida välja õpilasele jõukohased kriteeriumid. Esialgu ei peaks kaasama alusteksti kriteeriumit, kuid pealkiri, teemaarendus ja lõpetus võiks saada tähelepanu, et õpilane jõuaks esmalt arutleva teksti struktuurini ja õpiks koostama argumente. Kui õpilased on harjutanud nende kriteeriumite järgi kirjutama ja tekstid on juba ülesehituselt järjepidevad, võiks haarata järgmise tunnuse, millele eelneks harjutamine (vt näidet 6).

Eksami hindamismudel on kokkuvõtlik ja üldistav, kuid õppeprotsessi ajal võiks sealseid kriteeriume täpsemaks kirjutada või lisada teistsuguseid kriteeriume. Ka tunnuseid võib vastavalt kirjutisele asendada või nende kaale muuda. Kui asutakse õppima alusteksti kasutamist, võiks see olla ainus kriteerium või siis saada teiste seas rohkem kaalu. Igal juhul on oluline, et õpilane mõistaks, milline on kirjutamise fookus ja eesmärk, milliseid kriteeriume õpetaja hindamisel kasutab. Kui klassis on kriteeriumid läbi arutatud, võib nende alusel vaadata näidistekste ja seejärel kaaslase või iseenda teksti. Nii õpib õpilane iseseisvalt õppima, kuid enesehindamist õpetades on oluline, et tunnused, mida jälgida, ei oleks korraga liiga palju, piisab, kui korraga on vaatluse all 1-3 tunnust.

7.klass – eesti keel

Õpitulemuste jaotus ja õppesisu 7. klassis

Suuline ja kirjalik suhtlus

- tunneb suhtlusolukorra komponente, tüüpilisi suhtlusolukordi lahendab keelealaseid probleemülesandeid,
- saledes eri suhtlussituatsioonides koolis;
- kirjeldab suulise ja kirjaliku kõne keelelisi erijooni;
- eristab kirjakeelt argikeelest, analüüsib näited;
- selgitab ametliku ja mitteametliku suhtluse keelelist eripära esitab kuuldu ja loetu põhjal küsimusi, teeb järeldusi ning annab hinnanguid;
- põhjendab ning avaldab viisakalt ja asjakohaselt arvamust diskussioonides ja rühmaaruteludes, on arvestav vestluspartner;

Suuline ja kirjalik suhtlus

Suhtlusolukord, selle komponendid (valdkond, suhtlejate rollid, suhtlusviis). Tüüpilised suhtlusolukorrad koolis: loa küsimine, teate edastamine, abi palumine, abi pakkumine, nõu küsimine. Kooli kogukonnaga suhtlemine suhtlusolukorrast lähtuvalt. Suhtlusolukorra ja -partneri arvestamine.

Suulise ja kirjaliku kõne erijooned. Kirjakeel vs. argikeel.

Osalemine diskussioonis, sõna saamine, kõnejärje hoidmine. Diskussioonis partneri mõtte ümbersõnastamine, oma arvamuse avaldamine ja põhjendamine. Hinnangu väljendamine neutraalselt ja viisakalt.

Teksti vastuvõtt

- iseloomustab peamisi žanre e tekstiliike, nende põhijooni ning kasutamise võimalusi;
- kirjeldab, võrdleb ja analüüsib tekstide kasutusvaldkonda, eesmärki ja suhtlusolukorda ning kasutab seejuures omandatud keele- ja tekstimõisteid;
- kirjeldab sõnumi suhtlusmooduseid, sh visuaalset, kuuldelist, žestilist ja kirjalikku moodust;
- leiab tekstist ja lugemisülesandest lähtuva lugemisstrateegia, kohandab lugemisstrateegiat vajadusel lugemise ajal;
- selgitab arusaamatuks jäänut, esitab eri liiki küsimusi ja vastuväiteid, avaldab arvamust, vahendab teksti, võtab kokku, kommenteerib, tõlgendab ning seostab teksti oma kogemuse ja mõtetega;
- analüüsib teksti tekstitüübi alusel; toob näiteid jutustava, kirjeldava, arutleva lause ja tunnuste kohta loetavas tekstis.

Teksti vastuvõtt

Žanri e tekstiliigi mõiste. Pragmaatilise ja esteetilise eesmärgiga tekstid. Peamised tekstiliigid (tarbe-, teabe- ja meediažanrid), nende eesmärgid ning keelekasutus. Eri liiki tekstide lugemine ja võrdlemine.

Lugemisstrateegiate valimine, eesmärgistab ja kavandab oma lugemist. Teksti kohta eri liiki küsimuste koostamine: äratundmine, meenutamine, mõistmine, näitlikustamine, võrdlemine, järeldamine, hindav, kontrollimine, uue terviku loomine.

Multimodaalsus. Suhtlusmoodused: visuaalne, kirjalik, suuline, heliline, žestiline, kehaline. Multimodaalse teksti vaatamine ja lugemine. Eri mooduste märkamine, sõnumi kokkulugemine. Sõnalise teksti seostamine pildilise teabega (foto, joonis, skeem jm). Pilttekstide ja teabegraafika lugemine ja tõlgendamine.

Tekstitüübid: kirjeldav, jutustav, arutlev. Tekstide analüüs tekstitüübi tunnuste alusel. Jutustava teksti keelelised tunnused: dünaamilised verbid, lihtminevik, lausete sidumine ajalis-põhjuslike sõnade abil. Kirjeldava teksti tunnused: seisundiverbid, olemasolulaused, täpsustavad täiendid. Arutleva teksti tunnused: hinnangulisus, vastandus, lausete sidumine põhjuslike, tingimuslike ja vastandavate sõnade abil. Argumendi ülesehituse osad.

Tekstiloom

- ehitab teksti üles vastuvõtjat arvestades, järjestab ja seostab info loogiliselt ning valdab peamisi tekstisidususvõtteid;
- arvestab kirjutamisel teksti vastuvõtjat, järgib õigekirjanorme, kasutab mitmekesiseid grammatilisi tarindeid ja sõnavara;
- vormistab tekstitöötlusprogrammiga tekste, valdab toimetamisrežiimi;
- kirjutab eesmärgipäraselt ja olukohaselt, vormistab korrektselt tarbetekste (avaldus, tõend, seletuskiri);

- kirjutab koolivaldkonda sobivaid tekste (kindla eesmärgiga ülevaade, nõu küsimine);
- kasutab sihipäraselt ja korrektselt kirja eri vorme: e-kiri, paberkiri;
- kasutab kirjutamisel ÕSi ja Sõnaveebi ja teeb saadud teabe põhjal teadlikke keelevalikuid, mis sobivad enda teksti;
- kirjutab eri liiki kirjandit: jutustav ja arutlev kirjand;
- kirjutab eri liiki arvamustekste: kommentaar, repliik jne;
- kasutab tehisintellekti kirjutamise planeerimisel ja teksti toimetamisel.

Tekstiloomed

Teksti ülesehituse ja tavade arvestamine kirjutamisel: oma teksti eesmärgi sõnastamine, adressaadi valimine. Kirjutamise kavandamine ja žanri arvestamine enne kirjutamist. Eskujutekstide analüüs.

Tekstisisidusvõtted lause, lõigu ja tervikteksti tasandil. Lõikude järjestamine vastavalt teksti sõnumile ja eesmärgile.

Kirjalike tööde vormistamise ja teksti arvutitöötuse põhimõtted.

Paber- ja e-kirja kirjutamine ja vormistamine, keelevahendite valik. Kirja ülesehitus: pöördumine, tausta kirjeldus, kirja eesmärgi sõnastamine, kirja lõpetus, viisakusvormelid.

Jutustava, kirjeldava laadi kasutamine omakogemuslike tekstide loomisel. Mälestusloo kirjutamine. Intervjuu tegemine: valmistumine, küsitlemine, kirjutamine, toimetamine ja vormistamine.

Arvamuse kirjutamine: seisukoha kujundamine käsitletava probleemi kohta, põhjendamine. Probleemi sõnastamine, kirjeldamine, selgitamine. Argumendi ülesehitus.

Tehisintellektiga töötamine kirjutamise planeerimisel ja toimetamisel. Intellektuaalomand.

Keeleteadlikkus

- väärtustab eesti keelt ühena soome-ugri ja läänemeresoome keelena, kirjeldab ja mõistab eesti keele eripära, võrdleb eesti keele süsteemi õpitud keeltega;
- suhtub mõistvalt eesti keelt teise keelena kõnelejatesse, on toetav vestluspartner;
- kordab häälikute liike ja kaashäälikuühendi reeglit;
- silbitab ja määrab silpide liike;
- kasutab õigekeelsusallikaid vältel ja rõhu määramisel;
- kirjeldab vältesüsteemi kui eesti keele eripära;
- selgitab tegusõna vormistiku eripära ja kasutusvõimalusi, kasutab käändelisi ja pöördelisi vorme oma funktsionaalselt;
- selgitab käänetevahelisi seoseid;
- kasutab õigekeelsusallikaid vormimoodustusel eesmärgipäraselt;
- meenutab tekste kirjutades kokku- ja lahkukirjutamise reegleid;
- kasutab tekstisisidusvõtteid ja kirjeldab sidendite funktsiooni vastuvõetavates ja enda tekstis

Keeleteadlikkus

Indoeuroopa keeled. Eesti keel kui soome-ugri keel ja läänemeresoome keel, läänemeresoome keeled. Läänemeresoome keelte eripära: astmevaheldus, käändesüsteem jne.

Teise keelega kõneleja toetamine: parafraseerimine, sõnade pakkumine, keele pakkumine, julgustamine, oma kõne tempo ja raskusastme kohandamine.

Häälikuõpetus ja õigekiri

Kordamine: häälikute liigitamine helilisteks ja helituteks. Kordamine: Kaashäälikuühendi põhireegli rakendamine liitega sõnades, kaashäälikuühendi õigekirja erandid.

Silbitamine, pikk ja lühike silp, kinnine ja lahtine silp. Tüvevaheldused kui eesti keele eripära: vältevaheldus ja laadivaheldus. Sõnavormist tüve eraldamine. Välte ja rõhu määramine ÕSi abil. Õigehääldus: võõrsõnade õigekirja kontrollimine ja hääldamine. Välte ja õigekirja seosed.

Vormiõpetus

Tegusõna kui lause põhiinfo kandja. Tegusõna pöördelised vormid: pööre, arv. Tegusõna aja, kõneviisi ja tegumoe kordamine ja tähendusvarjundid. Tegusõna käändelised vormid ja nominalisatsioon. Käändelise ja pöördelise vormi valik tekstis.

Tegusõna astmevaheldus: veahtlikud tegusõnad ja sõnavormid; õige pöördvormi leidmine õigekeelsussõnaraamatust, Sõnaveebi kasutamine. Vormimoodustus tüüpsõna eeskujul.

Käändsõnad. Käänetevahelised seosed, abstraktsed käänded. Veahtlikud käändevormid. Käändsõna astmevaheldus. Vormimoodustus tüüpsõna eeskujul, õigekeelsussõnaraamatu ja Sõnaveebi kasutamine.

Veahtlike käänd-pöörd sõnade kasutamine enda tekstis.

Õigekiri

Kokku- ja lahkukirjutamise meenutamine vajaduse järgi. Eesti keele põhireeglite ja ÕSi kasutamine.

Lauseõpetus

Teksti sidusvahendid: kordus, asendus, väljajätt ja nende eesmärgistatud kasutamine enda tekstis. Sidendite funktsioon.

8.klass – eesti keel

Õpitulemuste jaotus ja õppesisu 8. klassis

Suuline ja kirjalik suhtlus

- teeb kuuldu ja loetu kohta suulise ja kirjaliku kokkuvõtte, käsitsi või arvutil;
- märkab tekstides ja suhtluses tehtavaid keelevalikuid;
- annab kaaslase tekstile tagasisidet, põhjendab ning avaldab viisakalt ja asjakohaselt arvamust ja seisukohta nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- esitab kuuldu ja loetu kohta täpsustavaid ja kriitilisi küsimusi, teeb kuuldu ja loetu põhjal järeldusi;
- väitleb eakohastel teemadel ja teeb väitluse tulemusel järeldusi ja üldistusi;
- analüüsib virtuaalsuhtluse olukordi.

Suuline ja kirjalik suhtlus

Kuuldust ja loetust kokkuvõtte tegemine. Märkmete tegemine kuulamise ajal, asjakohaste küsimuste esitamine. Suulise arutelu tulemuste kirjalik talletamine. Märkmete tegemine käsitsi ja arvutil. Konspekt. Märksõnade valik ja funktsioon. Üksteise konspektide lugemine ja täiendamine.

Üksteise tekstide tagasisidestamine viisakalt, nii suuliselt kui ka kirjalikult. Kaaslase julgustamine, kiitmine, parandusettepanekute pakkumine.

Väitlus, väitluse reeglid. Vestluspartneri väite ümbersõnastamine, selle kohta küsimuste esitamine. Oma hinnangu andmine. Argumendi ja vastuargumendi esitamine. Järeldamine ja üldistamine. Väitlemine rühmas.

Virtuaalkeskonna suhtlussituatsioonide analüüsimine.

Teksti vastuvõtt

- tunneb olulisi teabe- ja meediatekstide liike, nende kasutamise võimalusi ja ülesehitust;
- loeb ja kuulab sihipäraselt, valib sobiva lugemisstrateegia, analüüsib kriitiliselt mitmesuguseid teabe- ja meediatekste;
- osundab teabetekstide keelelisele eripärale lugemise ajal;
- kirjeldab meedia eesmärgi ja olemust, võrdleb eri meediaväljaandeid ja kanaleid ning nende kasutusvõimalusi ja eesmärgi;
- kontrollib loetud tekstides fakte, esitab kriitilisi küsimusi, eristab libauudist uudisest;
- märkab kujundlikku keelekasutust mõjutusvahendina;

Teksti vastuvõtt

Teabetekstide (õpikutekst, populaarteaduslik tekst, entsüklopeedia jne) eesmärk, tunnused ja ülesehitus. Populaarteadusliku keelealase artikli lugemine, teabe vahendamine kaaslasele. Loovtöö aluskirjanduse leidmine, lugemise eesmärgistamine, loetava teksti ülesehituse tundmine. Pilttekstide ja teabegraafika lugemine ja tõlgendamine.

Meediaeetika kesksed põhimõtted. Sõnavabaduse põhimõte ning selle piirangud. Meedia võimalused ja eesmärgid tänapäeval. Meediakanalid: televisioon, raadio, veeb. Kvaliteetajakirjandus, kultuuriajakirjandus ja meelelahutuslik meedia. Eri väljaannete võrdlemine.

Meediatekstide põhiliikide meenutamine ja võrdlemine eri meedia kanalites ning väljaannetes. Arvamust vahendavate tekstide võrdlemine ja analüüs: aramuslugu, essee, arvustus. Peamised retoorilised võtted aramustekstides, keelelised mõjutamisvõtted. Kriitiline lugemine. Autori seisukoha leidmine ja ümbersõnastamine ning enda hinnangu sõnastamine. Fakti ja arvamuse eristamine, faktide kontrollimine. Libauudise äratundmine.

Tekstiloom

- leiab tekstiloomeks vajalikku teavet raamatukogust ja internetist; valib kriitiliselt alustekstid ning osundab neid sobivas vormis;
- kirjutab enda tekste protsessikeskselt: kavandab teksti, võtab arvesse tagasisidet, toimetab, viimistleb, avaldab teksti sobival viisil;
- valdab erinevaid alusteksti kasutamise võtteid;
- oskab eesmärgipäraselt kirjutada loovtööd, kirjandit, valitud meediateksti ja aramuslugu.

Tekstiloom

Alustekstide (meedia- ja teabetekstid) põhjal kirjutamine. Alusteksti põhjal kirjutamise eeltöö: mõtete leidmine loetud tekstidest, enda mõtetega sidumine. Teema ja peamõtte sõnastamine. Kava koostamine, mustandi kirjutamine. Tagasiside mustandile. Teksti ülesehitus ja sidusus, teksti liigendamine. Alusteksti kasutamise võtted: tsitaat ja referaat. Parafraseerimine. Alustekstist saadud mõtete väljendamiseks vajalike keelereeglite ja väljendusvahendite kasutamine. Teabeallikatele ja alustekstidele viitamise võimalused. Intellektuaalomand.

Valitud žanris faktipõhise meediateksti kirjutamine: materjali kogumine, infoallikad. Teksti ülesehitus ja sobivate keelevahendite valik. Eeskujutekstide analüüs, eesmärgi, sihtrühma ja avaldamiskoha valimine.

Aramusloo kirjutamine: eeskujutekstide analüüs, eesmärgi, sihtrühma ja avaldamiskoha valimine. Põhiseisukohtade esitamine, teksti ülesehitus ja sidusus, sobivate keelevahendite valik. Kaaslase teksti tagasisidestamine, enda teksti ümberkirjutamine ja toimetamine kommentaaride põhjal. Teksti avaldamine.

Keeleteadlikkus

- nimetab eesti keele murdeid, toob näiteid murdekeele eripäradest;
- nimetab oskuskeeli, kasutab oskussõnastikke ja teab erialamärgendi tähendust sõnastikes;
- kirjeldab algustäheõigekirja reegleid, eristab ametlikku ja mitteametlikku konteksti algustähe valikul;
- nimetab sõnaliike, leiab need lausest ja toob sõnaliikide näiteid;
- teab eesti keele lauseehituse peajooni; tunneb keelendite stiiliväärtust;
- leiab õigekirjajuhiseid keeleallikatest;
- rakendab omandatud keeleteadmisi tekstiloomes, tekste analüüses ja hinnates;
- kirjeldab lause suhtluseemärki, määrab lauseliikmed;
- selgitab rind- ja põimlause erinevust, leiab rind- ja põimlause osad, sidendid ning kasutab neid korrektselt ja eesmärgipäraselt;
- kirjavahemärgistab liht- ja liitlauseid, segaliitlauseid, otsekõnega lauseid, põhjendab sidendi ja märgi valikut;
- valib konteksti otsekõne, tsitaadi või kaudkõne, märgib need kirjas korrektselt.

Keeleteadlikkus

Eesti keele erikujud. Murded. Oskuskeeled. Valdkonna oskussõnastike kasutamine.

Algustäheõigekiri

Algustähe reeglite leidmine EKI teatmikust jm allikatest, saadud teabe kasutamine. Nimi, nimetus ja pealkiri. Isikud ja olendid; kohad ja ehitised; asutused, ettevõtted ja organisatsioonid; riigid ja osariigid; perioodikaväljaanded; teosed, dokumendid ja sarjad; ajaloosündmused; üritused; kaubad. Ametliku ja mitteametliku konteksti arvestamine algustähe valikul.

Sõnaliikide meenutamine: tegusõnad, käandsõnad (nimi-, omadus, arv- ja asesõnad) ning muutumatud sõnad (määr-, kaas-, side- ja hüüdsõnad). Määr- ja kaassõnade eristamine. Liit-, ühend- ja väljendtegasõna.

Lauseõpetus ja õigekiri

Lause. Lause suhtluseesmärgid. Lause vahetud moodustajad e fraasid. Fraaside ja sõnaliikide seosed. Lauseliikmed: öeldis, alus, sihitis, määrus ja öeldistäide. Täiend. Lauseliikmete määramine.

Rinnastusseos. Koondlause. Korduvate eri- ja samaliigiliste lauseliikmete ning täiendite kirjavahemärgistamine. Lisandi ja ütte kirjavahemärgistamine ning kasutamine lauses.

Liht- ja liitlause. Keerulisemad segaliitlauseid. Lauseskeemid. Rindlause. Rindlause osalause ühendamise võimalused, rinnastavad sidendid. Rindlause kirjavahemärgistamine. Põimlause. Pea- ja kõrvallause. Põimlause kirjavahemärgistamine. Segaliitlause ja selle ehitus. Lauselühend kui lause tihendaja. Lauselühendi funktsioon ja sobivus eri teksti liikidesse. Lauselühendi komastamine. Lauselühendi asendamine kõrvallausega. Sõnajärg lauses ja fraasis.

Otsekõne, kaudkõne ja tsitaat. Nende kasutus ja õigekiri. Otsekõne, kaudkõne ja tsitaadi valimine enda teksti. Otsekõne ja kaudkõne võrdlemine, otsekõne muutmine kaudkõneks ja vastupidi.

9.klass – eesti keel

Õpitulemuste jaotus ja õppesisu 9. klassis

Suuline ja kirjalik suhtlus

- osaleb erinevates suhtlusolukordades avalikus ruumis, sh veebis;
- märkab suulistes ja kirjalikes tekstides tehtavaid keelevalikuid, analüüsib neid;
- oskab oma seisukohti väljendada eri kanalites ja vormides;
- tunneb eesti keele suhtlustavasid, märkab tekstides ja suhtluses tehtavaid keelevalikuid;
- kirjeldab ametliku ja mitteametliku suhtluse keelelisi eripärasid ja rakendab neid;
- esitab kuuldu ja loetu meediateksti kohta eri liiki küsimusi, teeb kuuldu ja loetu põhjal järeldusi ning annab hinnanguid;
- võtab kuuldu ja loetu nii suulises kui ka kirjalikus vormis kokku;
- valdab vestlusvõtteid: algatab vestluse, arendab teemat, väljendab eriarvamust viisakalt.

Suuline ja kirjalik suhtlus

Veebipõhised suhtluskanalid: jututoad, blogid, kommentaarid.

Veebis kommenteerimine. Keeleviisakus ja -väärikus. Anonüümsuse mõju keelekasutusele. Ametlik ja mitteametlik suhtlus. Suhtlejate rollid ja rollidest lähtuvad keelevalikud.

Suulise suhtlemise tavad eesti keeles: pöördumine, tervitamine, suhtlemise lõpetamine. Eestlasele omane asjalikkus suhtluses: meilivahetuses, suulises suhtluses. Sõnumi viisakus ja otsekohesus, liigsõnalisuse vältimine, sobivad keelevalikud.

Aktuaalse meediateksti kommenteerimine vestlusringis. Loetu kirjalik ja suuline vahendamine. Autorile viitamine.

Teksti vastuvõtt

- tunneb peamisi keelevaldkonna teabeallikaid;
- koostab veebiotsingutel päringuid, kasutab saadud teavet eesmärgipäraselt;
- hindab kriitiliselt sõnumi suhtlusmooduseid, sh visuaalset, kuuldelist, žestilist ja tekstilist osa;
- võtab vastu segatekste: seostab sõnalise ja pildilise ning helilise teabe;
- teeb kasutatud keelevahendite kohta järeldusi ning märkab kujundlikkust mõjutusvahendina;
- oskab tekste võrrelda; osutab, mis tekstis on arusaamatuks jäänud; suudab teksti kohta küsimusi ja vastuväiteid esitada, arvamust avaldada, teksti vahendada ja kokku võtta, kommenteerida, tõlgendada ning oma kogemuse ja mõtetega seostada;
- kasutab omandatud keele- ja tekstimõisteid hinnangu väljendamist kirjeldades ja autori hoiakutega seostades
- analüüsib kõnet, eristab kõne osi, kirjeldab kõne eesmärki, leiab kõnest teabe, autori seisukoha.

Teksti vastuvõtt

Veebist teabe otsimine erinevaid päringuid kasutades, keelevaldkonna teabeallikate tundmine, leitud teabe kriitiline hindamine. Teabe talletamine, kõrvutamine ja süstematiseerimine ning kasutamine suhtluses.

Tarbetekstide (juhend, elulookirjeldus, avaldus, seletuskiri) eesmärk, tunnused ja ülesehitus. Tarbetekstidest olulise info leidmine ning selle põhjal järelduste tegemine ja tegutsemine.

Sõnalise teksti seostamine pildilise teabega (foto, joonis, skeem). Pilttekstide ja teabegraafika lugemine ning tõlgendamine. Segateksti vastuvõtt.

Peamised keelelised mõjutamisvõtted ja kujundid kõnes. Kriitiline lugemine.

Hinnangu väljendusvahenidte analüüs arvamuslikes tekstides: Hinnangu väljendamine arutledes. Modaalsus, saateverbid alusteksti, autorit viidates.

Kõnede analüüs: pidulik kõne ja veenmiskõne. Kõnede ülesehitus, eesmärk, Kõne kuulamine ning märkmete tegemine. Kõnest olulise teabe leidmine ja kõneleja seisukohtade sõnastamine,

kõnest kokkuvõtte tegemine. Konspekteerimine. Kõne põhjal küsimuste esitamine. Kõne kohta arvamuse avaldamine.

Tekstiloomed

- määratleb enne kirjutamist suhtluseesmärgi ja valib sellele vastavad keelevahendid enda teksti;
- koostab jutustava-arutleva teksti, leiab teema, sõnastab pealkirja, valdab teksti ülesehituse põhimõtteid, sobivaid keelevahendeid, ehitab teksti üles vastuvõtjat arvestades, järjestab ja seostab info loogiliselt ning valdab peamisi tekstisidususvõtteid;
- väljendab hinnanguid, seob alusteksti mõtted enda seisukohtadega, kasutab selleks vajalikke keelevahendeid;
- esineb suuliselt ja peab kõnet;
- oskab eesmärgipäraselt kirjutada eri liiki tarbetekste (elulookirjeldus, avaldus, seletuskiri) ja neid korrektselt vormistada;
- toimetab enda tekste tagasiside põhjal, kasutab teksti tagasisidestades õpitud keeleteadmisi.

Tekstiloomed

Suhtluseesmärgi määratlemine enne kirjutamist. Sobivate keelendite valimine kõnelemisel ja kirjutamisel vastavalt suhtlejate rollile, valdkonnale ja eesmärgile.

Arutlusteema leidmine ja sõnastamine isikliku kogemuse või alustekstide põhjal. Teksti pealkirjastamine. Tekstilõik ja selle ülesehitus: väide, selgitus, põhjendus, järeldus. Näite toomine alustekstist ja enda kogemusest. Enda kogemuse ja alusteksti sidumine lõigus. Lõikude järjestamise põhimõtted ja võimalused. Teksti sidusus. Jutustava, kirjeldava ja arutleva tekstiosa tervikuks sidumine.

Hinnangu väljendamine arutledes. Modaalsus, saateverbid alusteksti, autorit viidates.

Kõneks valmistumine, kõne koostamine ja esitamine. Kõne ülesehitus ja elemendid: tervitus, retoorilised võtted. Ettekande koostamine ja esitamine.

Tarbetekstide koostamine ja vormistamine: elulookirjeldus, seletuskiri, avaldus, taotlus.

Teksti keeleline toimetamine: sõnastus- ja lausestusvigade parandamine. Keeleteadmiste rakendamine töös tekstidega. Keelekujundite kasutamine tekstiloomes: konteksti arvestamine sobiva kujundi valikul.

Keeleteadlikkus

- väärtustab eesti keelt kui riigikeelt, kirjeldab kirjakeele kujunemist, keelekorralduse ja keelehoolde põhimõtteid, mõistab üldjoontes keeleseaduse olemust;
- meenutab õigekirja aluseid ja põhireegleid, oskab leida õigekirjajuhiseid internetiallikatest ning sõna- ja käsiraamatutest, kasutab arvuti õigekirjakorrektorit;
- kirjeldab keelendite stiiliväärtust, kasutab ja mõistab tekstis kasutatud keelendite tähendusvarjundeid;
- kirjeldab õpitud metakeele piires tekstide ülesehituslikku ja grammatilist ning sõnavaralist eripära;
- tunneb ja selgitab hinnangu väljendamise keelelisi vahendeid, märkab neid loetud tekstides ja kasutab enda tekstides;
- kasutab teksti sidususe võtteid enda tekstides.

Keeleteadlikkus

Eesti kirjakeele kujunemine. Keeleuuendus ja keele areng, keelekorraldus ja keelehoole Eestis. Eesti keeleseadus.

Õigekirja kordamine

Poolitamine, sealhulgas võõrsõnade ja nimede poolitamine.

Veaohtliku häälikuõigekirjaga sõnad, võrdevormid, võõrsõnad.

Kokku- ja lahkukirjutamisreeglite kordamine.

Algustäheõigekirja kordamine. Konteksti arvestamine algustähe valikul. Tsitaatsõnade märkimine kirjas. Võõrnimede õigekiri ja vormimoodustus. Pealkirja, nime ja nimetuse erinevus.

Lühendamise põhimõtted ja õigekiri, lühendite käänamine.

Sõnavaraõpetus

Keelendite stiilivärving, seda mõjutavad tegurid tekstis. Fraseologismid, nende stiilivärving. Keeleallikate kasutamine sõna stiilivärvingu leidmiseks.

Sõnavara täiendamise võimalused: sõnade tuletamine, liitmine ja tehissõnad. Sagedamini esinevad tuletusliited ja nende funktsioon. Sõna ehituse analüüs.

Lauseõpetus

Modaalsus ja hinnangu väljendamine teiste ja enda tekstis. Määrsõnade, rõhumäärsõnade tähendusvarjundite võrdlemine ja valimine vastavalt lausekontekstile. Lausete ühendamise võtted, tekstisidusus.